

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

22. ISTUNGJÄRK

12.–15. november 1990

SISUKORD

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 22. ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

12. november 1990.....	3
Istungjärku päevakorra kinnitamine.....	3
Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamise kohta toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis.....	26
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt represseritud isikutele" projekti kohta".....	31

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 22. ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

13. november 1990.....	39
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumise Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu (CFE) ettevalmistamises osalevate riikide poole arutelu.....	39
E. Savisaare informatsioon Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogus 1990. aasta 10. novembril toimunud kõneluste tulemustest.....	65

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 22. ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

14. november 1990.....	89
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete volituste pikendamise kohta.....	90
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9.oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eluasemeõiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseritud isikutele" projekti kohta".....	112

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU 22. ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

15. november 1990.....	118
Vene NFSV-ga läbirääkimisi pidava Eesti Vabariigi delegatsiooni koosseisu täiendamise kohta.....	118
A. Almanni informatsioon Ülemnõukogu Presiidiumile esitatud seadusandlikest initsiatiividest ja menetluses olevatest seaduseelnõudest ja otsuste projektidest.....	129
Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu nelja saadikurühma ettepaneku kohta".....	141
Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine.....	143
Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Rahvusraamatukogu kohta" teine lugemine.....	160

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

22. ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

12. november 1990

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja (Ü. Nugis)

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mul on ette valmistatud materjal seadusandlike algatuste kohta. Tutvustan seda teile lühidalt. Juba 24. augustist on menetluses riiklike teenindus- ja kaubandusettevõtete erastamise lähtealused. Omandireform oli siiani diskussiooniobjekt. Esimene lugemine on mõlemal tehtud. See tähendab, et asi tuleb lülitada päevakorda. 27. augustist on olemas riiklikku elamufondi kuuluvate majade korterite müümise lähtealused, mis tuleks ka päevakorda lülitada. 14. septembril anti üle Eesti Vabariigi lennundusseaduse eelnõu – see on praegu Ülemnõukogu Presiidiumis ekspertiisis. Tõenäoliselt saame selle seaduseelnõu saatuse otsustada siis, kui ekspertiisi otsus on juba käes.

17. septembril anti Ülemnõukogu komisjonidele üle Eesti Vabariigi teaduskorralduse seadus. Kui Ülemnõukogu vastu ei ole, ootame nende seisukohad ära, siis saame otsustada. 26. septembrist on Ülemnõukogu ekspertiisis sellised dokumendid nagu muudatused ja täiendused mõnedes Eesti Vabariigi koodeksites. Loogiline oleks, kui Ülemnõukogu ka selles küsimuses sooviks ära oodata ekspertiisi otsuse. Sama käib streigiseaduse eelnõu kohta. 21. augustil andis Ülemnõukogu majanduskomisjon üle ettepanekud muudatuste ja täienduste tegemise kohta Eesti Vabariigi pangaseaduses. Kas ootame ära, millise seisukoha võtab selles küsimuses Ülemnõukogu eelarve-majanduskomisjon? Ja veel on ekspertiisis kaks dokumenti: esiteks Eesti Vabariigi väärismetallide ja vääriskivide fondi moodustamise kohta ja teiseks Eesti Vabariigi maanteeseadus.

Kõigest sellest lähtudes tuleks päevakorda lülitada need teemad, mis on seotud omandireformiga. Ja omandireform ongi meil päevakorra projektis.

7. paragrahvi 3. lõige sätestab, et eelmisel istungjärgul päevakorras olnud, kuid käsitlemata jäänud küsimused kantakse hääletamata üle algava istungjärgu päevakorda. Nii me siis teemegi. Kas Jaak Allik tahab märkust teha? Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Asi on uus, seetõttu ma julgeksin tähelepanu juhtida § 6 lõige 5-le. Seal on öeldud, et Ülemnõukogu teeb täiskogu istungil otsuse seadusandliku initsiatiivi menetlusse võtmise kohta ja määrab tähtaja. Tähendab, kogu selles uues korras, mis me eelmisel korral vastu võtsime, ongi põhimõtteline uuendus see, et kõigi nende seaduseelnõude või otsuse projektide jaoks, mis meile on sisse tulnud ja mis härra Nugis praegu ette luges, peaksime määrama konkreetse tähtaja ja komisjoni.

Juhataja

Nii et, lugupeetud Ülemnõukogu, ootan ettepanekuid, kuigi näiteks mina saadikuna ei julgeks küll pakkuda ühtegi tähtaega nende eelnõude kohta, mis praegu ekspertiisis on. Kuid Ülemnõukogul on oma sõna öelda.

E. Põldroos

Jaak Alliku äsja tsiteeritud säte on reglemendis sees, aga ma ei usu hästi, et sellel on tagasiulatuv jõud. Minu arusaamise järgi peaks nii olema, et käitume vastavalt uuele reglemendile alles alates selle vastuvõtmise momendist. Võib-olla nende dokumentide puhul, mis siin juba aprillis või suvel sisse tulid ja mida te tsiteerisite, jääks seni kehtinud korra juurde.

Juhataja

Võtame arvesse. Ma jätkan siis § 7 kommenteerimist. 3. lõikes on niisugune säte, et "kolmandat korda päevakorras olevad, kuid käsitlemata küsimused kuuluvad arutamisele eelisjärjekorras", teist ja kolmandat korda päevakorras olevad küsimused lähevad hääletamata uude päevakorda, seejuures kolmandat korda olevad eelisjärjekorras. Järgnevad teist korda olevad ja siis juba uued küsimused. Ma ruttan natukene ette ja värskendan teie mälu selles osas, et seaduseelnõude lugemise uue korra järgi peaks 1. ja 2. lugemise vahel olema vähemasti kaks nädalat. Nii et esialgu päevakorra teisele lugemisele planeeritud Eesti Rahvusraamatukogu seaduse ja maamaksuseaduse eelnõu täna arutada ei saa, kuna kahte nädalat ei ole veel möödunud. Kas on märkusi? Kaks nädalat saab täis 23. istungjärguks. Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja ja lugupeetud saadikud! Mina kahtlen ka selles tagasiulatavas mõjus. Kui ma esimest korda lugesin raamatukoguseadust või maamaksuseadust, siis ma ei teadnud ju veel, et reglementi selliselt muudetakse. Võib-olla tõepoolest Ülemnõukogu otsustab, kas on tagasiulatav mõju või ei ole. Tänan!

Juhataja

Kui Ülemnõukogu on seda meelt, et tal ei ole tagasiulatavat mõju, siis juhatus ei vaidlusta seda küsimust. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Mul oleks muidugi väga hea meel, kui ei oleks tagasiulatavat mõju ja me saaksime sel nädalal selle küsimuse lahendada. Aga ma paluksin ikkagi mitte seda teha täna, sest raamatukogu töötajad kuulsid kurvastusega uudist, et meil kehtib uus reglement ja nende asi ei tule arutusele. Nii nad läksidki ära.

Juhataja

Proua Eenmaa on saalis.

E. Põldroos

Ah on veel?

Juhataja

Ma pean ikkagi teid mõlemat kurvastama, sest kui Ülemnõukogu tervikuna ei arva, et me peaksime veel käituma vana reglemendi järgi, siis peame alustama juba kolmandat või teist korda päevakorras olevatest küsimustest. Ja sellisel juhul võib oletada, et me täna lihtsalt ajaliselt ei jõuaks raamatukogu- ja maamaksuseadust teisel lugemisel arutada. Kas me peaksime tagasiulatava jõu kohta Ülemnõukogu otsusena hääletama või mitte? Või lepime üksmeelselt kokku? Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan ka, et viime ikka alustatud tööd lõpule, nii nagu me oleme teinud varem. Aga alustame täna siis kõikide uute punktidega, nagu uues reglemendis on. See kahe nädala nõue aga tekitab minus sügava mure, kui ma mõtlen meie

eelarve peale, mida me tänase seisuga veel näinud ei ole. Võib juhtuda, et selle reglemendi järgi me ei jõuagi sel aastal eelarvega ühele poole. Kuidas sellega on, kui nüüd ka järgmisel nädalal ei jõua eelarve meie laudadele? Arvan, et peame ilmselt selles reglemendis ühe erandi tegema. Aitäh!

Juhataja

Ma olen oma kommentaaridega alles poole peal, võib-olla lubate mul kõik ära öelda ja siis hakkame otsustama. Mis puutub seaduseelnõude lugemise korda, siis tundub olevat küll vägagi soovitatav ja loogiline, et reglemendi muudatusel ei oleks tagasiulatuvat mõju. Toomas Kork.

T. Kork

Härra eesistuja! Ma tulen tagasi selle loetelu juurde, millega te esinesite tänase istungjärgu alguses. Lugesite ette vist menetluses olevate seadusprojektide nimekirja?

Juhataja

Ei, need on seadusandlikud algatused, mis ma ette lugesin, menetlused on veel kehtestamata.

T. Kork

Küsimus on selline: kas see on ammendav loetelu kõikidest presiidiumis olevatest seadusandlikest algatustest? Vastake, palun, siis ma saan edasi küsida!

Juhataja

Ma sõandan vastata niimoodi, et härra Almann oma aparaadiga on selle loetelu ette valmistanud ja mul ei ole alust arvata, et tal midagi peidus on.

T. Kork

Võib-olla ma ei pannud hästi tähele, aga selles loetelus justkui puudusid 7. septembril riigikaitsekomisjoni poolt üleantud kaitsekontseptsioon ja riigikaitseaduse projekt? Sellest on üle kahe kuu möödas, aga meil ei ole kuidagi õnnestunud neid siin saalis arutada.

Juhataja

Pean häbiga tunnistama, et selles loetelus neid projekte ei ole.

T. Kork

Ma oleksin väga rõõmus, kui te natuke torkaksite mõne terava oraga seda seltskonda, kelle käes need on. Aitäh!

Juhataja

Kindlasti võtame seda arvesse. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek põhimõtteliselt aktsepteerida, et seadusel ei ole tagasiulatuvat jõudu. Kuid et me ei satuks olukorda, kus kahe nädala jooksul praegu sissetulevad projektid oleks eelistatud nende ees, mis on presiidiumis olnud võib-olla juba pool aastat, siis võiks tõmmata kriipsu alla ja lugeda kõik need projektid, mis on Ülemnõukogu Presiidiumile üle antud, esitatuks tänasel kuupäeval. Ühesõnaga, et kahe nädala jooksul võiks Ülemnõukogu Presiidium teha konkreetseid ettepanekud nende projektide edaspidise menetluse kohta ja me saaksime nad siis ülejärgmine esmaspäev täpselt ära otsustada. Aga seaduseelnõude puhul ma arvan ka, et ei maksaks tagasiulatuvat jõudu rakendada, küll aga ilmselt võiks rakendada seda punkti, mis puudutab teist ja kolmandat korda päevakorras olevaid küsimusi.

Juhataja

Suur tänu! Head kolleegid! Ma väga paluksin teil nõustuda Jaak Alliku ettepanekuga! Rein Tamme.

R. Tamme

Härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Äsja kuulsime sõnavõttu riigikaitsekontseptsiooni ja kaitseseaduse küsimuses. Tõepoolest, see oli 12. september, kui riigikaitsekomisjon need dokumendid kirjaga 3-11/678 Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadile esitas. Vastuse sai riigikaitsekomisjon 18. oktoobril ja esitas kirjalikult kirjaga 3-11/679 omad seisukohad 26. oktoobril. Tõstataksin komisjoni esimehena samuti küsimuse, miks ei ole kaitsekontseptsioon ja kaitseseadus praegu menetluses olevate loetelus.

Juhataja

Ma oletan, et Rein Tamme tahtis küsida, miks need ei ole seadusandlike algatuste loetelus,

sest menetluses need ei ole sellepärast, et nad ei ole päevakorras veel olnud. Selgitame koos selle asja välja.

K. Kama

Austatud härra juhataja! Üle-eelmisel istungjärgul oli meil päevakorras presiidiumi otsus "Eluaseme õiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseeritud isikutele". Tookord asi arutusele ei jõudnud. Ja ma ei saa praegu aru, kas ma pean nüüd tegema uue ettepaneku, et ta oleks meie selle istungjärgu päevakorras, või on ta selles päevakorras automaatselt.

Juhataja

Ta on automaatselt. Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhatus! Kolleegid! Kuulates neid sõnavõtte, on mul tekkinud tahtmine täpselt teada saada, mis meil üldse on menetluses ja mis meil on päevakorras. Sest see tekst, mis meil olemas on, ei ole ammendav. Nii et ma paluksin, et keegi presiidiumi aparaadist esineks põhjaliku informatsiooniga. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Võib-olla te lubate siiski olemasolevate dokumentidega edasi liikuda, et me saaksime päevakorra kinnitada. Võimalik, et seadusandlike algatuste nimekiri ja kogu menetluses olevate päevakorrapunktide nimekiri tõesti ei ole ammendav, selgitame seda siis töö korras. Kuid ma ei ole veel kommenteerinud kõiki reglemendi muudatusi. Juri Jevstignejev.

J. Jevstignejev

Lugupeetud härra spiiker! Austatud kolleegid! Ma tahaksin meelde tuletada, et ühel kevadisel istungjärgul arutasime siin ökoloogiliselt ohtlikus tsoonis elavate vabariigi kirdeosa elanike abistamist. Ühel istungjärgudest otsustati, et küsimus tuleb läbi töötada komisjonides (see sai põhimõtteliselt ka ära tehtud) ning sügisel pöörduakse selle teema juurde tagasi, kusjuures kuulatakse ära valitsuse ning nende komisjonide otsused. Ma tahaksin teilt küsida, millal me arutame seda küsimust.

Juhataja

Ka juhatus mäletab, et too teema oli üleval. Kuid lõplikku vastust ei ole me suutelised praegu andma, seda peab nüüd töö korras selgitama. Tundub niimoodi, et otsuse projekti ei ole. Kuid kuna nüüd selgus, et see ei ole ainukene teema, mis on kaduma läinud, siis me selgitame kõik töö korras välja ja võtame homme presiidiumis seisukoha. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kolm nädalat tagasi esitas kristlik-demokraatlik saadikurühm otsuse projekti muudatuse tegemise kohta ajutises töö- ja kodukorras, seejuures oli juttu Ülemnõukogu Presiidiumist. Kuna meil on alatised komisjonid moodustatud ja lähematel päevadel peaks tulema kätte nende esimeeste valimine, siis on meie komisjonile ülimalt oluline teada, kas esimehed kuuluvad Ülemnõukogu Presiidiumisse või ei. Meile väljajagatud päevakorras ja ka menetluses olevates punktides ei ole enam punkti alatiste komisjonide kohta, samuti ei ole sees punkti meie parandusettepaneku arutamise kohta. Ma teen oma fraktsiooni poolt ettepaneku võtta päevakorda kindlasti punkt Ülemnõukogu Presiidiumi moodustamise korra kohta ja samuti alatiste komisjonide esimeeste staatuse kohta. Aitäh!

Juhataja

Kui ta projektis praegu kirjas ei ole, siis on see viga. Alatiste komisjonide probleemid ei ole meil lahendatud. See teema jääb päevakorda automaatselt ja selle kirjutame projekti juurde. Niisiis tundub, et nendes dokumentides on puudusi. Selgitame töö korras välja, kuidas see võimalikuks sai. Nüüd on mul niisugune ettepanek, lugupeetud Ülemnõukogu, et võtame ikkagi ette päevakorra projekti ja menetluses olevad küsimused ning katsume siin selgust saada, arvesse võttes ka tehtud märkusi.

Kuidas suhtub Ülemnõukogu sellesse, et jätaksime praegu Ülemnõukogu otsusega menetlusest välja pikalt menetluses olnud küsimused, mis sisuliselt seisavad? Ehk tuleme nende juurde tagasi siis, kui vastav teema on aktuaalne või kui nendega ollakse suutelised konkreetselt tegelema? Näiteks on meil väga kaua aega menetluses olnud Harju maakohtu kohtuniku valimine. Oleks mõistlik praegu see asi menetlusest välja võtta. Kui kohtunikukandidaat esitatakse, paneme ta uuesti päevakorda. Seni on ta pidevalt ühest dokumendist teise kandunud. Samuti seisab praegu objektiivsetel põhjustel üleminekuperioodi õiguskaitsekontseptsioon. Lähtudes kehtivast reglemendist võime menetlusest maha võtta ka ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu ja käibemaksuseaduse eelnõu lugemise. Väidab ju uus

reglement, et seadusandliku algatuse autor võib esitatud dokumendi igas seadusloome faasis tagasi võtta. Ja nii edasi. Mida Ülemnõukogu arvab? Kas ollakse valmis menetluses olevate teemade ringi puhastama, kui nii võib öelda? Kas vaikimine on nõusolek? Siis ma küsin juurde ka, kas ollakse valmis praegu džentelmenliku kokkuleppe alusel tunnistama, et reglemendil ei ole tagasiulatuvat jõudu seaduseelnõude lugemise korra kohta? Minule isiklikult tundub, et kui me kokku lepime, ei peaks selle kohta Ülemnõukogu otsust tegema.

Teil kõigil on praegu ees menetluses olevad küsimused. Vähemuse kaitse Eesti Vabariigi Ülemnõukogus on menetluses olnud juba pikemat aega, siia maani otsuseprojekti aga pole. Ma ei arva sugugi, et seda teemat ei peaks arutama, kuid praegu ta koormab menetluses olevat küsimustikku. Mina teen ettepaneku see punkt välja võtta.

Kordan nüüd, et juhatus pakub välja jätta vähemuse kaitse, Harju maakohtu kohtuniku valimise ja Eesti õiguskaitsekontseptsiooni üleminekuperioodil, ka ettevõtte käibemaksu seaduse eelnõud lähevad automaatselt välja. On veel üks niisugune teema, mille kohta tuleks selgitus anda. Nimelt on menetluses informatsioon Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse projektist muudatuste ja täienduste tegemise kohta mõnes Eesti Vabariigi kehtivas koodeksis. Sellega pidi esinema Arno Almann. Kuid Arno Almann esines samal teemal eelmisel nädalal valitsuse infotunnis, nagu te mäletate. Kas Ülemnõukogu on nõus, et sellega on küsimus ammendatud? Pakuksin siis praegu menetlusest välja võtta neli punkti. Kuulame vahepeal, mida ütleb Jüri Põld.

J. Põld

Härra juhataja! Ma tahaksin teada, mis põhjusel arvatakse menetlusest välja õiguskaitsekontseptsioon. Teatavasti on meie taasloodavas või taastekkivas riigis nii palju seadusetust, et see äratub tõsist hämmingut. Õiguskaitsekontseptsiooni variante nägin ma augustikuu algul vähemasti kolme, ja niipalju kui ma asjast taipan, oleksid nad ehk esimesele lugemisele Ülemnõukogus ikka kõlvanud. Mis selle asja põhjuseks on? Aitäh!

Juhataja

Mina muidugi tegin selle ettepaneku bürokraadina, aga kuulame, mida ütlevad asjatundjad. Tõnu Anton.

T. Anton

Nimetatud seaduseelnõu töörühma juhi härra Raskaga oli õiguskomisjonil selline kokkulepe, et antud varianti õiguskaitsekontseptsioonist ei ole vaja ja seda ei ole võimalik siin saalis arutlusele võtta.

A. Zõbin

Põhjusena, miks jäeti välja punkt vähemuse kaitsest, on kirjas: puudub seaduseelnõu. Ma tahaksin teada, kellest see asi sõltub, kes jättis oma töö tegemata, ja millal see kavatsetakse lõpetada. Sellist põhjust ei tohiks üldse olla, peab garanteerima, et vajalik seadus oleks olemas. Tänan!

Juhataja

Selle punkti seadusandliku algatuse tegijad on siin saalis. Nemad ei ole esialgu otsuse projekti ette valmistanud. Ülemnõukogu Presiidium ei ole otsustanud, kas suunata see asi komisjoni, lükata tagasi või lülitada päevakorda projektina. Kui keegi saalis on valmis vastama, miks projekti ei ole, kuulame ära. Keegi ei ütle midagi. Nii et, lugupeetud Ülemnõukogu, juhatus pakub 4 küsimuse menetlusest mahavõtmist. Aleksandr Labassov.

A. Labassov

Lugupeetud spiiker! Ma tahaksin esitada küsimuse seoses esimese punkti päevakorrast väljajätmisega. Ma saan nii aru, et seaduseelnõu olemasolu korral võetakse küsimus päevakorda tagasi. Või ma eksin?

Juhataja

Täpselt nii. Kui näiteks Ülemnõukogu ei aktsepteeri sellist lahendust, mida ma praegu pakun, siis tuleb meil rakendada § 6 lg. 5 ja tõesti tähtajad maha panna. Kui Ülemnõukogu ei ole nõus asja menetlusest maha võtma, siis me paneme kirja kuupäevad, millal peavad seaduseelnõud esitatud olema. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Ma räägiks ka sellest esimesest punktist. Vähemuse kaitse on väga oluline küsimus, kuid me ei peaks selle kohta mingit otsust tegema. Ülemnõukogu tööd reguleerib reglement. Järelikult reglemendis peaks see vähemuse kaitse sees olema. Nendel, kellel on asja vastu huvi, tulekski

seda ajada meie reglemendikomisjoni kaudu. Mingit eraldi projekti või otsust selleks vist vaja teha ei ole. Tänan!

Juhataja

Sellist lähenemisviisi ma ainult toetan. Tuleks võtta ühendus Jaak Allikuga ja paluda komisjoni, et ta valmistaks ette reglemendi järjekordse muudatuse. Kas me võime nüüd otsustama asuda? Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas teeme džentelmenliku kokkuleppe, et reglemendil seaduseelnõude lugemise korra kohta ei ole tagasiulatuvat jõudu? Jah? Suur tänu! Kas ollakse valmis menetluses olevaid küsimusi, mis ei ole korralikult ette valmistatud, välja lülitama? Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 26. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada menetluses olevate küsimuste hulgast välja "Vähemuse kaitsest Eesti Vabariigi Ülemnõukogus"? Palun hääletage! Poolt on 62 saadikut, vastu 5, erapooletuid 4. Esimene päevakorrapunkt on menetlusest välja lülitatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada menetlusest välja Harju maakohtu kohtuniku valimine? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 70 saadikut, vastu ei ole keegi, erapooletuid on 3. Harju maakohtu kohtuniku valimine on välja lülitatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada menetlusest välja "Eesti õiguskaitsekontseptsioon üleminekuperioodil"? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 48 saadikut, vastu 11, erapooletuid on 12. Õiguskaitsekontseptsioon on välja lülitatud.

Nagu te mäletate, kõik need hääletused on ette nähtud lihthäälteenamusega.

Ja neljandaks. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et jätta menetlusest välja informatsioon Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse projektist "Muudatuste ja täienduste tegemise kohta mõnes Eesti Vabariigi kehtivas koodeksis"? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 57 saadikut, vastu 1, erapooletuid on 9. Ka nimetatud punkt on välja lülitatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Kaks punkti – "Eesti Vabariigi ettevõtte tulumaksu seaduse eelnõu" ja "Eesti Vabariigi käibemaksuseaduse eelnõu" langevad välja automaatselt, sest need on seadusandliku algatuse autori poolt tagasi võetud.

Nagu öeldud, lülitatakse vastavalt reglemendile need punktid, mis on menetluses, automaatselt ja hääletamata päevakorda. Kolmandat või isegi rohkemat korda päevakorras olevad on eelisjärjekorras. Olemasolevast projektist on näpuvea tõttu välja jäänud ilmselt alatiste komisjonide punkt. Selle paneme sisse. Seda me ei hakka ka hääletama, see läheb automaatselt.

Ning nüüd, lugupeetud Ülemnõukogu, tuleme päevakorra kinnitamise juurde. Täiendavalt

Ülemnõukogu Presiidiumi poolt pakutud päevakorrale pakub juhatus veel kaht punkti. Teile on välja jagatud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu ettevalmistamises osalevate riikide poole. On palve lülitada see projekt päevakorda. Teiseks on ettepanek lülitada lisapunktina päevakorda peaminister Edgar Savisaare informatsioon 10. novembril Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogus toimunud kõneluste tulemusest. Peaminister sooviks selle informatsiooni heameelega anda homme. Kuidas ta ajaliselt välja kukub, see oleneb sellest, kuidas Ülemnõukogu suudab oma asjadega toime tulla.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Päevakorra projekt on siis välja pakutud selliselt, nagu ta teil ees on: Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine; rahvusraamatukogu seaduse eelnõu; maamaksu seaduse eelnõu (mõlemad teisel lugemisel); Eesti Vabariigi omandi- ja maareformist; Eesti Vabariigi pöördumine Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu ettevalmistamises osalevate riikide poole ning Eesti Vabariigi Valitsuse esimehe informatsioon. Alatise komisjonid on automaatselt päevakorras. Kõik see, mida ma menetluses olevatest küsimustest ei nimetanud, läheb automaatselt päevakorda ilma hääletamata, nii on nüüd uue reglemendiga väga selgelt paigas. Alates sideseaduse eelnõust ja sealt edasi menetluses olevad punktid 7, 8, 9, 10, 11 on automaatselt päevakorras, alatise komisjonid ka. Hääletagem nüüd uusi küsimusi. Arvo Junti.

A. Junti

Austatud juhataja! Kolleegid! Me oleme läbi viinud omandireformi aluste esimese lugemise ja nagu ma aru saan, esitatud päevakorraprojekti p. 4 all on kavas omandi- ja maareformi aluste teine lugemine. Seejuures kirja pandud isikute ja meile kätte jagatud projektide järgi teen ma järelduse, et sama päevakorrapunkti all arutatakse ka kaht meile esitatud maareformi projekti. Ma tahan juhatuse ja heade kolleegide tähelepanu juhtida sellele, et omandi- ja maareformi aluste projekti teisel lugemisel ei ole ilmselt otstarbekas läbi arutada ka maareformi kavasid. Need on erinevate tasandite küsimused. Ning ühtlasi teen ma omandi- ja maareformi ajutise komisjoni otsusele toetudes ettepaneku, et me võtaksime päevakorda menetluses oleva 7. punkti "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduseelnõu riiklike teenindus-, kaubandus- ja toitlustusettevõtete erastamise lähtealustest". Meie komisjoni arvates ei takista nimetatud eelnõu teine lugemine omandi- ja maareformi aluste kallal edasi töötamast ega ka selle eelnõu lugemisele asumast. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ma hakkam tagantpoolt peale, s.t. menetluses olevatest küsimustest. 6., 7., 8., 9., 10. ja 11. on automaatselt päevakorras, see tähendab, et ka Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduseelnõu riiklike teenindus-, kaubandus- ja toitlustusettevõtete erastamisest on päevakorras hääletamata. Mis aga puutub neljandana päevakorda pakutud punkti uutest küsimustest, siis see oli ka presiidiumis täiesti suur probleem. On ju praegu juba esitatud sisuliselt kolm projekti, mis on tõesti niimoodi koostatud, et omandi- ja maareform on neis mõlemad koos. Siin ootamegi ausalt öeldes kõigepealt Arvo Junti komisjoni selget seisukohta, mis paneks asjad paika. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Mul oleks üks küsimus seoses selle täiendava päevakorrapunktiga pöördumisega Euroopa tavarelvastuse piiramist ettevalmistavate riikide poole. Kas seda on arutatud presiidiumis ja mis põhjusel presiidium leidis, et seda peab arutama siin saalis, kui küsimus on ainult Rüütli allkirjas? Missugune on presiidiumi seisukoht? Aitäh!

Juhataja

Presiidiumi seisukoht oli, et see teema tuleb ikka väliskomisjoni kaudu. Ma ei tea, kas Indrek Toomega saadi ühendust. Ja meie ei arva, et seda küsimust tuleks täna arutada, täna tuleks ta päevakorda lülitada. Kui Ülemnõukogu muidugi nõustub, siis teeb väliskomisjon sellest oma järeldused. Tiit Made.

T. Made

Väliskomisjon selle teksti küll täna sai, kuid ma kordan oma küsimust. Kas presiidiumi esindajad ei põhjendaks, miks seda peab arutama siin saalis? Kustkaudu ta tuleb, see on hoopis teine küsimus.

Juhataja

Mu meelest oleks täiesti kohane, kui selles küsimuses ütleks oma seisukoha presiidiumi liige Indrek Toome. Indrek Toome ei soovi. Ma siiski püüan olukorrast väljapääsu leida. Iga algatus peab meil läbi tegema nõutavad protseduurid: algul presiidiumisse, presiidiumi kaudu Ülemnõukogusse. Kui Ülemnõukogu võtab seisukoha, et seda ei pea täiskogu arutama, siis ta ei aruta. Aga reglemendis on paika pandud, et otsuse päevakorraküsimuste kohta teeb ikka

Ülemnõukogu. Nii presiidiumil kui komisjonidel on rohkem ettevalmistavad kohustused. Nii et ikkagi peab otsustama Ülemnõukogu. Tiit Made.

T. Made

Suur tänu! Ma küll ületan kõvasti oma limiiti, aga ma kordan veel sama mõtet. Tähendab, kui küsimus on ainult selles, kas see pöördumine alla kirjutada või mitte, siis võib selle täiesti otsustada presiidium, seda ei pea siin saalis üldse arutama. On ju selge, et tuleb ära saata, ja hoiame siis tänu sellele siin aega kokku. Asja võib panna kohe hääletamisele pärast seda, kui väliskomisjon on seda arutanud – mida ta veel teinud ei ole. Aga piisaks, ma kordan veel, presiidiumi otsusest härra Rüütlile vastavad volitused anda. Õigemini, Ülemnõukogu esimehena võib ta selletagi kirjale alla kirjutada. Aitäh!

Juhataja

Härra Rüütel soovib, et see pöördumine oleks Ülemnõukogu poolt ja ta soovib selles küsimuses homme ettekande teha. Ja tal on õigus seda teha. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mõningad täpsustused, mis puutuvad menetluses olevatesse ja 7. punkti, nimelt sideseadusesse ja erastamise seadusesse. Kuna me esimese lugemise lõppemisel ei määranud mingit tähtaega, mis praegu oleks täis saanud, siis mulle tundub, et nende küsimuste just selle istungjärgu päevakorda võtmine vajab siiski hääletamist. Küsimus on selles, et teise lugemisenä päevakorda võtmiseks peaks meil olema nende uus redaktsioon käes. Seda meil aga ei ole. Või peame järeldama, et peale esimest lugemist need seaduseelnõud ei muutunud? Veel suurem segadus on päevakorra 4. punktiga. Me lõpetasime Eesti Vabariigi seaduse "Omandireformi alustest" projekti esimese lugemise. Kui me aga reglemendikomisjonis töötasime, oli meie põhiidee, et Ülemnõukogu täiskogu ei arutaks probleeme, vaid ainult konkreetseid seaduseelnõusid. Tähendab, siin võiks olla päevakorrapunkt: Eesti Vabariigi seaduse "Omandireformi alustest" eelnõu teine lugemine. Kohe aga tekib jälle küsimus, kas seaduse tekst ei ole tõesti muutunud – mingeid materjale selle kohta igatahes ei ole. Mis puutub maareformi, siis peaks see olema esimesel lugemisel, kuna meil selle kohta on kaks erinevat seaduseelnõu. Seega tuleb otsustada, mis nende eelnõudega edasi teha, sest me ei saa ilmselt hakata korraga arutama kahte eelnõu. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Juhatus on täpselt sama meelt, kuid ükski juhatuse liige ei võtnud endale kohustust seaduseelnõu isiklikult välja töötada. Praegu on juhatuse käsutuses kolm erinevat projektdokumenti ja tundub, et kaks kõrget ametimeest – härra Junti ja härra Peterson – peaksid selles küsimuses selgust saama. Loogiline oleks, et juba nüüd peaks olema tegemist omandireformi, maa- ja omandireformi seaduse teise lugemisega. Kuid presiidiumil pole veel veendumust, et olemasolevad projektdokumendid nendele nõuetele vastavad. Sellepärast on asi tõesti praegu Ülemnõukogule ebakonkreetselt esitatud. Ma kordan veel kord, et selles küsimuses peaksid selguse looma härrad Junti, Peterson ja mõned teised. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma jätkan samas küsimuses. Teatavasti toimusid meil Ülemnõukogus hiljaaegu diskussioonid omandireformi üle.

Jõudsime seisukohale, et võetakse vastu üks üldine poliitiline seadus omandireformi kohta. Seda ajutine omandireformi komisjon ka koostab. Need projektid, mis on esitanud Helder Peterson ja Ivar Raig, on sisuliselt maareformi seadused. Ma olen nad isiklikult läbi lugenud ja arvan, et nad ei kõlba praegu sellesse patta. Enne tuleb vastu võtta omandireformi seadus, seejärel maareformi seadused, maaseadused, privatiseerimise seadus ja teised kõik tagantjärele. Nii et projektid tuleks täna Ülemnõukogu otsusega päevakorrast kohe välja lülitada. Ning karta on, et omandireformikomisjon ei jõua sellele istungjärgule teiseks lugemiseks projekti esitadagi. Päevakorda tuleks asi jätta ikka ainult ühesena: see on omandi- ja maareformi üldalused.

Juhataja

Nüüd me peame siiski otsustama, millega meil tegu on, on see teine lugemine või ikka veel diskussioon probleemi üle.

L. Arro

Härra Junti ütleb.

Juhataja

Ootame ära, mida ütleb hr. Junti. Ü. Uluots.

Ü. Uluots

Härra juhataja! On tekkinud vist üks näpuviga. Me saatsime maksuseaduse paranduse projekti majanduskomisjoni, see aga tähendab, et ta on Ülemnõukogu menetluses. Aga menetluses olevate nimekirjas seda asja ei ole.

Juhataja

Jah, hr. Uluots, tõepoolest on niimoodi. Ja võimalik, et siin on tegemist isegi minu veaga. Jah, see küsimus on ka menetluses. Karl Propst teeb omale vastavad märkused. Arvo Junti.

A. Junti

Austatud juhataja! Minu arvates me tegeleme praegu probleemidega, mis ei ole üldse üldkogu asjad. Need on presiidiumi, vanematekogu või siis töö korras lahendatavad asjad. Kuid hea küll, püüame nad siis siin selgeks teha. Kõigepealt me oleme otsustanud niimoodi, et võtame Ülemnõukogus vastu omandireformi aluste seaduse. Me oleme viinud läbi esimese lugemise. Maareformi ja kõik teised omandiküsimused tulenevad sellest otsusest, seetõttu ei ole võimalik neid koos vaadelda. Kui me nüüd vaatleme esitatud projekte, siis ma tahan tähelepanu juhtida, et ainult üks neist on seaduseprojekt, teine on kavand. Ja ma ei saa üldse aru, mispärast nad praegu saadikutele laiali jagatud on. Reglemendi § 6 lõige 2 ütleb, et Ülemnõukogule esitatakse nad seisukoha võtmiseks, mis edasi teha. Aga me ei ole niisugust ettepanekut veel kuulnud ja mingit otsust me pole ka teinud. Seetõttu ma arvan, et nende panemine päevakorda ei ole praegu õigustatud. Kõigepealt peame otsustama, mis nendega teha. Mis puutub omandireformi aluste projekti, siis selle kohta ütlen järgmist. Peale esimest lugemist kogusime ettepanekud kokku ja asusime juristidest ekspertide grupiga teist, täiendatud ja parandatud redaktsiooni välja töötama. See töö on praegu lõppstaadiumis, ma arvan, et selle nädala jooksul veel seisukohti kooskõlastatakse. Nii et selle küsimuse saame tõenäoliselt teiseks lugemiseks päevakorda võtta järgmisel nädalal. See on meie komisjoni arvamus. Ja ma kordan veel kord, et me võiksime alustada niinimetatud väikeprivatiseerimise projekti teist lugemist. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Lugupeetud Arvo Junti! Õigupoolest ikka veel midagi otsustatud ei ole, siin on välja pakutud projekt ja Ülemnõukogu otsustab, kas ta on valmis kinnitama päevakorra sellisena või mitte. Samas siiski tahaksin juhtida tähelepanu sellele, et Ülemnõukogu juhatus ja presiidium said opereerida ikka ainult nende dokumentidega, mis

lugupeetud maaelukomisjon tegi, nii head või halvad kui nad siis on. Ma saan aru, Arvo Junti, et praegu siiski ei ole soovitatav seda asja päevakorda lülitada. Arvo Junti.

A. Junti

Ma tahan öelda, et küsimus ei ole nende kvaliteedis, ma ei ole üldse püüdnud seda hindama hakata. Küsimus on selles, et me tahaksime enne, kui maareformi juurde asume, vähemalt lõppredaktsiooni kujul kätte saada omandireformi aluste seaduse projekti, mille komisjon suudab ilmselt esitada järgmiseks nädalaks. See on ka, nagu ma olen aru saanud, nii majanduskomisjoni kui teiste komisjonide seisukoht. Sellel istungjärgul minu arust me ei ole veel valmis maareformiga tegelema.

Juhataja

Kas ma sain õieti aru, Arvo Junti, et teie komisjon ei soovita 4. päevakorrapunkti projekti pakkuda?

A. Junti

Jaa, on küll nii.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Ma kordaksin praegu juba juhatusel kirjalikult tehtud ettepanekut, et me sooviksime härra Almannilt siin Ülemnõukogu ees täielikku informatsiooni meie päevakordades olevate küsimuste kohta. Teiseks juhin teie tähelepanu sellele, et Eesti Maa-Keskerakonna saadikurühm esitas presiidiumile kirja, kus ta palub võtta Ülemnõukogu plenaaristungil päevakorda maareformi läbiviimise põhiseisukohtade arutelu, jätkamaks kevadel alustatud diskussiooni maareformi üle. Ma ei tea, mis põhjusel küll presiidium peab vajalikuks diskussiooni Eesti Vabariigi omandist ja maareformist, kui konkreetselt on juba arutusel Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seadus omandireformi alustest. Härra Junti ütles, et too redaktsioonitekst ei ole valmis, järelikult teksti lugemist täna toimuda ei saa. Kuid põhimõtteliselt on Ülemnõukogu otsustada, kas ka maa-keskerakonna saadikurühma poolt esitatud maareformi põhiseisukohad on väärt täna arutamiseks. Sellise otsuse peaks ikkagi põhimõtteliselt vastu võtma, mitte nii käigupealt asju tühistama.

Juhataja

Kalju Koha! Ma paluksin teha konkreetse ettepaneku! Arvo Junti tegi ettepaneku asja

sellisena päevakorda mitte lülitada. Milline on teie ettepanek konkreetselt: lülitada või mitte lülitada? Arvo Junti.

A. Junti

Mul oli ka veel täiendus, mis haakub hr. Koha ettepanekuga: et juhitudes reglemendi § 6 lõikest 2 Ülemnõukogu otsustaks, mis nende kahe projektiga teha – selles mõttes, et kas need suunata kuhugi mujale, anda mingile komisjonile või viia läbi ülddiskussioon jne. Aitäh!

Juhataja

Selge. Seda küsime Ülemnõukogu käest. Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Kui omandireformi aluste seadus ei ole valmis, siis me ju teist lugemist läbi viia ei saa. See p. 4, mis on siia kirjutatud, on väga ebamäärane ja selle kohta seisukohta võtta on võimatu. Nii et minu meelest see jääb iseenesest ära. Aitäh!

Juhataja

Juhatus on täpselt sama meelt. Kuid kolmandat korda sõandan ma öelda, et juhatus ei ole teinud ühtegi eelnõu, selle kõik on teinud meie lugupeetud saadikud. Nüüd Jaak Alliku tõstatatud küsimus menetluses olevate 6. ja 7. punkti kohta. Tõepoolest, need tuleb päevakorda hääletada. Lugupeetud Ülemnõukogu! Katsume selgust saada päevakorra projekti 4. punktis. Ma loen teile ette kuuenda paragrahvi teise lõike: "Seadusandliku algatuse korras esitatud seaduseelnõu, Ülemnõukogu otsuse või muu akti projekti esitab Ülemnõukogu Presiidium 2 nädala jooksul Ülemnõukogule seisukoha võtmiseks, kas võtta eelnõu kohe arutusele või suunata see ühte või mitmesse komisjoni või lõpetada küsimuse arutelu." Nüüd Ülemnõukogu teab, millised on tema volitused. Nii konarlik kui ta on, on ta siiski presiidiumi poolt formuleeritud ja praegu on minu käes vähemasti kolm eelnõu, kolm projekti. Üks neist käsitleb maareformi läbiviimise ja maaseaduste aluseid. Teise on esitanud maa-keskerakond ja see puudutab puhtalt maareformi küsimusi. Ja kolmanda seaduseelnõu on esitanud Arvo Junti ja see puudutab omandireformi aluseid. Lugupeetud Ülemnõukogu! Palun võtame seisukoha! Kas võtame eelnõu arutusele, s.t. lülitame päevakorda, suuname veel komisjonidesse või lõpetame arutelu? Tõepoolest, küsimus on segane. Jaak Allik oskab seda ehk minust paremini seletada. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! Kuna hääletamise asemel lihtsalt pikk vaikus oli, on mul ettepanek suunata kõik need kolm eelnõu maaelukomisjoni 3-nädalase tähtajaga.

Juhataja

Kes toetab Jaak Alliku ettepanekut? Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Ma ei ole Alliku ettepanekuga päriselt nõus. Kuna omandi- ja maareformi komisjon on meil moodustatud, siis oleks loomulik, et ka need küsimused, mis seadusandliku initsiatiivi korras on esitatud nii hr. Petersoni kui maa-keskerakonna saadikuterühma poolt, käiksid sellest komisjonist läbi. Haakuvad need ju põhikontseptsiooniga väga tihedalt ja maareform on omandireformi lahutamatu osa. Nii et ma paluksin, et hr. Junti omandi- ja maareformi komisjon tegeleks sellega ka väga põhjalikult, mitte ainult maaelukomisjon. Aitäh!

M. Lauristin

Ma paluksin täpsustada. Härra Allik ütles: kõik kolm. Kas saadikutel on selge, mis on need kõik kolm? Ma sain sellest nii aru, et on olemas omandi- ja maareformi otsuse või eelnõu projekt, mis on käinud läbi esimesest lugemisest, ja on kaks uut maareformi projekti. Kas härra Allik arvab, et me peame üldse peatama omandireformiga tegelemise ja ootama, kuni maaelukomisjon kolm nädalat seda arutab? Ja siis on varsti jõuluvaheaeg käes, privatiseerimine ka seisab jne. – kas see on selle ettepaneku mõte? Ehk saaksime siiski lahutada omandireformi üldkontseptsiooni ja konkreetset maareformi projektid ning just omandireformi ja privatiseerimise konkreetsete asjadega edasi tegelda.

J. Allik

Andke andeks, ma sain aru, et me selle ühe probleemiga lõpetasime. Härra Junti ütles selgelt, et ta esitab seaduseelnõud järgmisel nädalal teiseks lugemiseks. Tähendab, ma eksisin, ma mõtlesin muidugi kahte maareformi projekti.

Juhataja

Nii, nüüd on asjas selgust saadud. Me eraldame kolmest projektdokumendist ühe – see on Arvo Junti seaduseelnõu omandireformi kohta, mis valmistatakse kvaliteetselt ette järgmiseks

istungjärguks. Kaks dokumenti aga – seaduseelnõud, mis puudutavad maareformi, anname kahte komisjoni – maaelukomisjoni ja Junti komisjoni. Sellega ollakse nõus? Ja tähtaeg kolm nädalat või kaks nädalat? Jaak Allik on nõus kahe nädalaga. Kalju Koha.

K. Koha

Härra juhataja! Mina isiklikult ei ole nõus kolme nädalaga, sest me oleme esitanud ta arutamiseks, et jätkata maareformi küsimustega. Kaks või kolm nädalat on liiga pikk aeg, sest nagu proua Lauristin juba ütles, varsti on jõulud käes. Aitäh!

Juhataja

Milline on ettepanek? Üks nädal? Lembit Arro.

L. Arro

Maareformiga ei tehta ühe nädalaga mitte midagi, kuna maareformi ei ole käes. Seda esiteks. Teiseks, meil ei ole praegu komisjoni esimeest, kuna vana esimees viibib Taanis ja tuleb tagasi neljapäeval. Neljapäeval saab alles uue esimehe valida ja komisjon võib täie pingega tööle hakata.

Juhataja

Lembit Arro, kas nõuate kaks nädalat?

L. Arro

Oleneb omandireformi vastuvõtmisest. Kui seal on tõsised muudatused sees, siis olenevad sellest ka maareformi seisukohad.

Juhataja

Kas ma pean asja hääletamisele panema? Kas kaks nädalat on projektiks sobiv? Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud Lembit Arro! Ma ei tahaks nõustuda väitega, et kui meil ei ole komisjoni esimeest, siis me ei saa küsimusi arutada. Minu meelest on see asi nii tähtis, et peame seda kohe arutama hakkama. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Nüüd ma väga paluksin teil vähem jutukad olla, et saaksime otsustama hakata. Vitali Menšikov.

V. Menšikov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud saadikud! Komisjonile antav tähtaeg võib olla vahepealne. Juhul, kui mingil põhjusel pole võimalik tööd kahe nädalaga lõpetada, peab komisjon Ülemnõukogule kahe nädala möödudes ette kandma, miks selle ajaga toime ei tulnud, Ülemnõukogu võtab siis seisukoha. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Asugem otsustama.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 saadikut, puudub 26. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et suunata maaelukomisjoni esitatud seaduseelnõu maareformi läbiviimise ja maaseaduse aluste kohta ning maa-keskerakonna põhiseisukohad maareformi küsimustes Arvo Junti komisjoni ja maaelukomisjoni ning oodata nende seisukohta kaks nädalat? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 64 saadikut, vastu 6, erapooletuid 3. Otsus on vastu võetud.

Nüüd peame Arvo Juntiga väikese dialoogi pidama. Kas on õige sõnastada Ülemnõukogu otsus selliselt, et omandireformi aluste teine lugemine viia läbi 23., see on järgmisel istungjärgul? Ning kas omandireformi aluste seaduse eelnõu suunata ka teie komisjoni? Arvo Junti.

A. Junti

Selle esitatud projekti esimese lugemise me oleme juba läbi viinud.

Juhataja

Ma räägin teisest.

A. Junti

Seda me enam ei teisele ega ka kolmandale lugemisele panna ei saa, sest tuleb uus redaktsioon, milles on arvestatud märkusi ja ettepanekuid. Olen nõus, et sellel istungjärgul me omandireformi teist lugemist alustada ei saa.

Juhataja

Otsus on siis selline, et võtta praeguse päevakorra projektist omandireformiga seonduv välja ja tulla selle juurde tagasi siis, kui me arutame 23. istungjärgu päevakorda. Kas seda on vaja praegu hääletada? Ilmselt ei ole vaja. Kõik on nõus.

Nii, lugupeetud Ülemnõukogu, värskendagem siis mälu. 22. istungjärgu päevakorda on pakutud Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine, rahvusraamatukogu seaduse eelnõu teine lugemine, maamaksuseaduse eelnõu teine lugemine, vabariigi valitsusjuhi informatsioon ning pöördumine Euroopa riikide poole. Need punktid on pakkunud presiidium. Jaak Allik tegi märkuse menetluses oleva 6. ja 7. punkti kohta ja tõepoolest, need tuleks hääletamisega sisse lülitada. Kuid peame enne nõu, kas me oleme suutelised kõiki neid punkte ikka arutama. Kas see ei käi meil praegu üle jõu? Kaksteist lugemist on juba sees, peale selle tuletan teile meelde, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed, et uue reglemendi järgi on igal saadikul veel õigus 5 minuti jooksul päevakorraväliselt sõna võtta. Ja kui kõik 105 seda soovivad, siis võite arvata, kui palju see homme aega võtab. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Teie poolt praegu ettekantud loetelust ununes välja punkt, mis teie väitel pidi päevakorras sees olema, nimelt küsimus alatiste komisjonide esimeeste kohta. Aitäh!

Juhataja

Illar Hallaste! See ununes välja siis, kui koostati projekti nimekirja, kuid nüüd see ei ununenud. See läheb automaatselt päevakorda ja enam hääletama ei pea. Jaak Allik.

J. Allik

Andke andeks, ma ütlen veel kord, et 6. ja 7. punkti on mõtet hääletada ainult siis, kui projekti autor või juhtiv komisjon teatab meile, et pärast esimest lugemist projektis muutusi tehtud ei ole, sest meil puuduvad materjalid.

Juhataja

Täpselt niimoodi. Kes annab selle kohta selgitust? Tundub, et 7. menetluses oleva punkti seaduseelnõu jaotatakse praegu laiali, kuid sideseaduse kohta me täna ilmselt selgust ei saa. Jah, juba antakse mulle teada, et sideseadusega ei ole asjad veel päris korras. Sellepärast on mul ettepanek ka 7. menetluses olev punkt hääletusele panna. Nii. Kalju Koha.

K. Koha

Härra juhataja! Ma ei ole sellega nõus. Punkti 7, see tähendab riiklike teenindus-, kaubandus- jne. ettevõtete erastamise lähtealuseid ei saa enne päevakorda võtta ja hääletada, kui on hääletatud omandireformi aluste seadus. Aitäh!

Juhataja

Mis siis Arvo Junti selle kohta ütleb? Kas saab või ei saa? Arvo Junti selgitab töö korras, vahepeal kuulame Ivar Raigi ära.

I. Raig

Kalju Kohal on täiesti õigus, see seisukoht läheb kokku majanduskomisjoni omaga. Meie otsuses seisab samuti põhimõte, et enne peavad olema alused ja alles siis jõuame konkreetse seaduse juurde. Ja minu arusaamise järgi aktsepteeris ka Ülemnõukogu juba sellise seisukoha.

A. Junti

Ma olen selles küsimuses oma arvamust avaldanud, aga kordan veel lühidalt, et väikeprivatiseerimise otsus on võimalik panna teisele lugemisele. Küsimus seisneb ainult selles, kas me saame teise lugemise lõpetada ka omandireformi aluste projekti nägemata. Täna veel arutasime seda ka ekspertide osavõtul. Ja eksperdid jõudsid samuti veendumusele, et arvestades probleemi keerukust, peame sel istungjärgul jõudma vähemalt teist lugemist alustada.

Juhataja

Nii et Arvo Junti toetab siiski päevakorda lülitamist?

A. Junti

Jaa.

K. Raud

Lugupeetud kolleegid! Ma paluksin päevakorda lülitada Ülemnõukogu Presiidiumi sekretäri informatsiooni kõigist presiidiumile esitatud seadusandlikest initsiatiividest ja samuti menetluses olevatest projektidest. Aitäh!

Juhataja

Paneme ta projekti sisse ja nüüd hakkame hääletama. Kordan siis veel kord kõik punktid üle: Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine, rahvusraamatukogu seaduse eelnõu teine lugemine, maamaksu seaduse eelnõu teine lugemine, valitsusjuhi informatsioon, pöördumine Euroopa riikide poole, Ülemnõukogu Presiidiumi sekretäri informatsioon ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu seaduse eelnõu riiklike teenindus-, kaubandus- jne. ettevõtete erastamise kohta teine lugemine. Automaatselt tulevad menetluses olevatest küsimustest üle 8., 9., 10., 11., alalised komisjonid veel sinna juurde. Nüüd on vist selgus käes? See, mis tuleb automaatselt, seda me ei hääleta. Hääletame nüüd seda, mida ma nimetasin.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 80 saadikut, puudub 25. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada 22. istungjärgu päevakord selliselt, nagu ma ette lugesin? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 74 saadikut, vastu ei ole keegi, üks on erapooletu. Päevakord on kinnitatud. Enne kui me läheme päevakorra juurde, panen teile Valeri Koisi palvel südame peale, et suitsetamisega on asjad pahad. Palutakse mitte nii hullusti suitsetada ja eriti veel uste ligidal. Koridoridest tuleb suits isegi istungisaali. Ahti Kõo teeb ettepaneku, et kui hakkame kuulama valitsusjuhi informatsiooni, siis tuleks see raadios edasi kanda. Ütlengi nüüd kõigile asjaosalistele, kellest see oleneb, et homme valitsusjuhi informatsioon kantakse raadios edasi. Nüüd juhin tähelepanu sellele, et päevakord on kinnitatud ja selleväliseid sõnavõtte enam ei ole võimalik lubada, päevakorraväliseid kõnesid samuti mitte. Kui selline tarvidus tekib, siis on reglemendis peatükk, mis puudutab kiireloomulisi küsimusi ja vastavalt sellele me ka toimime. Kes tahab päevakorraväliselt sõna võtta, siis seda saab teha viie minuti jooksul iga teise istungi alguses, konkreetsel juhul, siis homme, teisipäeval. Valeri Kois.

V. Kois

Kui homme meie peaminister hakkab meile informatsiooni andma, kas me võime tema käest ka midagi küsida? Ja kas see kantakse ka raadio kaudu üle? Aitäh!

Juhataja

Tundub niimoodi, et Ülemnõukogu on üksmeelselt nõus, et asi raadios edasi kantakse. Ja jumala selge on seegi, et kui antakse informatsiooni, siis esitatakse ka küsimusi. Me ei pea ilmtingimata läbirääkimisi avama, kuid küsimusi saab esitada.

Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamise kohta toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis

Juhataja

Jätkame päevakorda. Vastavalt reglemendile alustame nendest küsimustest, mis on eelisjärjekorras. Kõigepealt "Ettepanekutest ajutiste komisjonide moodustamise kohta toiduainete ning kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis". Palume ettekandja kõnetooli! Klavdia Sergij, palun!

K. Sergij

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud saadikud! Meil on valmis suuline informatsioon, meie viga on see, et me ei ole Ülemnõukogule välja jaganud kirjalikku informatsiooni ja otsuse projekti antud küsimuses, seepärast palusime Ülemnõukogul meie küsimuse edasi lükata, et te võiksite saada kirjaliku teate. Kui aga teile kirjalikku informatsiooni pole vaja, siis ma võin praegu kohe asjast rääkida.

Juhataja

Keegi ei vaidle vastu, nii et anname info suuliselt.

K. Sergij

Ülemnõukogu juures asuv saadikuühendus teeb ettepaneku moodustada ajutised komisjonid vabariigi kütuse, energeetiliste ressursside ning toiduainetega varustamise kontrollimiseks. Tehes Ülemnõukogule ettepaneku antud küsimuse arutamiseks, lähtub saadikuühendus keerulisest majanduslikust ja poliitilisest olukorrast Eesti Vabariigis, Venemaal ja teistes vabariikides. Ajal, mil vana administratiiv-käsumajandussüsteem laguneb, uus, majanduslikel suhetel baseeruv pole aga veel välja kujunenud, kasvab ühiskonnas ebastabiilsus ja pinge. Poliitilisi küsimusi lahendatakse ühekülgsest, majandusprobleeme aga lihtsalt kehvasti. Hinnad tõusevad juba ilma Ülemnõukogu teadmata ja ilma mingi kompensatsioonita. Elanikkonna sotsiaalne kaitstud pole garanteeritud. Vabariigi majandusliku olukorra ja rahva elatustaseme analüüs puudub. Väga ettevaatlikuks ja rahutuks on teinud majandusministri ja tööstusministri ettekanded majanduskomisjonis. Neist võis aru saada nii, et kõigepealt on otsustatud kõik lagundada ja seejärel luua uus. Kuid milline, see pole selge. See kõik on meil

kord juba olnud. Ülemnõukogule on esitatud küsimused, mis on läbiarutamisel, samuti esitame küsimused läbivaatamiseks veel selle aasta jooksul valitsusele. Kuidas ühtesid või teisi probleeme lahendatakse, selle kohta aga teave puudub, parimal juhul informeerib peaminister oma poliitilist parteid. Saadikutel aga on hulk küsimusi ning nad peavad pidevalt oma valijate ees aru andma. Valitsuse poolt vastuvõetud seaduste kohta oli meil kogunenud juba palju kriitikat. Otsused ei paista silma humaansuse poolest ega too need kaasa ka vabariigi majanduse stabiliseerumist. Mulle tundub, et igast meie seadusest tükivad välja sarved, mis püüavad puskida kord ühte, kord teist elanikkonna osa. Kui me poliitiliste seadustega püüame garanteerida võrdseid õigusi kõigile Eesti elanikele, siis majandusseaduste puhul seda näha pole. Näiteks immigratsiooniseadusega püüame keelata venekeelsete perekondade ühinemist, otsustades põhjendamatult, et neil on liiga palju sugulasi, ehkki jutt on ainult mehest, naisest, vanematest, lastest. Inimesed kaebavad, käivad kohtu vahet, rikuivad närve, on jõudnud lootusetu olukorrani.

Omandiseadusest. Omandiõiguse taastamisega riivame elanikkonna teise osa huve, vastavad faktid on juba teada. Isegi maavanemad ja linnapead on esitanud protestid, mida aga Ülemnõukogu ei ole siiani läbi arutanud.

Eraisiku tulumaksu seadusega otsustati, et inimene peab maksma makse kõikidelt sissetulekutelt. Ning mida suurem sissetulek, seda suurem on maks. Kuid meie tulud on imeväiksed, tulusid me arvestame lähtudes meie tasemest, makse aga lähtudes rahvusvahelisest tasemest.

Ka maamaksuseaduses kinnitame, et maa eest tuleb maksta, ja mida rohkem, seda parem.

Alustame riigiomandi privatiseerimisest, Riigivaraamet juba arutab, kuidas seda mitte liiga odavalt kätte anda, kuidas kasulikumalt müüa. Ja meie vaene inimene, kelle tööga see kõik on loodud, peab jälle maksma. Mis ta peaks tegema, millega maksma? Selline primitiivsus seadusandluses viib meid ummikusse ning mingist üleminekust turumajandusele ei saa juttugi olla.

Me oleme juba unustanud, mis põhjusel me kritiseerisime riiklikku omandit. Riik võttis kõik ära ja eksploateeris inimest kui orja. Me oleme unustanud, et üleminek turumajandusele tähendab esmajärjekorras riigieelarve vahendite ümberjagamist. Ettevõtetele peab kätte jääma rohkem raha, rohkem raha peab laekuma kohalikku eelarvesse ning rohkem peab maksma töötajatele palgaks.

Ettevõtete ja kooperatiivide töötajad peavad olema võrdsetes tingimustes nii töö kui palga osas, seni aga valitseb ebavõrdsus. Kooperatiivides tehakse tööd vähem, teenitakse aga rohkem. Töölised lähevad ettevõtetest ära kooperatiividesse.

Omandi privatiseerimise seaduse läbiarutamisel oleme unustanud seaduse põhieesmärgi – omandi kasutamise efektiivsuse suurendamise – ja räägime ainult omandi taastamisest. See võib viia mitte ainult majanduslikku, vaid ka poliitilisse ummikusse.

Omandi efektiivseks kasutamiseks on vaja luua tingimused ja eelkõige peab andma iga ettevõtte tööliste võimaluse omandist osa saada. Tuleks mitte hinna pärast väriseda, vaid vastavalt nõudmisele anda kõik võimalikult kiiremini üle inimestele, kes suudaksid seadmeid efektiivselt kasutada, luua tingimused inimese efektiivseks tööks.

Ettevõtete tööliste jaoks toimusid siin Tallinnas seminarid ja peab ütleva, et ameeriklased, kes siin esinesid, suhtuvad antud küsimusse väga humaanselt. Nende soovitude ja samuti Jugoslaavia, Poola, SFV ja SDV privatiseerimiskogemuste järgi toimides peaks antud ettevõttes töötavatele inimestele hinnasoodustusi tegema, et mitte kutsuda esile töötajate vastuseisu erastamisele. Vastasel juhul võib kõik maksma minna palju rohkem.

Kui mõelda rohkem inimeste peale ning sellele, kuidas ühte või teist küsimust vabariigi mastaabis paremini lahendada, mitte aga alalõpmata vastandada oma poliitilisi ambitsioone, siis oleks turumajandusele üle minna võimalik eriliste kaotusteta. Vaja on vaid tegutseda kõik koos. 1990. aasta on lõppemas, ees on veelgi raskemad ajad, sest koos töötada me eriti ei oska, majandusküsimusi lahendame primitiivselt, isiklikud huvid on seni veel esiplaanil.

Saadikuühendusel on ettepanek teha nii valitsuse kui ka meie enda tööst kokkuvõtte. Kuulame ära ministrid, info nende ettevalmistustest üleminekuks turumajandusele, majanduse üldolukorrast, rahva elatustasemest.

Saadikuühendus teeb ettepaneku moodustada ajutised komisjonid toiduainete, kütuse ja energeetiliste ressurssidega varustamise kontrollimiseks vabariigis. See eeldab Ülemnõukogu kontrolli situatsiooni üle Eestis ja koostööd valitsusega, Ülemnõukogu õigeaegset informeerimist.

Meie ettepanek on valida ajutised komisjonid 5-liikmelised ning komisjoni võiksid kuuluda eri fraktsioonide esindajad.

Sellega ma piirduksingi. Kui on küsimusi, palun.

Juhataja

Suur tänu! Millised on küsimused ettekandjale?

K. Sergij

Me oleme kandidatuure arutanud ning saadikuühendus teeb ettepaneku kütuse ja energeetiliste ressursside komisjoni lülitada meie ühendusest Pavel Grigorjevi ja Heino Kostabi, toiduainekomisjoni Aavo Mölder, Vitali Menšikovi ja Juhan Telgmaa.

Juhataja

Suur tänu! Ja on vist mõned küsimused ettekandjale. Enn Leisson.

E. Leisson

Te nimetasite pidevalt gruppi saadikuid. Mida see tähendab, kes selle grupi saadikute taga on? Tänan!

K. Sergij

Saadikugruppi kuulub 15 inimest. Need on endised majandusjuhid. Meil on palju kolhoosiesimehi, nagu Juhan Telgmaa. Mul pole praegu nimekirja, kui see aga teid huvitab, ma toon selle ja loen ette. 15 inimese hulgas on niisugused endised juhid nagu Pavel Grigorjev, Aavo Mölder jt.

Juhataja

Töö korras Klavdia Sergij tutvustab Enn Leissonile nimekirja. Peeter Lutt.

P. Lutt

Lugupeetud proua! Mul on teile selline küsimus. Kas te arvate, et kui me moodustame jälle ühe Ülemnõukogu komisjoni, kes hakkab kontrollima kütuseressursse vabariigis, kas see annab Eestile ressursse juurde? Mõtlen, kas sellest on ikka kasu, kui me hakkame jälle ainult komisjonide kaudu neid asju ajama – näiteks arutama, mitu kilo diislikütust või masuuti on praegu kuskil hoidlas. Tegelikult ju see ressursse vabariiki juurde ei too ja mitte midagi ei paranda.

K. Sergij

Kui me seda küsimust arutasime, nägime ette kontakte vabariigi valitsusega, kohalike omavalitsustega, kohapeal asjade seisu tundmaõppimist, aga ka abi osutamist, koostööd nende vabariikide ülemnõukogudega, kust vajalikke ressursse võiks saada. Me nägime ette abi osutamist ülemnõukogude kaudu.

A. Zõbin

On selline vanasõna – kahel lapsehoidjal on laps ilma silmata. Jääb mulje, et see komisjon tahab endale võtta valitsuse funktsioonid. Meil on olemas valitsus ja ametkonnad, kes peavad nende asjadega tegelema. Ülemnõukogu peab aga jälgima, kas valitsus vastab tasemele ning teeb kõik vajaliku. Aga nüüd tuleb välja, et selle komisjoni näol võtab Ülemnõukogu endale kontrollkohustused, aga võib-olla varumiskohustused ka ning sõidab neid ressursse hankima. Mulle tundub, et see ei ole mitte seadusandliku organi funktsioon, vaid täidesaatva oma. Selliseid komisjone moodustada pole minu arvates vaja. Need saadikutest endised majandusjuhid võivad sellise tööga tegelda omaalgatuslikult, kui tahavad end asjadega kursis hoida. Kuid ametlikku komisjoni pole minu arvates vaja moodustada. Tänan!

K. Sergij

Sellest on juba räägitud ja jõutud arusaamisele, et valitsusel on tõesti omad funktsioonid. Aga kui vabariigis tekib keerulisi olukordi, siis peab Ülemnõukogu situatsiooni valdama. Kuna need kaks küsimust on väga tähtsad, ees on talv ja keeruline majandusolukord, siis jäime ikka selle juurde, et need 2 ajutist komisjoni tuleb moodustada. Muu hulgas informeeriksid nad Ülemnõukogu õigeaegselt kõigest vajalikust või siis nõuaksid seda valitsuselt.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et rohkem küsimusi ei ole. Nüüd peaksin mina dialoogi Klavdia Sergijga. Mis te arvate, kas olete kohe valmis komisjonide personaalse koosseisu Ülemnõukogu ette hääletamisele panema, või arvate, et see teema peaks veel presiidiumist läbi käima?

K. Sergij

Personaalse koosseisu osas tahtsime ära kuulata saadikute arvamuse, võib-olla on neil mingeid ettepanekuid. Me ei taha oma koosseisu peale suruda. Kui saadikutel on ettepanekuid, tuleks kandidaadid läbi arutada, kui aga pole, siis me peame ise selle töö korras ette valmistama.

Juhataja

Kuidas on õige, Klavdia Sergij, kas me avame praegu läbirääkimised või valmistate töö korras projektid ette ja esitate presiidiumile? Presiidium paneb ta siis uuesti Ülemnõukogu ette.

K. Sergij

Jah, me valmistame projekti ette ja juhul, kui ettepanekuid ei ole, lahendame selle küsimuse töö korras.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Sellisel juhul me läbirääkimisi praegu ei ava. Võtame Klavdia Sergij ettekande teadmiseks ja komisjoni koosseis esitatakse Ülemnõukogule töö korras. Alles pärast seda Ülemnõukogu otsustab. Kas kõik on sellega nõus? Tundub, et on. Suur tänu, Klavdia Sergij!

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt repressseeritud isikutele" projekti kohta"

Juhataja

Jätkame päevakorda. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi k.a. 9. oktoobri otsuse "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtjatele ja õigusvastaselt repressseeritud isikutele" projekti kohta. Palume ettekandeks kõnetooli Lehte Hainsalu!

L. Sööt (Hainsalu)

Härra ja proua juhataja! Mu daamid ja härrad! Tegemist on väga varase materjaliga. Ja ma ei tea, kas te olete suutelised need klambriga kokkupandud 3 dokumenti kiiresti leidma. Kui lubate, siis ma tsiteeriksin neid, et teie mälu värskendada, sest võib-olla teil ei ole tõepoolest kõik materjalid kaasas. Kõne all on Eesti Vabariigi Valitsuse esitatud 27. septembri kuupäevaga Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt repressseeritud isikutele". Selles on niisugune üksainuke punkt: "Maksta 1990. aasta IV kvartalis sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt repressseeritud isikutele ainelist hüvitust järgmiselt: I grupi invaliididele 250 rubla, II grupi invaliididele 200 rubla, III grupi invaliididele 150 rubla, vanaduspensionäridele 100 rubla, kui isikud on sellekohase avaldusega sotsiaalhoolduse organite poole pöördunud 3 aasta jooksul pärast käesoleva otsuse vastuvõtmist või isiku hilisema rehabiliteerimise korral 3 aasta jooksul selle teatavaks

tegemise päevast." Sellesama otsuse kohta on olemas teine dokument, mida me peaksimegi siis täna arutama. See tähendab, me peaksime selle presiidiumi otsusena kinnitama või tagasi lükkama. Alla on kirjutatud see dokument 16. oktoobril, ja kuna see on lühike, siis ma loeksin selle ka ette. "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus. Eesti Vabariigi otsuse projekti "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt represseeritud isikutele" kohta. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Tagastada Eesti Vabariigi Valitsusele Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse projekt "Ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt represseeritud isikutele", kuna selle küsimuse lahendamine kuulub Eesti Vabariigi Valitsuse pädevusse.
2. Pidada ebaotstarbekaks niisuguse ainelise hüvituse väljamaksmist sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt represseeritud isikutele, kuna see ei leevenda sotsiaalset ebaõiglust.
3. Soovitada lahendada sõjast osavõtnute ja õigusvastaselt represseeritud ainelise kindlustatuse küsimus Eesti Vabariigi pensioniseadusega."

Ja et me teaksime seisukohta võtta, on siia juurde lisatud veel kolmas dokument, milles on siis näha Suure Isamaasõja invaliidide ja teiste pensionieas inimeste pensioni keskmine suurus, suurim ja väikseim pension gruppide kaupa. Seda kõnesolevat Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsust, mis on tagasi lükatud, on Ülemnõukogu sotsiaalkomisjon arutanud mitmel korral. Oma istungil, kus oli kohal 10 liiget, otsustas komisjon 10 häälega seda mitte heaks kiita. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium arutas sedasama projekti kokku 4 istungil, mitmeid tunde ja igakülgset ning jõudis samale järeldusele. Pingsas väitluses sõnastatigi siis see presiidiumi 16. oktoobri otsus, mille teile ette lugesin. Kõik presiidiumi liikmed jõudsid samale arvamusele, vaid üks presiidiumi liige, hr. Sovetnikov, jäi teise punkti suhtes eriarvamusele, mida palus ka teatada.

Ma arvan, lugupeetud Ülemnõukogu, et selle presiidiumi otsuse 1. ja 3. punkti osas teil vastuväiteid ei teki. Võib-olla tekib küsimusi 2. punkti kohta. Seepärast lubage, et ma natukene selgitaksin sotsiaalkomisjoni ja presiidiumi seisukohti. Hüvituse projekt, mille esitas vabariigi valitsus, toetub üleliidulisele dokumendile Suure Isamaasõja veteranide ainelise toetamise kohta ja komisjoni arvates kujutab see endast privileegide lisamist.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus lähtub veendumusest, et inimesed on seaduse ees võrdsed, töövõimetu inimene vajab ühiskonna abi vanaduse või invaliidisuse tõttu, mitte sellepärast, et ta sõjast osa võttis. On tõepoolest aeg lõpetada Teine maailmasõda. Sotsiaalkomisjon on seisukohal, et Eesti Vabariigi pensionäridest on punaväe veteranid kõige enam kindlustatud. Seda kinnitab ka statistika, mis on teile kolmandal lehel lisatud. Võib-olla ei ole see käepärast, aga ma ei hakka seda ka ette lugema. Kuid mõned väljavõtted siiski.

Vaatleme ainult neid isamaasõja veterane, kes saavad pensioni Eesti Vabariigi eelarve kaudu. Nende vanaduspensionäride keskmine pension on 140 rubla, teistel Eesti pensionäridel on 105 rubla. Isamaasõja veteranidest I grupi invaliidide keskmine pension on 133 rbl., teistel 100 rbl. 57 kop. Madalaim pension isamaasõja veteranidest I grupi invaliididel on 135 rbl., teistel 85. II grupi invaliidide keskmine pension sõjaveteranidel on 112.75, teistel 91.33, II grupi invaliidide madalaim pension sõjaveteranidel 115, teistel 80 rbl. jne. Tabelist nähtub, et kõigis pensionigruppides saavad sõjaveteranid rohkem pensioni ja vahe võib olla koguni 50 rubla kuus. Siinkohal võiks märkida, et Nõukogude Liidu Kaitseministeeriumi poolt makstavate pensionide keskmine suurus oli Eestis tänava 1. septembril 140 rubla kuus. Maksimaalne küündis 400 rublani kuus. Nagu kõigile teistele, kohaldub ka sõjaveteranidele Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Hoolduslisa maksmisest I grupi invaliididele 100 rubla kuus". IV kvartali eest niisiis kokku ligi 300 rubla. Pluss miinimumpensioni tõstmine 100 rublani kuus. Samuti kuulub neile kompensatsioon dotatsioonide kaotamise eest võrdsetel alustel kõigi ülejäänud pensionäridega. Seega puudub vajadus maksta neile 1990. aasta IV kvartali eest veel lisaks 100–250 rubla aineliseks hüvitamiseks.

Nüüd küsimuse teine pool. Muidugi on väga teretulnud ja ammuoodatud, et nõndanimetatud valel poolel sõdinud ning represseeritud võrdsustatakse oma õigustelt nn. õigel poolel sõdinutega. Aga ma küsiksin, kas see dokument on nüüd see õige koht nii tähtsa poliitilise otsuse väljendamiseks. Sotsiaalkomisjon arvab, et ei. Pinge ühiskonnas teravneks veelgi. Ühed panevad pahaks, et neid, inimkonna fašismist vabastajaid, võrdsustatakse nn. kulakute ja metsavendadega. Teised panevad pahaks, et neid võrdsustatakse punasõduritega. Kolmandad panevad pahaks, et neid ikka veel ei ole rehabiliteeritud. Võib ette kujutada inimhulka, kes hakkab ummistama sotsiaallosakonna kitsaid koridore. Võib ette kujutada unetuid öid, mil eakad inimesed tuletavad meelde, kes veel võiks nende kasuks tunnistada. Ja veel: 100 või 250 rubla on muidugi väga suur raha, eriti eakatele inimestele, aga kui see makstakse välja alles kolme aasta pärast, kas me võime siis südamerahuga öelda, et nüüd, kui me oleme talle 100 rubla välja maksnud, on sotsiaalne õiglus lõpuks jalule seatud? Et nüüd on siis heastatud pool sajandit kestnud ülekohus? Ei, ma arvan, see ei ole nõnda.

Aga nüüd rahast endast, sellest, mida me hakkame välja maksuma. Otsus puudutab vähemalt 40 000 inimest, tõenäoliselt veel rohkemaid. Ja läheb maksuma vähemalt 4,2 milj. rbl., tõenäoliselt rohkemgi. Esialgse kava kohaselt pidi see summa tulema Eesti Vabariigi sotsiaalfondist, ent tolles fondis oli 1. oktoobri seisuga 111 milj. rbl. ja välja oli makstud 138 milj. rbl. Pealegi ei ole teada, kas Eesti maksumaksjad soovivad oma raha sel kombel kulutada. Nüüd kinnitab sotsiaalhooldusministeerium, et Moskva on nõus selle summa välja

maksma. Kas on aga tõenäoline, et Nõukogude Liit maksab raha ka represseeritutele ja rehabiliteeritutele? Ja kas on tõenäoline, et see summa meile üldse laekub, kui Nõukogude Liidus on eelarve defitsiit 150 miljardit rubla, ja kas me saame tõesti uskuda neid suusõnalisi lubadusi, mis sealt ilmakaarest tulevad? Kuna meil ei ole dokumenti täiendava ülekande kohta, on meil alust arvata, et see raha tuleb lõpuks ikkagi katta liidumaksu senimaksmata summadest. Ja veel.

Käesolev otsuse projekt näeb ette 4,2 milj. rbl. jagamise 40 000 sõjaveterani vahel. Eelmine, juba kehtiv otsus pensionide alammäärade tõstmisest, I grupi invaliididele hoolduslisa kehtestamisest nägi ette 11,1 milj. rbl. 183 000 vahel jagada. Nii et ikka siis seesama: väiksemale grupile suurem tükk ja suuremale grupile väiksem tükk. Ometi oleme ise kinnitanud, et liigume õigusriigi poole, kus kõik inimesed on seaduse ees võrdsed.

Austatud Ülemnõukogu! Ma teen ettepaneku kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus tagastada Eesti Vabariigi Valitsusele Ülemnõukogu otsuse projekt, mis näeb ette sõjast osavõtnud ja õigusvastaselt represseeritute ainelise kindlustamise lahendamise vabariigi pensioniseaduse kaudu ja mis peab niisuguse hüvituse väljamaksmist ebaotstarbekaks, kuna see ei leevenda sotsiaalset ebaõiglust. Ma palun presiidiumi otsus panna kohe hääletusele, mitte avada diskussiooni, seda enam, et me saame selle otsuse kas vastu võtta või tagasi lükata ja hääletamise kaudu oma suhtumist näidata. Palju tänu!

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et Jaak Allik tahab küsimuse esitada.

J. Allik

Lugupeetud pr. Hainsalu! Lugupeetud kolleegid! Minu meelest oleme praegu väga kummalises olukorras. Vabariigi valitsus tahab välja maksta küllalt suured summad küllalt paljudele inimestele, Ülemnõukogu sotsiaalkomisjon on sellele vastu. Ma täiesti aktsepteerin pr. Hainsalu kaalutlusi ja ettepanekuid, kuid saalis ei viibi valitsuse esindajad, kes on sellise ettepaneku teinud. Oleks vaja siiski kuulata ära ka valitsuse seisukoht, enne kui me tema projekti tagasi lükkame. Praegu võtame endale kogu selle vastutuse vastaspoolt üldse ära kuulamata. Või oskab ehk pr. Hainsalu öelda, mida siis valitsus komisjonis selle projekti kaitseks rääkis?

L. Sööt (Hainsalu)

Valitsus on presiidiumi otsuse kätte saanud, sellest on juba kuu aega möödas ja sellele ei ole mingit protesti järgnenud. Meie komisjon on valitsusega koos seda tihti arutanud ja meie seisukohad ei ühti mitte täiesti.

Juhataja

Suur tänu! Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud pr. Hainsalu! Lugupeetud kolleegid! Fakt, et seda küsimust on Ülemnõukogu Presiidiumil arutatud juba kolm korda ning kolm korda on antud küsimuse püstitanud valitsus sotsiaalhooldusministri näol, räägib sellest, kui tõsine see probleem on. Kui selle küsimuse peab otsustame valitsus – milles ma seni ajani kahtlen –, miks ei võiks Ülemnõukogu siis valitsusega nõustuda ning täita õilsa missiooni – võtta vastu seadus sõjaveteranidele kompensatsiooni maksmisest? Tänan!

L. Sööt (Hainsalu)

Ülemnõukogul on täna võimalus hääletamisega oma suhtumist avaldada.

T. Kork

Härra eesistuja! Mul on ettepanek katkestada täna selle küsimuse arutamine, kuna me ei saa hääletada ilma valitsuse esindajat ära kuulamata, ja tundub, et sellist inimest saalis ei ole. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Tahan vaid märkida, et kui presiidium asja mitu korda arutas, oli valitsuse esindaja küll kohal. Enn Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud saadikud! Valitsuse seisukoht on teada, selle ta esitas oma taotluses. Seepärast ma ei pea õigeks Toomas Korgi arvamust, et valitsuse esindajat on tingimata siia pinki tarvis, et ta kõik veel kord meile üle räägiks. Kirjaoskamatus aeg on möödas. Ma teen ettepaneku järgida Lehte Hainsalu ettepanekut ja panna see küsimus kohe hääletusele.

P. Priks

Mina sooviksin küll teada, kust valitsus kavatseb selle raha võtta. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Õigupoolest oleks praegu pidanud olema ainult küsimused. Aitäh, Lehte Hainsalu! Meil on nüüd kaks ettepanekut. Ettekandja, sotsiaalkomisjoni esimees, tegi ettepaneku mitte avada läbirääkimisi ja iga saadik näitab oma seisukoha hääletamise kaudu. Toomas Kork tegi ettepaneku katkestada selle küsimuse arutamine ja kutsuda ka valitsuse esindajad kohale. Mis Ülemnõukogu arvab? Ettekandja tegi esimesena ettepaneku ja paneme kõigepealt selle hääletamisele.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kõigepealt Lehte Hainsalu ettepanek. Selle läbiminekuks on vaja 53 häält. Kui seda ei saavutata, siis on näha, et Ülemnõukogu ei soovi presiidiumi otsust kinnitada. On mul õigus sedamoodi tõlgendada? On. Kohaloleku kontroll. Kohal on 70 saadikut, puudub 35. Lugupeetud Ülemnõukogu, ma panen hääletamisele Lehte Hainsalu ettepaneku selle kohta, missugune peaks olema Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsuse kinnitamise kohta. Presiidiumi otsus on teil käes. Kas Ülemnõukogu mõistab, mida me hääletame? Ma küsisin enne, Enn Põldroos, kas mul on õigus panna küsimused hääletusele sellises järjekorras. Kui ei ole, siis Enn Põldroos ütleb oma arvamuse ja me peame Ülemnõukoguga nõu. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Mulle tundub, et küsimus on natukene segane. Praegu on meil kaks võimalust: kas valitsus ära kuulata või mitte. Kui me paneme kohe hääletusele, kas otsus kinnitada või mitte, kas siis see tähendab seda, kui mina sooviksin valitsuse ära kuulata, siis pean praegu kinnitamise vastu hääletama? Väga segane asi. Ilmselt peaksime kõigepealt hääletamisele panema ettepaneku katkestada asja arutelu ja kuulata valitsus ära. Siis saame teada, kas me üldse võime praegu panna seda kinnitamist lõplikult hääletamisele või mitte. Tänan!

Juhataja

Ka niimoodi võib küsimuse püstitada. Kuid mina pöördusin Ülemnõukogu poole teise ettepanekuga. Võimalik, et Ülemnõukogu ei ole sellega nõus. Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Enn Põldroos ütles asja väga täpselt ära. Praegu saame ainult vastu hääletada, sest tahaksime teada valitsuse seisukohta. Sellest tuleks aga välja niimoodi, et me loobume sellest heast ideest. Ja mida see tähendaks? Kas tähendaks seda, et on võimalik Ülemnõukogu kritiseerida kas propagandistlikel või muudel eesmärkidel ning väita, et näete, valitsus tahtis meie inimesi abistada, aga Ülemnõukogu ei taha? Nii et kuulame valitsuse kõigepealt ära, kas tal üldse on rahalisi võimalusi seda teha või mitte, ja siis otsustame. Aitäh! Ettepanek on siis asi katkestada.

Juhataja

Spiiker võtab Ülemnõukogu soovi arvesse, samas aga juhib tähelepanu sellele, et presiidiumi otsus on olemas. Ja kui Ülemnõukogu seda ei kinnita, siis peab presiidium kas oma seisukohta muutma või pakkuma ta juba teises redaktsioonis. Arvestagem siiski, head kolleegid, et praegu on küsimus presiidiumi otsuse kinnitamisest või mittekinnitamisest. Ja valitsuse esindaja on presiidiumis aru andmas olnud kui mitte 3, siis 2 korda kindlasti. Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kuulates siin kolleegide märkusi, et tuleks valitsus ära kuulata, jääb mul niisugune mulje, et presiidiumi ei usaldata. Järelikult tänase hääletamisega me näitame, kas me usaldame presiidiumi või mitte. Mina saan asjast praegu niimoodi aru. Aitäh!

Juhataja

Head kolleegid! Minu käsutuses on 2 minutit. Kui me selle ajaga nüüd kohe hakkama ei saa – mis on täiesti reaalne –, siis peame otsustama hakkama tööaja pikendamist. Ma tegin ettepaneku, see ei leidnud heakskiitu. Järgmine, mille ma hääletamisele panen, on tõesti, kas katkestada asi või mitte katkestada. Kohaloleku kontroll meil oli.

Arvestagem nüüd seda, et ühe minuti pärast ma panen hääletusele päevakorra või tööaja pikendamise.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada arutusel olev päevakorrapunkt? Palun hääletada! Vaja on lihthäälteenamust. Selle ettepaneku poolt on 27 saadikut, vastu 42, erapooletuid on 4. Ettepanek ei leidnud heakskiitu.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas me oleme valmis pikendama tänast tööaega kuni selles küsimuses otsuse vastuvõtmiseni? Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Ma teen ettepaneku ikkagi see presiidiumi otsus läbi hääletada. Tahan juhtida tähelepanu sellele, et selle küsimusega tegelnud komisjon on selle ettevalmistatud otsuse taga praktiliselt täiesti üksmeelselt. Järelikult me peaksime veidikene mõtlema, kas meil on ikka vaja kõiki asju valitsuse käest küsimas käia või usaldame ka oma kolleege, kes on seda tööd teinud. See ei ole mitte manitsus, vaid lihtsalt tähelepanu juhtimine. Kui presiidium ja juhtivkomisjon on tegelikult konsensuse saavutanud, siis pole meil mõtet siin enam aega raisata.

Juhataja

Suur tänu!

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et pikendada tänase istungi ametlikku tööaega käesolevas päevakorrapunktis otsuse vastuvõtmiseni? Palun hääletada! Vaja on kvalifitseeritud häälteenamust, kaks korda rohkem poolt kui vastu. Selle ettepaneku poolt on 58 saadikut, vastu 10, erapooletu on 1. Tööaega on pikendatud.

Enn Põldroos küsib, kas presiidiumi otsus üldse kuulub Ülemnõukogus kinnitamisele. Ma olen isiklikult küll veendunud, et kuulub, kuid asjatundjad ütlevad ehk selgemalt. Ignar Fjuk teab kindlasti vastata.

I. Fjuk

Lugupeetud kolleegid! Ma jätkan sealt, kus enne pooleli jäi. Tähendab, kui me praegu otsustame kuidagi teisiti, siis oleme sellega oma sotsiaalkomisjoni mitteteovõimeliseks tunnistanud ja võiksimme ta laiali saata. Siit ma lähengi nüüd edasi. Juhul, kui juhtiv komisjon mingisugust presiidiumi otsust on toetanud ega ole algatanud selle arutelu Ülemnõukogus, siis minu arvates ei ole vaja selliseid küsimusi üldse täiskogu ette tuua. Piisab, kui juhtiv komisjon toetab presiidiumis vastuvõetud otsuseid. Vähemalt see on vaja reglemendis paika panna.

Juhataja

Head kolleegid! Ma juhin samal ajal tähelepanu sellele, et ettekandja Lehte Hainsalu tegi ettepaneku läbirääkimisi mitte avada. Ja ausalt öeldes ma ei ole neid ka avanud. Seda enam, et Ülemnõukogu ei arvanud, et punkti arutamine tuleb katkestada. See tähendab, et mul on õigus panna asi hääletamisele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus ainelisest hüvitusest sõjast osavõtnutele ja õigusvastaselt represseritud isikutele? Palun hääletada! 53 häält on vaja. Selle ettepaneku poolt on 57 saadikut, vastu 5, erapooletuid on 8. Otsus on vastu võetud, presiidiumi otsus on kinnitatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Homme algab plenaaristung nagu ikka kell 10. Marju Lauristin.

M. Lauristin

Lugupeetud nende komisjonide liikmed, kellel ei ole esimehi! Vastavalt meie reglemendile valitakse esimehed komisjonides salajasel hääletamisel. Kohal peab olema üle poole, soovitav kõik komisjoni liikmed. Samas valitakse ka aseesimees. Protokollid palutakse tuua juhatusele. Kuna tõstatati küsimus, et esimehe staatus ei ole selge, siis ma võin teile teatada, et meile on laekunud informatsioon kahe ettepaneku autoritelt. Üks on härra Hallaste, kes esindab kristlikke demokraate, teine on Tõnu Anton, kes esindab gruppi Anton-Veetõusme. Nad on leidnud omavahel kooskõla ja esitavad meile võimalikult kiiresti ühisprojekti. Tolles projektis komisjoni esimehe staatus ja presiidiumi liikme staatus ei ole omavahel seotud. Selle ma räägin teile informatsiooni korras, heakskiitvat otsust ei ole me ju veel vastu võtnud. Igatahes komisjonid võivad juba vähemasti läbi rääkima ja valimisi läbi viima asuda. Aitäh!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

22. ISTUNGJÄRK

TEINE ISTUNG

13. november 1990

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumise Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu (CFE) ettevalmistamises osalevate riikide poole arutelu

Juhataja (Ü. Nugis)

Kohaloleku kontroll. Kohal on 69 rahvasaadikut, puudub 36.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Enne kui me asume päevakorra juurde, värskendan teie mälu reglemendi paranduste osas. Uue reglemendi § 15 järgi annab istungi juhataja võimaluse iga

istungjärgu teise istungi alguses esineda Ülemnõukogu liikmeil kuni 5-minutiliste päevakorraväliste avaldustega. Läbirääkimisi selliste avalduste üle ei avata, küsimusi ei esitata.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mul on palve, et me tänasel istungil ei kuritarvitaks seda reglemendi punkti, kuna täna on meil vaja vastu võtta pöördumine Euroopa riikide poole ja parlamendis esineb täna peaminister.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Juhatus tänab teid tagasihoidlikkuse eest ja me jätkame päevakorraga. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu ettevalmistamises osalevate riikide poole.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Selle pöördumise projekt on teile välja jagatud. Palume, et selles küsimuses annaks selgitust Eesti Vabariigi minister Endel Lippmaa.

E. Lippmaa

Lugupeetud Ülemnõukogu! Lugupeetud rahvaesindajad! Ma pean ilmselt paar sõna ütleva, miks meile on oluline tavarelvastuse vähendamise leping ja miks me peame selles asjas midagi ette võtma. Ma ütleksin, et see on n.-ö. partei- ja ideoloogiaväline asi, see puudutab meid kõiki, vaadetest sõltumatult. Praegu tõmmatakse Euroopas vägesid tagasi mõlemapoolselt, ja kui seda tehakse ilma Balti riikide erihuve arvestamata, ainult hästi suure Nõukogude Liidu terviklikke huve arvestades, siis on karta, et küllaltki palju vägesid jääb läänepiirkonda, mis haarab kaasa Balti riigid. Ja see on ka mõnevõrra paratamatu, sest need väed olid varemgi põhiliselt koondatud läänepiirkonda. Ainult et nende kontsentratsioon ruutkilomeetri kohta oli kõige suurem Saksa Demokraatlikus Vabariigis. Kõik see uute majade ehitamine sõjaväelastele, mis toimub sakslaste osavõtul, toimub ka Nõukogude Liidu lääneosas, ehkki mitte Eestis, aga ikkagi siinkandis. Nii et meil tekib, ma ei ütleks, et konfrontatsioonijoon, aga mõningane relvastuse kontsentratsioon Murmanskist kuni Musta mereni välja. Ja kui me ei saavuta meie huvide arvestamist, ei saavuta, et meid informeeritaks enne lepingute allakirjutamist ja meiega konsulteeritaks, siis võime sattuda küllaltki ohtlikku olukorda. Seda ohtlikkust süvendab veel üks teine ettevalmistatav leping – see on tuumavaba tsoon Põhjalas, mis haarab põhiliselt Skandinaaviamaid. Oma praeguste kavade kohaselt haarab see tsoon Skandinaaviamaid erinevates variantides, mõnikord koos Islandi ja Gröönimaaga, mõnikord ilma. Neid projekte on palju, aga need ei ulatu kaugemale meie rannajoonest, nii et ähvardab võrdlemisi ebameeldiv situatsioon, kus me ühest küljest oleksime tuumavaba tsooni serval, mis ei ole mitte väga mõnus koht, ja teisest küljest me oleksime selles tsoonis, kuhu põhiliselt relvastus tagasi tõmmatakse.

Kõiki neid asjaolusid arvestades on ette valmistatud ka vastav pöördumise projekt ja me arutasime seda Vilniuses. See oleks siis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine, mis juhib tähelepanu sellele, et meie huvid on mitte olla esindatud ainult Nõukogude Liidu poolt, vaid meie endi poolt, mis on minu arvates täiesti seaduslik nõue ühele riigile ja rahvale. Ma ei hakka ümber jutustama seda dokumenti, sest te saate kõik seda ise lugeda, olgu eesti või vene keeles. Rõhutan ka seda, et ainult meie aktiivse osavõtu korral on meie julgeolek tagatud kõige paremini, meil on võimalik jälgida selle lepingu tegelikku täitmist. Ja ma pean ka väga oluliseks meie osavõttu Konfliktide Vältimise Keskuse tööst.

Nüüd, miks selle asjaga on järjekordselt kiire? Aga just sellel põhjusel, et me oleme, nagu tihti varemgi on juhtunud, välja jäetud selle lepingu ettevalmistamisest. Lugeses Pariisi tippnõupidamise eelolevaid plaane, võime öelda, et üheks plaaniks on alla kirjutada tavarelvastuse piiramise leping. Nii et selle tõttu, lugupeetud rahvasaadikud, palun seda võtta väga tõsiselt ja palun, arvestades meie küllaltki keerulist geopoliitilist asukohta, võtta vastu niisugune otsus, mis annab meile võimaluse hoolitseda ise oma huvide eest täpselt nii, nagu on iseseisvuse teel olevale suveräänsele riigile kohane. See ei ole mingi meie eripära, täpselt samu mõtteid on avaldanud Venemaa, Vene Föderatsiooni saadikud ja kõrgem juhtkond ja see kajastub ka meievahelises lepingu projektis.

See on ka täiesti loomulik, sest kahtlemata puudutavad need probleemid mitte ekstra meid, vaid kõiki regioone, Venemaa kaasa arvatud. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, Endel Lippmaa! Tundub, et meil on mõned küsimused. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud minister! Viimased ajad on tekitanud mitmesuguseid hirmusid, sellepärast palun ärge lugege minu küsimust kohatuks. Ma küsiksin, kas ka välisminister on täpselt samal seisukohal.

E. Lippmaa

Kui seda küsimust arutati, oli välisminister, nagu välisministrite puhul on päris tavaline, välismaal. Kuid teda asendas välisministri asetäitja härra Liimets ja tema oli täpselt samal seisukohal. Täpsemini öeldes, lõplik tekst sai koos temaga valmis tehtud. Tema kõige aktiivsemal osavõtul, tõsi küll, minu kabinetis. Nii et välisministeerium igatahes on täielikult asjaga kursis. See toimus veel enne Balti riikide nõupidamist Vilniuses.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Pöördumine on oluline ja tähtis ning koostatud on see dokument asjatundlikult. Mul on ettepanek panna see hääletusele ja kutsun üles kõiki kolleege hääletama selle pöördumise vastuvõtmise poolt. Aitäh!

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Selle pöördumise teine punkt kutsub esile mõningaid kahtlusi. Ma arvan, et siin ei tasu ära näidata anneksiooni mittetunnustamispoliitikat, sellega me veel kord toonitame oma mitteõigusriiki. Mittetunnustamispoliitika on tsiviliseeritud riigi loogiline, loomulik ja normaalne funktsioon. Teiseks on mul küsimus lugupeetud ministrile. Palun selgitage, milline on loogiline side, et Eesti ei ole *de jure* NSV Liidu osa ning NSV Liidu Rahvasaadikute Kongressi 24. detsembri otsuse vahel. Mina seda sidet ei märka. Peale selle, olge kena ja näidake oma vabariigi valitsuse liikme tõendit, ma tahan, et te loeksite, mis on kirjutatud tiitellehele. Tänan!

E. Lippmaa

Esiteks, anneksiooni mittetunnustamine on tõepoolest iga tsiviliseeritud riigi normaalne suhtumine igasugusesse anneksiooni, mille tõttu selle rõhutamine on vajalik, vastasel korral tekivad uued anneksioonid, nii nagu me näeme seda praegu Sadam Hussein'i puhul. Nii et rõhutamine ei tee mitte paha.

Mis puutub Rahvasaadikute Kongressi 24. detsembri 1989. aasta otsusesse, siis seal on otseselt öeldud, et 23. augustil 1939. aastal sõlmitud salaprotokoll ja sellele järgnevad sala- ja konfidentsiaalsed protokollid septembrikuust said aluseks sõjalise jõu surve ja ultimaatumite esitamisele (silovoje davlenie i ultimatumõ). Ma arvan, et side on täiesti ilmne. Kui ultimaatum esitatakse juba sõjalise jõuga, siis side salaprotokolliga peaks olema täiesti klaar, eriti kui riikide suuruse suhe on üks paarisajale.

Edasi, ma pean ütlema, et ma ei kanna kaasas oma töötõendit, mille tõttu ma kahjuks ei saa seda praegu teile ka näidata. Ma pean tunnistama, et mul ei ole antud hetkel kaasas isegi passi, juhuluba on ainukene tõend, mis mul praegu kaasas on. Seda ma võin näidata. Kuna aga lugupeetud Ülemnõukogu on mind ise ametisse kinnitanud, lugupeetud saadikud on ise selle poolt hääletanud, siis ma kutsun üles lugupeetud saadikuid meelde tuletama, millisesse ametisse mind kinnitati.

Nüüd, miks ma pean selle asjaga tegelema, selle CFE-ga? Väga lihtsal põhjusel. Nagu meil senised konsultatsioonid on näidanud, ei saa me sõjalistes ja julgeolekuküsimustes

kokkuleppeid Moskvaga mitte kuidagi, kui me ei loo sellele vundamenti juba rahvusvaheliste lepingute sees. Selletõttu on vajalik tegelemine rahvusvaheliste lepingute osas just seal, kus neid parajasti ette valmistatakse. Antud hetkel on selleks kohaks Pariis.

Juhataja

Suur tänu, Endel Lippmaa! Head kolleegid! Ma juhin teie tähelepanu sellele, et praegu esitatakse küsimusi. Kommentaarid ja sõnavõttud võivad veel järgneda, kuid ei pruugi järgneda. Praegu esitame ainult küsimusi. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma ei ole rahuldatud lugupeetud ministri vastusega viimasele küsimusele. Ma tahtsin lihtsalt veenduda, kas on õigus, et teie tunnistusele on kirjutatud: "Eesti NSV valitsus". Tänan!

E. Lippmaa

Täpselt õigus. Ma lisaksin sellele juurde, et ma olen ise teinud ettepaneku teha vastav parandus Nõukogude Liidu konstitutsioonis ja jätta ära sealt kaks sõna, või täpsemalt öeldes, mitte ainult kaks sõna, vaid kogu "vabariik". Ja mitte ainult meie oma, vaid samuti ka Leedu ja Läti. Seda ettepanekut ei ole kahjuks seni rahuldatud, kuid seda on arutatud meie läbirääkimistel Moskvast. Selle küsimuse tõstis tegelikult üles Nõukogude Liidu pool, rõhutades, et niisugune asjaolu on konstitutsioonis. See oli väga õige märkus ja me täiesti nõustusime, et see on tõesti viga, mis tuleb parandada.

Juhataja

Suur tänu! Ma palun, et esitatavad küsimused oleksid pöördumise kohta. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud akadeemik Lippmaa! Ma austan teid sügavalt sellepärast, et te oskate väga põiklevalt vastata esitatud küsimustele, kuid ma tahaksin saada väga konkreetse ja täpse vastuse kahele järgmisele küsimusele.

Antud pöördumise esimeses lauses on kirjutatud: "lähtudes Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 30. märtsi 1990. aasta otsusest", kuid teises punktis kirjutatakse anneksiooni mittetunnustamisest. Kõigis nendes dokumentides apelleeriti alati okupatsiooniga. Seepärast ei ole loogiline teises

punktis kirjutada "anneksioon", vaid "okupatsioon", kuna ka 30. märtsi otsuses on kirjutatud "okupatsioon". Ma tahaksin, et te vastaksite väga konkreetset.

Ja teiseks ka väga konkreetne küsimus. Neljandas punktis te võtate n.-ö. hoogu selleks, et saada konfliktide ennetamise keskuseks. Kas teie kui selle teksti arvatav autor, olles läbi mõelnud iga sõna, võiksite täpselt ja selgelt öelda või nimetada kaks-kolm Eesti kui Euroopas konfliktide ennetamise keskuse tegevust?

E. Lippmaa

Esiteks kutsun ma Ülemnõukogu üles nõustuma härra Malkovski parandusega, kes väga õigesti märkis, et tegemist on okupatsiooniga, mitte anneksiooniga. Ma arvan, et see parandus on õige ja tuleks vastu võtta.

Teiseks, meie ei ole tõesti mingis konfliktikoldes ja meie ei asuta konfliktide vältimise keskust. Konfliktide Vältimise Keskus asutatakse CFE raames, ta on ette nähtud ja tehakse meist sõltumatult. Ta on selle suure lepingu üks osa. See, et lugupeetud Ülemnõukogu ei ole kursis selle asjaoluga, et ta on selle lepingu üks osa, on tingitud sellest, et lugupeetud Ülemnõukogule ei ole võimaldatud selle lepinguga tutvuda, meie vabariigil ei ole võimaldatud selle lepinguga detailides tutvuda. Ma juhin tähelepanu ainult sellele, et meil on mõtet osa võtta Konfliktide Vältimise Keskuse tööst, aga keskus ise luuakse niikuinii, meist täiesti sõltumatult. See on selle lepingu üks osa.

M. Lauristin

Lugupeetud hr. Lippmaa! Mul on kaks küsimust.

Kõigepealt on tõesti väga tähtis, et see dokument vastu võetakse ja meie osalemine selles protsessis on väga oluline, aga teatavasti on selles küsimuses ka teised Eesti ja Balti institutsioonid oma seisukoha avaldanud, ma mõtlen siin Eesti Komiteed ja Balti Riikide Nõukogu. Meil ei ole kahjuks neid tekste siin kõrvutamiseks ja minu meelest oleks väga hea, kui need oleksid täielikult identsed. Kas te võite meile öelda, kas nende tekstide vahel on mingeid erinevusi või on tegemist sisuliselt ühe ja sama pöördumisega või on teise variante või on meie variandis mingid teised väljendused.

Teine küsimus puudutab selle konkreetse teksti 3. punkti. Siin on öeldud niiviisi, et Eesti Vabariik pöördub CFE allakirjutanud riikide poole palvega väljendada CFE lepingus oma ametlikku positsiooni. Te ise ütlesite, et see tuleb allakirjutamisele veel enne Pariisi, see tähendab, selle nädala jooksul. Kas on reaalne arvata, et lepingu teksti saab praegu veel

muuta? Kas meil ei oleks õigem seda sõnastada näiteks seoses CFE lepinguga, sest vaevalt on usutav, et sinna teksti mingeid muudatusi tehakse?

E. Lippmaa

Ma vastaksin, et tõepoolest Eesti Komiteega on asi kooskõlastatud, sest teksti tegemisest võttis osa Trivimi Velliste, kes, ma eeldan, esindas siis komiteed. Komitee lõplik tekst, mida ka mina olen näinud, ei sisalda oma sõnastuses muudatusi pealkirjas, kuna soovitakse teha Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Komitee ühispöördumist. Selle ma jätan täielikult Ülemnõukogu otsustada. Mina ei ole Ülemnõukogu liige ja ma ei saa kirjutada lõplikke tekste, seda teeb ikkagi Ülemnõukogu. Nüüd edasi, kas on reaalne, et tehakse muudatusi lepingus? Muidugi on reaalne. Lepingutes, eriti nii pikkades nagu CFE, tehakse enne allakirjutamist päris kindlasti muudatusi, aga kui me taotleme, palume muutust lepingus endas, seda enam on meil šanssi saada vastavaid klausleid ratifikatsioonikirjades. Kui me algselt juba taotleme ainult ratifikatsioonipaberites meie huvide äramärkimist, siis ma arvan, et me ei saa võib-olla mitte midagi, aga see on ka niisugune tavaline diplomaatilise kauplemise strateegia küsimus.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Malkovski täpsustab küsimust.

V. Malkovski

Lugupeetud akadeemik! Ma olen sügavalt veendunud, et te oskate diplomaatiliselt vastata küsimustele. Kuid ma küsiksin teilt keskuse kahe funktsiooni kohta. Keskusel on alati funktsioonid, nii ka see, mis puudutab teie n.-ö. tänuväärset avaldust minule seoses parandusega. Ma ütlen, et te peate olema lihtsalt järjekindel. Ma arvan, et siin on mängus mingisugused teised momendid, miks te ei kasutanud sõna "okupatsioon".

E. Lippmaa

Kes ei kasutanud sõna, ma ei saanud aru?

V. Malkovski

Ma pean silmas teist punkti. Te ei kasutanud sõna "okupatsioon", vaid sõna "anneksioon". Kas see juhtus teil juhuslikult?

E. Lippmaa

Ma võin vastata. Mina olen alati kasutanud sõna "okupatsioon", kuna aga mina ei ole mitte teksti ainus koostaja, siis on sinna ilmunud sõna "anneksioon". Ma vabandan! Nüüd ma püüan Pariisi kohtumise paberitest välja otsida Konfliktide Vältimise Keskuse kohta käiva punkti. See võtab raasuke aega, sest tekst on päris pikk. Muidugi ei valmistunud ma rääkima kogu tippnõupidamise kavast, kuid ma loodan, et ma leian selle koha ometigi üles. (Hääled saalist.) Ah jaa, ma võin kohe kirjeldada. Näiteks, me peame väga ohtlikuks lühimaa tuumarelvade probleemi, mis meid otseselt puudutab. See on üks järgnevaid punkte, mida sõjalistes küsimustes arutatakse. See muudab Balti riikide situatsiooni küllaltki ohtlikuks. Me peame hoolitsema, et me ei kujuneks mingis võimalikus konfliktis, aga relvastused on alati võimalike konfliktidega seotud, mingiks tsentriks, mis võiks meid maa pealt ära pühkida. Selles on asi.

V. Kois

Mäletate, hiljuti me arutasime siin Saksamaa ja NSV Liidu vahelist lepingut ning siis oli samuti küllaltki äge diskussioon. Hiljem aga selgus, et valitsuses oli selles küsimuses kaks või kolm seisukohta. Lähtudes sellest on mul küsimus. Kas antud otsust on arutatud valitsuse istungil ja kas see on meie valitsuse ametlik arvamus või kutsub see veel kord esile kahe- või kolmekordse poliitika? Tänan!

E. Lippmaa

Selles küsimuses on välisministri asetäitjaga arutatud põhjalikult kõiki aspekte. Ma rõhutasin, et ta võttis väga aktiivselt osa selle pöördumise koostamisest, mis on praegu teie käes. Järelikult, välisministeerium on asjaga täielikult kursis. Ma ei jaga seda arvamust, et me võiksime öelda, et ministeerium – see olen mina. Välisministri äraolekul esindab välisministeeriumi tema asetäitja. Nüüd edasi, peaministriga on samuti räägitud, et niisugune asi on vajalik, kolleegi poolt ei ole olnud mingit vastuvaidlemist. Pöördumine ise on mitte valitsuse, vaid Ülemnõukogu poolt.

V. Jermolajev

Lugupeetud Endel Lippmaa! Ma palun teil pöörata tähelepanu viimasele lõigule ja luban endale selle ette lugeda, selleks, et ka kolleegid kuuleksid. "Riikide territoriaalse terviklikkuse printsiibid ühenduses rahvaste enesemääramise õigusega" ja edasi vastavalt tekstile. Mul on teile küsimus: mida see tähendab? Kas see on ebakorrektnen tõlge, masinakirjutaja viga või positsiooni muutmine? Sellepärast et varem oli alati dokumentides, mis välja läksid, kirjas

"rahvuse enesemääramise õigus". Kui see on viga, siis mulle näib, et see tuleb ära parandada, kui see on aga positsiooni muutmine, siis ma tervitan seda kahel käel. Tänan!

E. Lippmaa

Mul jääb mulje, et tegemist on redaktsioonilise küsimusega, mis ilmselt jääb Ülemnõukogu hooleks.

A. Zõbin

Hr. minister! On selline piibliväljend: "Ärge mõistke kohut, jääte karistamatuks." Kas teile ei tundu, et teie kaebused selle kohta, et Eesti Vabariiki ei võeta vastu Pariisi läbirääkimistel, ühtivad meie kaebustega selle kohta, et läbirääkimisteks Venemaaga ei ole komisjonide koosseisu lülitatud vene keelt kõnelevaid saadikud?

Ja teiseks. Ma tahaksin kibedusega märkida, et meie saadikukorpus on jaotatud kahte gruppi. Ühtedele on ette kirjutatud rääkida ainult eesti keeles, teistele on suvatsetud lubada rääkida ka vene keeles. Ja iga kord eesistuja keelab nagu piitsaga lüües esinejal vene keeles rääkida. Kas tõesti on saadikutel juba keelatud rääkida vene keeles?

Juhataja

Endel Lippmaa! Selle küsimuse teine pool puudutab mind. Ja ma avaldan protesti, Aleksei Zõbin, sest on olemas kord, reglement ja tehnilised teenistused. Tõlge toimub praegu vene keeles.

E. Lippmaa

Mis puutub esindajate valimisse ja kinnitamise läbirääkimisteks, siis seda tegi lugupeetud Ülemnõukogu, mina aga ei ole Ülemnõukogu liige, mille tõttu ma ei saa selle küsimuse peale kuidagi vastata.

Mis puudutab keeleküsimust, siis mina isiklikult ei pea seda mitte väga kriitiliseks, aga nagu ütles eesistuja, vastab sellele tema.

Juhataja

Ma vastasin ja avaldasin protesti. Nikolai Aksinin.

N. Aksinin

Lugupeetud minister! Kas teile ei näi, et te tahtmatult asute riigi, kelle parlamendi liige te isiklikult olete, kaitsevõime õõnestamise teele? Kas teil ei oleks parem esineda selle ettepanekuga NSV Liidu parlamendis?

E. Lippmaa

Kahtlemata ei ole keegi meist huvitatud sõjalise tasakaalu rikkumisest, või, ütleme, ühe poole olulisest nõrgestamisest ajaloolises võitluses, sest siis võiks me saada sõja tallermaaks, seda me küll ei soovi. Me soovime aga seda, et me teaks, mida meie üle otsustatakse ja et meil oleks sõnaõigus selles küsimuses.

P. Priks

Hr. Lippmaa! Meile antud projekti teise punkti teises lauses on rõhutatud: "Kui ka lääneriikide traditsioonilistest anneksiooni mittetunnustamispoliitikast". Kas see ei ole ülekohtune, näiteks Jaapani, India ja teiste riikide suhtes, kes ei ole lääneriigid? Võib-olla on seal otstarbekas "lääneriikide" asemel kasutada väljendit "ka tsiviliseeritud riikide" jne.?

E. Lippmaa

Asi on selles, et ma olen põhiliselt teadlik meist läänepool olevate riikide avaldustest selles küsimuses. Ma ei ole teadlik, tõenäoliselt keeleliste raskuste tõttu, Jaapani avaldustest selles küsimuses, samuti India omadest. Aga kui lugupeetud saadik teeks need Ülemnõukogule kättesaadavaks, siis ma rõõmuga lülitaksin nad sisse.

Edasi, mul ei ole vähimatki selle laiendamise vastu ja ma teeksin sel juhul ettepaneku kirjutada mitte "lääneriikide", vaid "ülemaailmsest traditsioonilisest anneksiooni mittetunnustamispoliitikast", sest siis on nii Ida kui Lääs koos ja see on kahtlemata täpsem. Mis Kuveiti puutub, siis selle anneksiooni suhtes on väga tõsiselt sõna võtnud Jaapan. Kahtlemata on saadiku märkus täiesti õige – Jaapan ei tunnista anneksiooni.

Juhataja

Suur tänu! Ja nüüd teine küsimus Viktor Jermolajevilt.

V. Jermolajev

Täna! Esmakordselt kasutan ma juhust esitada teine küsimus. Ma juhin teie tähelepanu sellele, et ma ei ole nõus, et see on redaktsiooniline parandus. Kas rahvuse või rahva

enesemääramise õigus – see on printsiipaalne küsimus, mille suhtes vabariigi elanikkonna suurte gruppide positsioonid lähevad paljuski lahku. Seepärast ei ole see redaktsiooniline parandus, see on lihtsalt täpsustus. Tänan!

E. Lippmaa

Ma olen täiesti nõus, et venekeelses tekstis võib teha vastava paranduse.

N. Aksinin

Tänan! Hr. minister! Seoses teie vastusega minu poolt esitatud küsimusele. Kas te võiksite nimetada maailmas riike, kus kaitse või desarmeerimise küsimusi oleks lahendatud lokaalselt? See puudutab Nõukogude väekontingentide sealviibimist, sinna veel eksikombel jäänud tuumaraketide küsimust ja mõningaid muid asjaolusid. Nii et selline pretsedent on olemas päris meie ligidal. Või võtame näiteks Norra, kus Teravmägedel on Nõukogude üksused sees, ja Norra kaitseküsimused, ehkki ta on NATO liige, on lokaalselt lahendatud, erinevalt tema territooriumi erinevates punktides. Ma arvan, et ma võin neid näiteid veel terve hulga tuua, kui ma natuke järele mõtlen. Teisest küljest on aga Ülemnõukogu juba otsustanud 30. märtsil asuda restitutsiooniprotsessi ja ei allu enam seega Nõukogude Liidu konstitutsioonile ning järelikult ei saa siis rääkida ka mingist lokaalsest lahendamisest. Nii et kui me nüüd vaatame rahvusvahelisi näiteid, siis meie olukord ei ole sugugi eriline.

P. Panfilov

Lugupeetud minister Lippmaa! Ma tean, et te olete oma arvamusalaldustes ja positsioonides küllaltki pedantne ja kindel, kuid ma ei saa kuidagi aru, kuidas ministril sobib nii kiiresti muuta oma positsioone: anneksiooni okupatsiooni vastu ja vastupidi. Siin on viide USA Senati resolutsioonile. Kuidas on USA Senati resolutsioonis öeldud, kas anneksioon või okupatsioon?

E. Lippmaa

Ma pean järgi vaatama, mis seal on, mul ei ole see resolutsioon peas ja kahjuks ei võtnud ma ka kaasa Ameerika Ühendriikide Senati resolutsiooni.

P. Jermoškin

Lugupeetud akadeemik Lippmaa! Ma pean märkima, et see dokument on väga asjatundlikult koostatud, rahvusvahelise õiguse aluseid tundes. Kuid mind huvitab selline puht

protsessuaalne küsimus. Ülemnõukogu töö eelnev periood näitas, et kõikide pöördumiste ja deklaratsioonide projektid esitati kas valitsuse, teatud saadikurühma või Ülemnõukogu komisjonide poolt. Teie rõhutasite oma vastustes, et valitsuses ei ole arutatud seda pöördumist. Selgitage siis, millise Eesti Ülemnõukogu rühma nimel te esinete antud pöördumise autori või initsiaatorina.

E. Lippmaa

Ma pean ütleva, et meie Ülemnõukogu reglement on läinud niivõrd keeruliseks, et ma ei suuda enam tema detailides hästi orienteeruda ja ma pean paluma meie spiikri abi, et ta selgitaks, kuidas see esitamise protseduur täpselt käib.

Juhataja

Võib-olla selles küsimuses annab meile selgitust hr. Rüütel, kuid enne kuulame ära Mart Laari küsimused.

M. Laar

Mul ei ole mitte niivõrd küsimus kui täpsustus. Ka mul ei ole nimetatud resolutsiooni kaasas, kuid mul õnnestus selle vastuvõtmise ajal USA Senatis viibida ja ma võin austatud küsijatele garanteerida, et selle arutelu käigus räägiti nii okupatsioonist kui ka anneksioonist. Ma arvan, et antud juhul on ka selles tekstis täiesti õigustatud ükskõik kumma termini kasutamine. Aitäh!

V. Menšikov

Lugupeetud hr. minister! Te ütlesite väga hästi, et võtsite kaasa kõik dokumendid, mis puudutavad antud pöördumist. Kuid ma olen veidi hämmeldunud, et te ei loe USA Senati resolutsiooni, mis puudutab seda pöördumist. See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus. Kas ma saaksin isiklikult tutvuda USA Senati resolutsiooniga? Sellega ei ole tuttavad ka teised Ülemnõukogu liikmed. Ajakirjanduses ei ole ma seda vene keeles kohanud. Tänan!

E. Lippmaa

Tõepoolest, arvestades asjaolu, et selle resolutsiooni koopia, mitte ümbertrükkimine, mitte fotograafiline pilt, on avaldatud "Päevalehes" vahetult pärast tema vastuvõtmist, siis ma tõepoolest eeldasin, et ta on päris hästi tuntud. Mart Laar aitas mind. Seal on hoopiski sees

"conquest", mis tähendab "vallutus". Kuid "vallutus" tõepoolest tähendab nii okupatsiooni kui anneksiooni. Algul on "conquest", seejärel okupatsioon – *occupation*, mis võib üle kasvada anneksiooniks – *annexation*, aga sisu on selge, siin on *conquest* – vallutus.

Juhataja

Suur tänu, Endel Lippmaa! Tundub, et meil rohkem küsimusi ei ole. Kas väliskomisjonil on soov avaldada oma seisukoht selles küsimuses?

Mul ei ole võimalik positiivselt reageerida ei hr. Malkovski ega hr. Jermoškini soovidele, sest limiit on ammendatud, küll aga Nikolai Zahharovile.

N. Zahharov

Lugupeetud hr. spiiker! Enne kui asuda edasise töö juurde, tahaks siiski saada vastuse siin esitatud küsimusele, minu arvates ei ole see siiski nii tühine. Kelle nimel esines akadeemik Lippmaa, kas valitsuse, Ülemnõukogu Presiidiumi või saadikurühma nimel? Me ei saanud sellele küsimusele vastust. Tänan!

Juhataja

Võib-olla olekski kõige õigem kuulata nüüd väliskomisjoni esimehe seisukohta, sest see teema oli arutusel väliskomisjonis. Indrek Toome.

I. Toome

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud kolleegid! Väliskomisjon ja tema liikmed on kursis selle küsimusega, kuigi me ei ole oma istungil arutanud ja võtnud lõplikku seisukohta selle projekti suhtes. Esimest korda kandis meile selle idee ette minister Endel Lippmaa meie koosolekul, kui me kuulasime tema aruannet ja hiljem juba saime tutvuda täpsustatud tekstiga. Kuid ma toonitan, et väliskomisjoni koosolekul ei ole me lõplikku seisukohta vastu võtnud. Te kuulsite Tiit Made seisukohta, millest võib järeldada, et tema toetab selle vastuvõtmist kohe täna siin Ülemnõukogu istungil. Kui te tahate minu kui väliskomisjoni esimehe seisukohta kuulda, siis ma olen samuti sama meelt. Ma arvan, et Ülemnõukogu võiks selle dokumendi vastu võtta, ilma et ta isegi kuulaks väliskomisjoni seisukohta selles küsimuses. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Anname kõigepealt sõna Arnold Rüütlile.

A. Rüütel

Ma arvan, et te olete ajakirjanduses lugenud, et vastavasisulise pöördumise tegi ka Balti Riikide Nõukogu ja sellele eelnes küllaltki detailne arutelu, mille käigus tuldi järeldusele, et selline pöördumine on vaja teha, ja ma ei hakka neid põhimõtteid kordama. Endel Lippmaa rääkis juba sellest küllaltki põhjalikult. Tõesti võib olla oht, et see dokument kirjutatakse alla ilma ühegi klausli või vihjeta Balti probleemile. Seetõttu soovitati Balti Riikide Nõukogu istungil, et kolme vabariigi ülemnõukogud teeksid omapoolsed sisulised avaldused, see tugevdaks seda seisukohta ja pöördumist, mis kolme riigi nõukogu poolt on tehtud. Leedu Ülemnõukogu võttis sellekohase otsuse vastu samal päeval ja taolisena on see otsus praegu esitatud ka teile. Ma ei tea täpselt, millal Läti Ülemnõukogu selle vastu võtab. Põhimõtted kõikides nendes avaldustes on kattunud ning see, et võtta vastu sellekohane pöördumine otsuse näol, on Balti Riikide Nõukogu soovitus.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Katsume nüüd selles küsimuses selgust saada. Juhatusel on selge pilt saalis valitsevatest erimeelsustest. Väliskomisjoni liikmed, esimees ja asetäitja toetavad antud pöördumise vastuvõtmist, kuigi nad ei väida, et see pöördumine oleks võinud olla esitatud väliskomisjoni poolt.

Kas Ülemnõukogu soovib pidada läbirääkimisi sellel teemal või mitte? Ei soovi pidada läbirääkimist. Praegu me veel ei täpsusta protseduuri, protseduuri juurde me läheme, katsume selgust saada selles, kas Ülemnõukogu soovib veel hr. Endel Lippmaale esitada küsimusi või ei soovi. Ei soovi. Ülemnõukogu ei soovi ka läbirääkimisi pidada. Mul jääb oletada ainult, et nüüdsed sõnasoovijad tahavad protseduuri täpsustada, rohkem võimalusi ei ole. Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud Ülemnõukogu esimees sm. Rüütel! Ma ei ole siiski rahul vastusega protseduuri küsimuse seisukohalt. Kui see on n.-ö. Baltimaade Assotsiatsiooni initsiatiiv, siis niipalju kui ma sain aru Ülemnõukogu esimehe esinemisest, tuleneb antud küsimuse arutamise initsiatiiv Ülemnõukogu Presiidiumilt. Kui see tõesti tuleneb Ülemnõukogu Presiidiumilt, siis tekib küsimus, kas akadeemik Lippmaa on presiidiumi liige. On ka rida teisi küsimusi, millised kerkivad üles selle protseduuri kohta. Sooviksin siiski saada täpse, selge ja konkreetse vastuse.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! See oli küsimus ettekandjale ja muide Vladimir Malkovski poolt juba kolmas, nii öelda üle limiidi. Me leppisime kokku, et praegu võetakse sõna protseduuri kohta. Mart Laar.

M. Laar

Austatud spiiker! Austatud Ülemnõukogu! Ma paluksin panna hääletusele lisaks selle dokumendi vastuvõtmisele ka eraldi küsimus, kas võtta see dokument vastu ühiselt, see on siis kahe allkirjaga: Eesti Ülemnõukogu ja Eesti Komitee poolt. Nagu me kuulsime ja ma võin seda ka omalt poolt kinnitada, et tekstid omavahel vastuolus ei ole, tegemist on ühe ja sama tekstiga. Sellisel juhul astutakse samm edasi koostöö tegemiseks, millele pandi alus 30. märtsi deklaratsiooniga. Ma leian, et antud välispoliitilises olukorras, enne Pariisi nõupidamist, kui nimetatud dokumendi ümber on tegelikult koondunud tõesti kõik erinevad institutsioonid, erakonnad ja poliitilised jõud, oleks see meie välispoliitilisele autoriteedile erakordselt vajalik.

Juhataja

See on protokollis küsimus ja ma panen selle hääletusele. Samas, lugupeetud Ülemnõukogu, ma juhin teie tähelepanu sellele, et meil on täna veel plaanis kuulata ära peaminister. Mõelgem hästi järele, milliseid ettepanekuid te nüüd protseduuri osas teete või saadakse äkki ilma hakkama.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahan öelda hääletamise motiivide kohta. Esiteks, esimest korda räägitakse meie Ülemnõukogu dokumentides rahva enesemääramise õigusest. Ja ausalt öeldes see meeldib mulle väga, sellepärast et enne seda oli meil põhirahvuse prioriteet ja rahvuse enesemääramise õigus. Eesti rahvas omab õigust, kuid sealhulgas arvatavasti omab õigust ka see osa rahvast, kes elab Kirde-Eestis. Siin peab tänama dokumendi koostajaid. Teiseks. Punktis 2 tehakse juriidiliselt täiesti kirjaoskamatu rahvasaadikute kongressi otsuste seostamine, aga samuti agressiooni eitamine mis tahes riigi poolt ja teatatakse sellest, et Eesti ei ole *de jure* osa NSV Liidust. Lugupeetud kolleegid! Mõtleme teiega enne hääletamist, mitu korda võib vastu võtta otsuseid, mida me ise hiljem tühistame. Meil hakkab piinlik meie juriidilisest kirjaoskamatusest. Mõelgem selle üle. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Ma ei ole praktiseerinud senini veel sõnavõtude katkestamist, kuid see ei puudutanud jällegi protseduuri. Ma väga palun, mõelge järele, millist nõu on teil anda praegu Ülemnõukogu juhatusele. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu! Kui pöördumine pannakse tervikuna hääletamisele, siis on ettepanek viia see läbi nimeliselt koos ajalehes avaldamisega.

Juhataja

Suur tänu! See käib protseduuri kohta. Enn Tupp.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja! Meie poolt vaadatuna on küll väga ilus, kui pöördumine läheb kahe allkirjaga. Pariisi poolt vaadatuna aga on ilmselt õigem, kui seal on üks konkreetne allkiri, see teeb asja selgemaks. Ilmselt jätkub meile sellestki, kui me ise aru saame, et me teeme seda koostöös ja üksmeeles.

N. Zahharov

Lugupeetud kolleegid-saadikud! Meil luuakse siin mõnikord mulje, et keegi tahab "torpedeerida", keegi tahab venitada, kuid mulle näib, et selles konkreetnes olukorras olime me päevakorra kinnitamisel viidud lihtsalt eksitusse, sellepärast et minu veendumuse kohaselt esines väga tõsiseid Ülemnõukogu reglemendi rikkumisi. Seadusandliku initsiatiiviga võivad välja tulla ikkagi komisjonid, saadikurühmad või Ülemnõukogu Presiidium. Mulle näis, et seda protseduuri rikuti. Sellegipoolest on dokument ette valmistatud ja vaatamata sellele, et rikuti protseduureegleid ning meie autoriteetses komisjonis ei olnud see küsimus läbi vaadatud, näib mulle, et seda viga tasub parandada just nimelt selleks, et komisjon viiks läbi oma ekspertiisi ja parandaks selle dokumendi selles plaanis, millest siin räägiti. Ettekandja nõustus suure kergusega kõikide ettepanekutega, tänas saadikuid, kuid vaatamata sellele Ülemnõukogu saadikud ei tea ikkagi praegu, millise redaktsiooni poolt me hakkame hääletama. Seepärast on mul konkreetne ettepanek, arvestades kõiki ettepanekuid ja arvamusi, viia see küsimus väliskomisjoni ning peale selle asuda hääletama. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Nikolai Zahharov! Ma paluksin siiski põhjalikumalt tutvuda reglemendiga! Tegemist on pöördumisega, mitte seadusandliku aktiga, mille puhul tõepoolest oleks tulnud pidada kinni nendest protseduurireeglitest. Reglementi rikutud ei ole. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Ärge olge mu peale pahased, kui ma teen ettepaneku mitte läbi viia nimelist hääletamist. Asi on selles, et nimelisel hääletamisel on osa vene saadikuid sunnitud hääletama. Teen ettepaneku viia läbi kas salajane või, kõige parem, tavaline lahtine hääletamine. Tänan!

S. Petinov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Mul on suur palve. Juhul kui see küsimus pannakse praegu hääletamisele, anda saadikurühmadele "Võrdsete õiguste eest", "Kommunistlik fraktsioon", "Virumaa" ja "Koostöö" vastavalt reglemendile nõupidamiseks 10 minutit.

Juhataja

Kas kuulame ära veel protseduuri täpsustuse Vitali Menšikovi poolt või teeme kohe vaheaja? Võib-olla Vitali Menšikov loobub oma täiendusest? Ei loobu. Vitali Menšikov.

V. Menšikov

Mul on täpsustus protseduuri kohta. Ma tänan Juhan Telgmaad hoolitsuse eest vene keelt kõnelevate saadikute suhtes, kuid ma arvan, et iga saadik hääletab täie vastutustundega oma valijate ees ja isiklikult minule ei oma tähtsust hääletamise viis, kas lihtne, salajane või nimeline. Ma hääletan täiesti teadlikult ja oma tegudest annan aru oma valijate ees.

Juhataja

Suur tänu! Kuid see ei olnud ju protseduuriline ettepanek, see oli sõnavõtt. On tehtud ettepanekuid nimeliseks, salajaseks ja lahtiseks hääletamiseks. Vaheaeg 10 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 85 saadikut, puudub 20.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma värskendan teie mälu protseduuride osas vastavalt reglemendile. Ettekandjale on küsimused esitatud, läbirääkimisi Ülemnõukogu ei soovinud pidada ning praegu täpsustatakse protseduurilisi küsimusi, s.t. kuidas viia läbi hääletust. Enn Tupp.

E. Tupp

Lugupeetud juhataja! Teen ettepaneku otsustada pöördumise küsimus salajasel hääletamisel. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Meil on ettepanek nimelise ja ka salajase hääletamise kohta. Salajasel hääletamisel on eelisõigus nimelise ees. See saab lõplikult selgeks siis, kui Ülemnõukogu asub otsustama. Mart Laar.

M. Laar

Austatud spiiker! Peale mõningast tutvumist Ülemnõukogu reglemendiga võtaksin ma hetkel oma ettepaneku hääletamisele panekuks tagasi ning teeksin omalt poolt ettepaneku nimetatud pöördumine kõigepealt Ülemnõukogus läbi arutada ja siis eraldi otsustada, kas teha see ühiselt Eesti Komiteega või mitte. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Ettepanek on vastu võetud. Indrek Toome.

I. Toome

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Vaheajal toimus väliskomisjoni koosolek, milles osalesid härrad Made, Laar, Raig ja Toome, millegipärast ei tulnud koosolekule härrad Fjuk ja Labassov. Meie ettepanek on panna see tekst, mille esitas hr. Lippmaa, hääletusele. Me toetame seda.

Juhataja

Kas see on Ülemnõukogu väliskomisjoni seisukoht? Selles mõttes, et ta on komisjoni poolt pakutud.

I. Toome

Ta ei ole väliskomisjoni seisukoht sellepärast, et meil ei olnud kvoorumit kohal, kuna härrad Fjuk ja Labassov puudusid.

S. Petinov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Ma pean teid kõiki informeerima meie nelja saadikurühma nõupidamisest, mis just äsja viidi läbi. Arvestades, et neljas saadikurühmas kujunes välja objektiivne arusaamine sellest, et mõningaid antud pöördumise tekstis toodud positsioone ei saa me lugeda vastuvõetavateks, siis me otsustasime ja leppisime kokku selles, et neli saadikurühma vormistavad omaette arvamuse selles küsimuses ja saadavad ta vastavalt nii massiteabevahenditele kui ka Pariisi Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu allakirjutamises osalevatele riikidele. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Minule on laekunud ettepanekud hääletamise korra kohta, kuid kirjalikult ei ole esitatud ühtegi muudatusettepanekut pöördumise projekti kohta, nagu reglement seda ette näeb. Ma tõlgendan seda selliselt, et muudatusettepanekuid ei ole. Järelikult võin ma panna pöördumise hääletamisele, kuid kõigepealt täpsustame hääletamise korra. On ettepanekuid viia läbi kas nimeline või salajane hääletamine. Vastavalt reglemendile on mõlemal juhul vaja Ülemnõukogu kolmandiku liikmete toetust. Kuna mõlemad ettepanekud on tehtud, siis ma panen hääletamisele, kas salajane omab eelisõigust nimelise ees.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 85 rahvasaadikut, puudub 20. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et hääletamine oleks salajane? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 54 rahvasaadikut, vastu on 12, erapooletuid on 18. Üle kolmandiku soovib, et hääletamine oleks salajane.

Ma rõhutan veel kord, lugupeetud Ülemnõukogu! Minule ei ole laekunud mitte ühtegi kirjalikku muudatusettepanekut ja ma panen pöördumise projekti tervikuna hääletamisele.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Euroopa tavarelvastuse piiramise lepingu ettevalmistamises osalevate riikide poole? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 63 rahvasaadikut, vastu on 19, erapooletuid on 1. Pöördumine on vastu võetud. Mart Laar.

M. Laar

Austatud hr. spiiker! Austatud Ülemnõukogul Ma paluksin panna hääletusele ettepanek lähetada äsja vastuvõetud deklaratsioon Pariisi koos Eesti Komitee vastava deklaratsiooniga ning viia see hääletus läbi nimeliselt. Aitäh!

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Eesti Ettevõtjate Erakond toetab seda pöördumist ja mulle on tehtud ülesandeks pakkuda teile välja, et ma võiksin Eesti Ettevõtjate Erakonna nimel sellele pöördumisele samuti alla kirjutada. Aitäh!

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Vabandage minu teadmatust selles asjas, aga võib-olla tõesti keegi oskaks selgitada, mismoodi paistab see pöördumine just nimelt Prantsusmaa või Pariisi poolt vaadates või sisaldus juba hr. Made repliigis vastus sellele küsimusele. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Asugem otsustama. Kõigepealt, kas viia läbi nimeline hääletamine või mitte, selleks on vaja kolmandiku Ülemnõukogu saadikute toetust. Ma ei vii praegu uuesti läbi kohaloleku kontrolli. Palun asuda töökohtadele! Jüri Rätsep.

J. Rätsep

Lugupeetud eesistuja ja kolleegid! Ma ütleksin selle Pariisi poolt paistmise asjus seda, et Pariisist vaadates paistaks sel juhul niimoodi, et teksti esimene lõik ja teksti lõpp on täielikus kooskõlas. Ta peab olema kahe allkirjaga. Muidu me ei saaks aru, miks esimene lõik on vastu võetud niisugusel kujul.

Juhataja

Läbirääkimisi ei ole avatud. Kui keegi tahab teha ettepanekuid hääletamise protseduuri kohta, siis seda võib veel teha.

Nüüd on vaja otsustada, kas Ülemnõukogu soovib, et Mart Laari ettepanek hääletatakse läbi nimeliselt. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et läbi viia nimeline hääletamine? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 30 rahvasaadikut, vastu 20, erapooletuid on 25. Nõutavat kvooti ei saavutatud. Kohalolijatest? Väga õige märkus. Selle ettepaneku poolt oli tõesti kolmandik kohalolijatest. Hääletamine on nimeline.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma loen ette Mart Laari ettepaneku: "Teen ettepaneku lähetada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Pariisi konverentsile ühiselt Eesti Komitee vastava pöördumisega. Mart Laar."

M. Laar

Minu ettepanek tähendab seda, et meie poolt vastuvõetud dokument saadetakse Pariisi konverentsile kahe allkirjaga. Tähendab, Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Komitee esimehe poolt, nii nagu on selle dokumendi teksti esimeses lõigus. Aitäh!

P. Kask

Austatud Ülemnõukogu! Ma esitan protesti reglemendi rikkumise kohta. See pealkirja muudatus on ikkagi muudatus ja muudatusettepanekud tuleb läbi hääletada enne seda, kui projekt tervikuna pannakse hääletamisele. Tänan!

Juhataja

Peet Kask! Mulle ei ole pealkirja muudatusettepanekut esitatud ja ma lükkan teie protesti tagasi. Rein Järlik.

R. Järlik

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Selleks, et hääletada Mart Laari ettepaneku poolt, peaksime me teadma, et Eesti Komitee poolt vastuvõetud tekst on täiesti identne sellega, mis seisab meie ees. Meie aga ei tea seda ja minu arvates päris identsele tekstile ei saagi Eesti Komitee alla kirjutada, kuna siin on juba esimeses punktis muudetud teatud sõnade järjestust. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas soovitakse avada läbirääkimised Mart Laari paranduse kohta? Küsimus on protseduuris. Ivar Raig.

I. Raig

Austatud saadikud! Ma sain Mart Laari ettepanekust aru selliselt, et hääletatakse, kas dokumendid antakse koos üle või saadetakse ühiselt ümbrikus. Nüüd tekkis Mart Laari puhul teine tõlgendus. Minu ettepanek on selline, et me hääletaksime selle poolt, et saata ühiselt, sest puhtfüüsiliselt ei ole kaks kogu – Eesti Komitee ja Ülemnõukogu – ju kokku saanud ja

siis ei saa ka sellele dokumendile ühiselt alla kirjutada. Kuid on mõeldav, et me saadame ühes ümbrikus kaks kirja ja kaaskiri võib olla ühine, sest meil on kaks esindusorganit. Ma teen ettepaneku panna see võimalus hääletusele. Tänan!

M. Laar

Ma arvan, et nimetatud märkus on kõige korrektsem lahendus antud olukorras ja seetõttu paluksin panna Ivar Raigi poolt esitatud ettepanek hääletusele.

Juhataja

Suur tänu. Kas Mai Kolossova tahab sõna võtta? Lugupeetud Ülemnõukogu! Paistab, et selles küsimuses oleme me jõudnud selgusele. Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Ma arvan, et mida minut edasi, seda ebaselgemaks see selgus muutub. Me hääletasime selle poolt, et otsustame Mart Laari ettepaneku nimelisel hääletamisel. Nüüd tegi Ivar Raig teistsuguse ettepaneku ja seetõttu me peaksime ka loobuma tollest nimelisest hääletusest ja otsustama, mida me siis nüüd edasi teeme. Aga ma arvan, et Ülemnõukogu ei pea arutama neid küsimusi, mis on seotud teiste või kolmandate kogude tekstide saatmisega Pariisi. Ma arvan, et neid läheb sinna veelgi. Ma võtaksin selle küsimuse hääletuselt maha, me lõpetasime selle päevakorrapunkti. Vastasel juhul, kui tahate hääletada, siis rahva-keskfraktsioon võtab vaheaja.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma palun mitte olla nii halval arvamusel juhatusel! Kui Mart Laar võtab oma ettepaneku tagasi, mis ei ole vastuolus Ivar Raigi ettepanekuga, siis mina seda hääletamisele ei pane. Kui ta seda tagasi ei võta, siis ei ole mul teist väljapääsu ja ma pean panema ta hääletusele. Ma loen selle veel kord ette: "Teen ettepaneku lähetada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Pariisi konverentsile ühiselt Eesti Komitee vastava pöördumisega." Kõik on selgelt välja öeldud. Ivar Raig täpsustas seda ja Mart Laar oli sellega nõus. Ta saadetakse ühiselt, kas ühe ümbrikuga või ühe kulleriga või ühe rongiga, see on nende küsimus. Kas Ülemnõukogu sai selles asjas selgust? Enn Põldroos.

E. Põldroos

Kuna juhataja viimased sõnad rahuldavad mind täiesti, siis ma loobun sõnavõtust.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahan toetada saadik Mart Laari ettepanekut, kuid ainult ühe väikese lisaga. Panna sellesse ümbrikusse ka kolmas avaldus, Eesti NSV rahvasaadikute ja töötajate delegaatide regioonidevahelise nõukogu nimel. Seoses sellega, et selle nõukogu vanematekotta kuuluvad täielikult Ülemnõukogu nelja saadikurühma esindajad. Täna selle ettepaneku eest!

M. Kolossova

Austatud eesistuja ja kolleegid! Seda, millise ettepaneku hr. Lebedev just praegu tegi, oli nimelt oodatud. Ma toetaksin Mart Laari ettepanekut, kuid paluksin ka kolleege toetada varianti, et kui Eesti Komitee viib teksti identseks (seal on tegu ühesainsas sõnas), siis see pöördumine võiks minna ikkagi ümbrikus ühe tekstina, et me ei näeks siin kummalisena välja. Nagu te näete, hr. Lebedevi ettepanek tõi ju meile seda kummalisust praegu nii selgelt ette. Ma teeksin ettepaneku, et see oleks üks kiri, juhul kui Eesti Komitee vaatab selle läbi neljapäevasel istungil ja viib identseks selle ühe sõna.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma väga palun, lõpetame nüüd need nõuanded juhatusel, lubage, et Ülemnõukogu saaks asuda otsustama. Praegu on minu laual Mart Laari ettepanek, mille sõnastus ei näe täpselt ette, kuidas see ühine saatmine välja näeb, ja rohkem mina ka fantaseerima ei hakka. Ma loen ta täpselt nii ette, nagu ta on kirjutatud ja rohkem asjaolusid Ülemnõukogu ei täpsusta. Mart Laari ettepanek: "Teen ettepaneku lähetada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine Pariisi konverentsile ühiselt Eesti Komitee vastava pöördumisega."

On veel lisaettepanekuid? Mart Laar võttis oma ettepaneku tagasi ja jõusse jääb Ivar Raigi ettepanek, mis läheb esimesena hääletamisele. Samas on veel jõus Ülemnõukogu otsus nimelise hääletamise kohta. Või soovib Ülemnõukogu oma otsust ümber vaadata? See käis Mart Laari ettepaneku kohta. Ivar Raigi ettepaneku kohta on teine nõue. Kas Ivar Raig nõuab nimelist hääletamist? Milles seisneb surve avaldamine? Me täpsustame praegu asjaolusid.

Mart Laar tegi ettepaneku ka nimelise hääletamise kohta. Sellesama kirjaliku ettepaneku peal on ka nõue nimelise hääletamise kohta. Minu ees on veel Ivar Raigi ettepanek. Ma küsin, kas Ivar Raigil on ettepanek hääletamise korra kohta. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Ma tänan, lugupeetud hr. spiiker! Ma tahan esitada ainult küsimuse: kuidas jääb minu ettepanekuga, kas te panite selle hääletusele? Tänan!

I. Raig

Austatud spiiker! Austatud saadikud! Võtame nüüd tuurid maha, minul ei ole ettepanekut teha nimelist hääletamist. Ma arvan, et see teravdaks olukorda. Ma loodan, et kõik saadikud saavad sellest aru, et rahvusliku konsolideerumise nimel on vaja sellist avaldust.

Juhataja

Suur tänu! Me viime läbi tavalise lahtise hääletamise. Kohaloleku kontroll. Kohal on 85 rahvasaadikut, puudub 20. Loen ette Ivar Raigi ettepaneku: "Saata ühiselt Pariisi Eesti Vabariigi Ülemnõukogu pöördumine ja Eesti Komitee vastav dokument. Lisada mõlemale dokumendile ühine kaaskiri Arnold Rüütli ja Tunne Kelami allkirjaga." Kes on Ivar Raigi ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 47 rahvasaadikut, vastu on 19, erapooletuid on 15. Ivar Raigi ettepanek on vastu võetud lihthäälteenamusega. Kas Ülemnõukogul on veel öelda midagi protseduuride kohta? Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma vabandan juba ette, kuid mul on küsimus meie eelmise hääletamise kohta. Ma oleksin selle poolt, et saata koos Eesti Komiteega kaaskiri, aga me ei ole ju informeeritud sellest, kas Eesti Komitee on üldse nõus meie niisugust otsust aktsepteerima. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas meil käivad juba läbirääkimised või arutame praegu hääletamise korda? Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Lugupeetud juhataja! Sõltumatud demokraadid paluvad pikendada tänast istungit, sellepärast et järelejäänud 11 minutiga ei suuda me ära kuulata meie peaministrit.

Juhataja

Suur tänu! Ma palun teha see ettepanek minule ka kirjalikult! Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Ma võtan Ettevõtjate Erakonna poolt tehtud ettepaneku tagasi, kuid toetan pr. Kolossova ettepanekut jätta ümbrik avatuks. Aitäh!

Juhataja

Pr. Kolossova ettepanekut mul kirjalikult ei ole. Mul on veel ainult Vladimir Lebedevi ettepanek. Kaido Kama.

K. Kama

Ma vastan hr. Junti küsimusele, et Eesti Komitee on otsustanud ja samuti läbi hääletanud selle, et teha see pöördumine koos Ülemnõukoguga.

Juhataja

Suur tänu! Nüüd Vladimir Lebedevi ettepanek. Vastavalt reglemendile on hääletamine lahtine. Kohaloleku kontroll. Kohal on 82 rahvasaadikut. Puudub 23. Ma loen Vladimir Lebedevi ettepaneku ette vene keeles, et mitte eksida tõlkega: "Включить в соответствующий конверт заявление межрегионального совета народных депутатов и делегатов трудящихся." Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Vladimir Lebedevi ettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 22 rahvasaadikut, vastu on 50 ning erapooletuid on 3. See ettepanek ei leidnud toetust.

Protseduuri kohta minule rohkem ettepanekuid laekunud ei ole ning pöördumine on vastu võetud.

Sellega on see päevakorrapunkt ammendatud. Samas ma juhin tähelepanu, et ma ei anna päevakorraliselt mitte kellelegi sõna.

Sõltumatud demokraadid paluvad pikendada tänast istungit kella 14-ni. Kas sõltumatute demokraatide ettepaneku puhul soovib keegi protseduurilisi ettepanekuid teha? Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahan välja öelda oma arvamuse. Korduvalt on juhtunud nii, et see aeg, mis on ette nähtud meie lugupeetud peaministri esinemiseks, on luhta läinud seoses tema puudumisega. Ma arvan, et me peame siin toetama sõltumatute demokraatide ettepanekut, kuna ei ole teada, millal me järgmine kord näeme meie peaministrit. Tänan!

L. Annus

Kommunistliku fraktsiooni poolt ma toetan samuti sõltumatuid demokraate, selles osas, et täna siiski pikendada meie istungjärgu tööaega, sest meile on terve hommik serveeritud peaministri tulekut nagu Jeesuse maa peale tulekut, aga mul on ka üks ettepanek: kuna me töötame korralikult, kaks tundi on möödas, teeme vaheaja, seejärel kuulame rahulikult edasi. Aitäh!

Juhataja

Kui Ülemnõukogu peaks aktsepteerima sõltumatute demokraatide ettepaneku, siis reglemendi järgi oleks vaheaeg kella 12.00-st 12.20-ni. Marju Lauristin.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Kuna hr. peaministri esinemine oli planeeritud kell 11.00, siis on mul ettepanek pikendada istungjärgu tööd tunni võrra, sest paljudel saadikutel on juba planeeritud mitmesuguseid koosolekuid, me ei saa neid täielikult ära jätta. Nii et ma teen ettepaneku pikendada tööaega kella 13.00-ni.

H. Valk

Austatud juhataja ja kolleegid! Kuna tegu on ka raadioülekandega, siis praegu vaheaega välja kuulutades me lööksime täielikult segi nende plaanid. Palun sellega ka natuke arvestada ja alustada kohe peaministri ettekande kuulamisega! Tänan!

Juhataja

Juhatus ei avalda selles osas survet. Otsustame kõigepealt sõltumatute demokraatide ettepaneku osas.

Tööpäeva pikendamine eeldab Ülemnõukogu kvalifitseeritud häälteenamust. Kaks korda rohkem poolt kui vastu. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on sõltumatute demokraatide ettepaneku poolt, et pikendada tänast istungit kella 14.00-ni? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 59 rahvasaadikut, vastu on 13, erapooletuid on 4. Sõltumatute demokraatide ettepanek on vastu võetud.

Kas Ülemnõukogu nõuab 20-minutist vaheaega või jätkame tööd? Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! Juhin teie tähelepanu, et ka see küsimus vajab kvalifitseeritud häälteenamust.

Juhataja

Jah, seda ma oleksin ka öelnud. Ma oletan niimoodi, lugupeetud härrad Hallaste ja Tähiste, et te kas toetate ettepanekut või olete sellele vastu. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud spiiker! Teil on täiesti õigus, kuid ma tahan juhtida saadikute tähelepanu sellele, et praegu hakkab Eesti Raadios "Vikerkaja" ja selles mõttes on vaheaeg meie töös Eesti Raadiole isegi kasulik.

Juhataja

Eesti Raadio on mulle teada andnud, et see ei sega raadio otseülekannet.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et me teeksime vaheaja 20 minutiks, kella 12.00-st kuni 12.20-ni? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 48 rahvasaadikut, vastu on 22, erapooletuid on 8. Vaheaeg kella 12.20-ni.

V a h e a e g

E. Savisaare informatsioon Nõukogude Liidu Ministrite Nõukogus 1990. aasta 10. novembril toimunud kõneluste tulemustest

Juhataja

Palun asuda töökohtadele! Kohaloleku kontroll. Kohal on 74 rahvasaadikut, puudub 31. Lugupeetud Ülemnõukogu! Asume viienda päevakorrapunkti juurde.

Eesti Vabariigi Valitsuse esimehe Edgar Savisaare informatsioon 10. novembril k.a. NSV Liidu Ministrite Nõukogus toimunud kõneluste tulemustest.

E. Savisaar

Lugupeetud rahvasaadikud! Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lubage mul teid informeerida 10. novembril toimunud NSV Liidu Ministrite Nõukogu istungist, kus arutati majanduskoostööd Balti riikide ja Nõukogude Liidu vahel 1991. aastal. Sellele istungile eelnes töö NSV Liidu Plaanikomitees ja Varustuskomitees. Arvestades seda, et küsimused Eesti Vabariigi poliitilise ja õigusliku staatuse kohta on suures osas lahendamata, saavutati nimetatud asutustes kokkulepe, et 1991. aasta majanduskoostöö, eeskätt kaubavahetus, fikseeritakse ministriumidevahelise protokolliga. Aga võib-olla isegi valitsuse vahelise kokkuleppega, milleks oli küll väike tõenäosus. Lepiti kokku rea oluliste ostu-müügi tehingute osas. Ma pean silmas liha, piima ja munade müüki liidufondi, samuti ka jõusööda ostmist, kuigi hinnaküsimused jäid esialgu lahtiseks. Eriti oluline oli 1. novembril NSV Liidu Plaanikomitees saavutatud kirjalik kokkulepe, kus NSV Liidu pool nõustus läbi vaatama küsimused meie kohaliku tööstuse varustamisest toormega. Seni oli NSV Liidu võetud seisukoht, varustatakse ainult liidulist tööstust ja liiduliste ministriumide kaudu ka liidulis-vabariiklikku tööstust. Nüüd, arvestades meie kohaliku tööstuse suurt osakaalu toodangu müümisel NSV Liidu turule, võeti vastu otsus läbi vaadata ka kohaliku tööstuse varustamine toormega tsentraliseeritud korras. Edasi olid arutusel küsimused Sileesia kivisöe asendamisest NSV Liidu kivisöega, poolakate ehitustöö jätkamisest, looduskaitsete objektide rajamisest Eestis NSV Liidu eelarve vahenditega jne.

10. novembril toimus 1991. aasta majandusaasta küsimuste läbivaatamine NSV Liidu Ministrite Nõukogu Presiidiumil, kusjuures meie taotluste põhjal vaadati Balti riikide küsimused läbi ühiselt. Nikolai Rõžkov teatas üsna kõneluste algul, et valitsustevahelise majanduslepingu sõlmimisega ei saa Nõukogude Liit Balti riikide puhul nõustuda, kuna ta käsitleb meid endiselt Nõukogude Liidu koosseisus olevatena, küll aga nõustus ta järgneva jutuajamise käigus sellega, et võimalik on ministriumidevaheline protokoll.

Paraku me ei jõudnud järgnevate kõneluste kestel selles protokollis kokkulepitavate kaupade kogusteni, mida üks või teine pool kavatseb osta või müüa. Nimelt teatati meile, et kaubavahetusprotokollis sõlmimine on võimalik vaid sel juhul, kui me viime oma seadusandluse kooskõlla Nõukogude Liidu seadusandlusega. Esitati nõudmised, et esiteks tuleb 1991. aastaks eelarve planeerida ühiste reeglite järgi NSV Liiduga, teiseks astuda valuutaliidu liikmeks, kuhu kuuluvad NSV Liidu liiduvabariigid ja võtta enda kanda vastav osa Nõukogude Liidu valuutavõlgadest. Kolmandaks, pidada rangelt kinni üleliidulisest maksupoliitikast, võtta täitmisele liidulised maksuseadused ja koordineerida ka hinnapoliitikat. Neljandaks, tunnustada üleliidulisi ettevõtteid Nõukogude Liidu omandina

ning võtta omaks meile Nõukogude Liidu poolt kehtestatud mängureeglid varustamise, finantseerimise jne. alal.

Arvestades, et nõutud oli meie Ülemnõukogu poolt vastuvõetud põhiliste majandusalaste seaduste tühistamist või peatamist järgmiseks aastaks, esitasin ma seoses sellega küsimuse, kas tegu on ultimaatumiga. Seda aga Nikolai Rõžkov eitas. Küll aga oli järgnevalt, eriti seoses Leeduga juttu sanktsioonidest, mida võidakse rakendada meie keeldumise puhul osaleda näiteks valuutaliidus, sealhulgas ka ilmajätmisest valuutaeralditest importtoorainele, millest sõltub meie kergetööstus, meditsiin jne. Selle peale tõstatas Leedu peaminister Kazimira Prunskiene küsimuse maailma humanitaarabist Baltikumile. Kohalviibinud Balti delegatsiooni liikmetele ei jäänud kahtlust, et tegu on nimelt varjatud ultimaatumiga ning meile esitatud nõudmistega kaasnes tugev Moskva-poolne surve.

Asi on selles, et pikka aega on viivitatud riigiõiguslike ja poliitiliste küsimuste lahendamise ja NSV Liidu keskvalitsus ei ole soovinud meiega sel teemal piisava intensiivsusega läbirääkimisi pidada ja on võimalik, et nüüd, enesele sobival hetkel ning arvestades meie seotust Nõukogude Liidu majandusega, käidi need asjad välja selleks, et saavutada järeleandmisi.

On tuntud tõsiasi, et majandusküsimused lahendatakse poliitiliste küsimuste raames, mitte vastupidi. Valitsus on seotud poliitilise läbirääkimiste käiguga ja sellest sõltuv. Seda kasutas Moskva pool praegu ära. Sisuliselt nõutakse meilt olulisi poliitilisi taganemisi teatava majandusliku koostöö säilitamise hinnaga. Jättes praegu kõrvale küsimuse poliitilise aspekti, keskenduksin ma sellele, mida need järeleandmised seadusandluses meile majanduslikult maksma lähevad ja kuidas nad mõjutavad majandusregulatsiooni.

1. Eelarve ülesehitamine liiduliste printsiipide järgi tähendab seda, et me peaksime maksma Nõukogude Liidu riigikassasse 30 protsenti käibemaksust ja 22 protsenti kasumimaksust, seda olenemata ettevõtete alluvusest. Absoluutsummas on see 500 miljonit ehk pool miljardit rubla praeguse 240 miljoni rubla asemel. Kui te mäletate, siis aasta tagasi nõudis Nõukogude Liit 340 miljonit rubla. Meil õnnestus seda summat 100 miljoni võrra vähendada mõni kuu tagasi toimunud läbirääkimistel, nii et jutt on 240 miljonist. Eelarve ülesehitamine liiduliste reeglite järgi tähendab maksta järgmisel aastal Liidu riigikassasse 500 miljonit rubla.

2. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ning valitsuse poolt vastuvõetud maksuseaduste ja määruste tühistamine ning üleliiduliste maksualaste normatiivdokumentide rakendamine tähendab nii üksikisiku tulumaksu kui ka ettevõtte tulumaksu märgatavat suurendamist. Meie poolt Eestis kehtestatud maksumäärad on üleliidulistega võrreldes märksa madalamad. Nimelt tähendaks üleliidulise seadusandluse rakendamine seda, et ettevõtte tulumaks suureneks meil 150

miljoni rubla võrra (ettevõtte tulumaks sõltuvalt kasumi suuruselt on meil 15–30 protsenti, Nõukogude Liidus aga alates järgmisest aastast kõigile võrdselt 45 protsenti). Suureneks ka üksikisiku tulumaks, mille kõrgeim maksumäär on meil 33 protsenti, Nõukogude Liidus aga 50 protsenti.

3. Omaette probleemiks on liitumine valuutaliiduga, mis moodustatakse president Gorbatšovi ukaasi kohaselt. Me oleme hoidunud selle kohta oma seisukohta avaldamast, kuna esiteks valuutaliit on üleliiduliste majandusreformi projektide kohaselt üks uue liidulepingu järgseid institutsioone, suhtumist liidulepingusse aga oleme me selgelt väljendanud. Teiseks tähendab valuutaliitu astumine ka seal kehtivate mängureeglite omaksvõtmist, osalemist Nõukogude Liidu välisvõlgade tasumisel. Siin me oleme võtnud seisukoha, et meie ei keeldu välisvõlgade tasumisel osalemisest sedavõrd, kuivõrd neid võlgu on tehtud Eestis asuvate ja Eesti omandis olevate ettevõtete rekonstrueerimiseks, moderniseerimiseks, importtoorainega varustamiseks jne. Kahjuks ei ole vastu võetud meie korduvaid ettepanekuid moodustada ühiskomisjon nende võlgade päritolu selgitamiseks. Võlad püütakse puhtmehhaaniliselt viisil laiali jagada, kusjuures samal ajal tahetakse jätta keskvalitsuse käsutusse selle võla eest soetatud väärtused. Me oleme püstitanud küsimuse sellest, et kui see võlg on vaja laiali jaotada, siis tuleb laiali jaotada ka osakud või aktsiad KAMAZ-i tehast, Togliatti tehast, naftatorustikest, laevadest, s.t. kõigest sellest, mis selle valuuta eest omal ajal on ostetud. Teiseks on NSV Liit jätnud endale ka peamised arengumaadele väljaantud krediidid, vastates meile, et sealt niikuinii midagi loota ei ole. Jah, raha sealt võib-olla tõesti eriti loota ei ole. Küll aga saaks tasuda kaubaga. Ka nüüdsetel kõnelustel Moskvast NSV Liidu Ministrite Nõukogu Presiidiumis sai see küsimus korduvalt üles tõstetud. Liidu pool vaatas, et on lootusetu nende võlgade allikat selgeks teha. Meie ei arva, et see on lootusetu, kuid on selgelt näha, et ühiskomisjoni loomisest püütakse hoiduda.

Edasi, 1. oktoobrist hakkas Eestis kehtima valuutatulude jaotamise uus kord, mille kohaselt ettevõttele-eksportöörile jääb valuutast 75 protsenti, vabariigile 20 protsenti ja kohalikule omavalitsusele, kes seni ei saanud midagi – 5 protsenti. Kuu aega hiljem, 2. novembrist kehtestati aga Nõukogude Liidus presidendi ukaas, mille kohaselt meie ettevõtted peaksid ära andma ca 80 protsenti valuutatulemist. Vahe on niisiis selles, et vabariigi seadusandluse järgi jääb ettevõtetele 75 protsenti, NSV Liidu seadusandluse järgi ca 20 protsenti valuutatulemist. Igatahes on tegu suure koorimisega, mis strateegiliselt viib ekspordi väljasuremisele. Selline samm ei ole ühelegi ettevõttele kasulik ja seda me ei saa endale lubada. See on üks põhjus, miks me valuutaliiduga ei ole valmis liituma. Mõlemad pooled, nii meie kui ka NSV Liidu keskvalitsus toetasid kõnelustel vastavatele seadustele. Ühed on vastu võetud Moskvast ning

liiduvalitsus teatas, et ta ei või neid rikkuda. Meie toetasime seadustele, mis on vastu võetud Tallinnas. Need seadused on omavahel vastuolus ja seetõttu on loomulik, et kõneluste lõpuks otsustati pöörduda NSV Liidu ja Eesti Vabariigi Ülemnõukogu poole, kes võtaksid seisukoha. Seda küsimust peaks arutama nii poliitiliste fraktsioonide kui ka komisjonide tasemel. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ülemnõukogul on mõned küsimused. Tiit Made.

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud peaminister! Olukord on kahtlemata tõsine. Kas valitsus ootab Ülemnõukogult poliitilist otsust selles plaanis, et liituda valuutaliiduga või mitte? Kas valitsus ootab Ülemnõukogult niisugust otsust, mis annab valitsusele võimaluse tegutseda ekstreemses olukorras, kriisiolukorras? Kui see nädal aega ümber saab, mis meile on antud mõtlemisaega, ja te lähete Moskvasse ja ütlete, et me ei saa nende tingimustega nõustuda? See on esimene küsimus. Teine küsimus: kuivõrd reaalne on pöörduda maailma poole abisaamiseks juhul, kui me keeldume liidulepingust ja keeldume Liidu valuutaliidust, keeldume poliitilisest koostööst Nõukogude Liiduga ja siis majanduslikus mõttes meid nurka surutakse või kuulutatakse välja embargo? Aitäh!

E. Savisaar

Ma tahaksin alustada ühe aktsendi asetamisest ja nimelt, me ei läinud Moskvasse keelduma koostöösuhetest, vastupidi, me läksime sinna avatud kätega, kaubavahetuslepinguga. Kusjuures see kaubavahetusprotokoll oli juba varem ametnike tasemel põhiküsimustes kokku lepitud. Me läksime läbi rääkima, me ei läinud kõigest keelduma. Asi pole keeldumises, asi on nimelt selles, et me läheme reaalse koostöö sooviga ja sellest koostööst keeldutakse ja püütakse esitada tingimusi, mis on meile vastuvõetamatud. Mida ma ootan Ülemnõukogult? Ülemnõukogu on otsused vastu võtnud selle kohta, et me järgmisel aastal NSV Liidule ei maksa liidumaksu ja ei osale liidueelarves. Meie eelarve projektis ongi niimoodi arvestatud. Ülemnõukogu on vastu võtnud seadused, milledega on määratud meie maksu- ja hinnapoliitika. Ma arvan ka seda, et antud küsimustes on võimalik läbirääkimistel saavutada kompromisse. Miks me tulime praegu välja selle informatsiooniga? Esiteks paluvad seda mitmed Ülemnõukogu saadikud ja teiseks, ma arvan, et Ülemnõukogul on väga tähtis olla olukorraga kursis. Nii et me võime lõpetada sellega, et võtame lihtsalt informatsiooni

teadmiseks, kuna tegu on läbirääkimiste ühe etapiga majandusküsimustes. Aga me pidasime vajalikuks informeerida teid sellest, et niisugust survet on meile avaldatud.

Juhataja

Kuidas on lood abisaamisega välismaalt?

E. Savisaar

Me oleme praegu osaliselt sees või sisse minemas mitmetesse koostööprogrammidesse selliste riikidega nagu Rootsi, Taani ja veel mõned põhjamaad. Peale selle tehakse seda tööd suures osas ettevõtete ja mitmesuguste ühiskondlike organisatsioonide tasemel. Ma pean seda reaalseks, aga ma ei arva, et praegu on selline olukord, et me peaksime pöörduma kuskile abisaamise palvega. Millistel motiividel Nikolai Rõžkov oma nõudmised võis esitada? Ma arvan, et selle taga ei olnud üldse majanduslikke taotlusi, kõik taotlused olid poliitilist laadi. Tooksin välja kolm põhimõtet. Praeguste andmete kohaselt tuleb 17. detsembril kokku NSV Liidu rahvasaadikute kongress. Võib arvata ja selle kohta on ka mitmeid kinnitusi, et seal tõstetakse üles küsimus liidulepingu sõlmimisest. Ja praegu püütakse seada meid olukorda, kus on võimalik näidata, et Baltikum ei tahagi liidust lahkuda, seda soovib üksnes väike grupp separatiste. Kui te mäletate, siis Leedu suhtes hr. Rõžkov hiljuti ju väitiski, et Leedu võib-olla ei soovigi NSV Liidust lahkuda. Täheandab, lähiaegadel on poliitilise surve tugevnemine loogiline. Teine moment, maailma ees püütakse säilitada demokraatlik nägu majandusküsimustes. Ei ole mingi saladus, et NSV Liidule abi andmiseks on korduvalt esitatud ka niisugune nõue, et valuuta ei läheks ainult keskvõimule vajalike projektide ülalpidamiseks, vaid et selle jaotamine toimuks laial osavõtul liiduvabariikide poolt. Ja nüüd püütakse demonstreerida, et valuuta jaotamine on tõepoolest demokraatlikel alustel ja kõigi osavõtul, kuigi see päriselt nii ei ole. Kolmas moment on seotud sellega, et lõpuks on aru saadud, kui võrd ohtlik on tegelikult majanduse detsentraliseerimine Baltikumis ja et selle tulemusel võib väheneda sõjalis-tööstusliku kompleksi mõju. Sest põhiline osa nendes nõudmistest, mis esitati, olid ju tegelikult suunatud sinnapoole, et detsentralisatsiooni vähendada ja allutada Baltikumi majandusregulatsioon tsentraalsele juhtimisele.

K. Koha

Lugupeetud peaminister! Nagu teie informatsioonist selgub, suureneb meile surve Idast jätkamaks "vägisi sõlmitud abielu". See toimub ainult uutes vormides. Seepärast oleks palve, et te esitaksite võrdlevalt majandusliku situatsiooni Eesti Vabariigile kahes variandis. Kui

Eesti Vabariik jätkab oma iseseisvat poliitilist ja majanduslikku tööd või kui ta liitub ükskõik millises vormis Liiduga, tähendab, vorm ei ole tähtis, vaid sisu, et ta on Nõukogude Liidu koosseisus, milline on siis meie majanduslik situatsioon või mismoodi ta muutub, aga paluksin võrdlevalt. Aitäh!

E. Savisaar

Ma ei ole kohanud siiski ühtegi teadlaste prognoosi, kus oleks väidetud, et turumajandusele üleminek on võimalik ilma sügava kriisita. Kuna nii Eesti Vabariik kui ka Nõukogude Liit on püstitanud sellise ülesande, kiirendatud tempos minna üle turumajandusele, siis on mõlemal juhul kriis paratamatu. Ma ei ole veendunud, kas ja kui kiiresti suudab Nõukogude Liit sisepoliitiliste tegurite tõttu üldse astuda üle majanduskriisi läve, tähendab, minna realselt turumajanduse suunas. Ja kui ta seda küllaldase kiirusega ei tee, siis on meil tõsine oht minna põhja koos Nõukogude Liiduga, kusjuures seda põhjaminekut võib mingil määral edasi lükata muidugi see, kui me saame teatud osa väliskrediitidest, aga ma arvan, et see aeg ei ole kuigi pikk.

Teine võimalus, kui Eesti Vabariik on iseseisev. Ma ei tahaks maalida sugugi paremat pilti, siin sõltub samuti palju poliitilistest teguritest, sõltub väga olulisel määral siiski sellest, kas meie Nõukogude Liidust lahkumine toimub sõbralikult või me lahkume tüliga. Tähendab, kas Nõukogude Liit meie suhtes jääb neutraalseks või osutub ta vaenulikuks. See omakorda sõltub poliitiliste jõudude vahekorradest Liidus eneses. Te näete, et viimase kolmveerand aasta jooksul on demokraatlikud jõud Liidus olnud ikka pealetungil, mitmetes tähtsates institutsioonides on neil Liidus ülekaal ja see peaks andma meile lootust. Ma väidan, et turumajandusele üleminek iseseisvas Eestis võib olla majanduslikult valulisem, aga see valu peaks ka kiiremini üle minema.

Kui me mingitel põhjustel tõepoolest võtame vastu otsused, millega me kas tühistame või peatame meie senised seadused või läheme mingitele suurtele, põhimõttelistele kompromissidele, siis ma arvan, et sellele järgneb järeleandmiste eskalatsioon, see tähendab, et nõudmised kasvavad, majanduslikele nõudmistele järgnevad poliitilised nõudmised, seda oli tunda ka läbirääkimistel, millest praegu on jutt. Nüüd, kui me ütleme ei, siis muidugi võivad järgneda sanktsioonid, võib järgneda nähtamatu blokaad, s.t. et liidutehaste varustamine jätkub, aga vabariiklikule majandusele vaguneid ei ole. Võib järgneda see, et meie poolt Liidust sisseostetavate kaupade hindu tõstetakse sedavõrd, kuivõrd me ei tasu makse Liidu eelarvesse, aga samuti see, et palgaraha ei jätku jne. See oleks "must stsenaarium", aga ma ei pea praegu niisugust stsenaariumi eriti tõsiselt võetavaks. Sellega

võib muidugi rahvast hirmutada, aga ma loodan, et me seda ei tee. Ma ei pea sellist blokaadi tõsiselt võimalikuks järgmistel põhjustel. Esiteks, hetk on tõepoolest NSV Liidule soodus, aga ma arvan, et see ei kesta kuigi kaua. Leedu blokaad näitas, et tegelikult niisuguste sanktsioonide rakendamine lõhub veelgi enam majandussidemeid ja süvendab majanduslikku korralagedust Nõukogude Liidus tervikuna, kusjuures Baltikumi blokaadi oleks muidugi märksa keerulisem teostada, kui oli ellu viia Leedu blokaadi. Ja ma arvan, et kui sellise majanduse lõhkumise tagajärjel tabab Nõukogude Liitu külm ja nälg, siis esimestena tunnetavad seda eeskätt Liidu juhtivstruktuurid.

Teiseks tuleb arvestada seda, et poliitika, mida esindati läbirääkimistel Baltikumiga, käib tegelikult paljude Nõukogude Liidu osade huvide vastu. Ega ainult Baltikum ei ole vastu võtnud niisuguseid seadusi, mis on vastuolus NSV Liidu keskvõimu otsustega. Ei ole neid vastu võtnud ka mitte ainult Venemaa. Konsultatiivkomiteel oli 10 delegatsiooni ning jutuajamistes võis veenduda, et Liidu seaduste eiramine hakkab muutuma üldlevinud praktikaks. Teiste sõnadega, ma arvan, et me võime selles küsimuses leida endale olulisi liitlasi. Meil on kavandatud mõne nädala pärast kolmas konsultatiivkohtumine Nõukogude Liidu liiduvabariikide ja Balti riikide valitsuste juhtide ja esindajate vahel ja ma arvan, et seal saavad need küsimused lõplikult selgeks. Aga ma väidan, et kui mingisugune blokaad tekib, siis ida poole ei ole see blokaad läbitungimatu. Ka keskusel ei ole ressursse käes. Ma võin teile öelda, et me oleme viimastel nädalatel pidanud olulisi läbirääkimisi kahe defitsiitse toorainega varustamise suhtes. Need on teravili ja tselluloos. Mõlema hankimise suhtes me oleme saanud suhteliselt normaalseid pakkumisi. Me ei tohi üle hinnata keskvõimu majanduslikke võimalusi, need võimalused ei ole kuigi suured. Ja teiselt poolt ei tohi alahinnata muidugi ka muutunud välispoliitilist tausta, mida nimetas ka Tiit Made.

Kolmas moment, miks ma ei usu tõsisesse blokaadi, on see, et meil on olemas siiski teatud kogemus. Nimelt, kui see valitsus moodustati, siis oli Leedu blokaad veel silme ees ja me ei teadnud, mis juhtub meiega lähematel nädalatel. Võin teile öelda, et esimese kuu oma tööst pühendas valitsus sellele, et koos maakondadega, linnadega ja ministriumidega töötada välja blokaaditingimustes vastupidamise plaan. Seejuures arvestasime me maksimaalselt Leedu kogemust ja jõudsime selgusele, et ka niisuguseid tõsiseid varustushäireid on võimalik üle elada, kuigi nad muidugi raskusi tekitavad.

Ja neljas moment, mida ma rõhutaksin, on see, et aeg ei ole enam see, mis oli 1988. aastal. Meil olid meie esimesed konfliktid, need nägid välja palju dramaatilisemad kui praegused vaidlemised Moskvast. Tookord kujunes olukord, kus Baltikum oli ühel pool või siis ainult Eesti oli ühel pool ja ülejäänud NSV Liidu liiduvabariigid olid teisel pool lauda. Praegu ei

õnnestu enam keskusel häälestada meie vastu suurt osa Nõukogude Liidu piirkondadest isegi siis, kui ta seda peaks proovima. Sellepärast, et enam on ikkagi aru saanud, et enam ei aita, kui Moskvaga hästi läbi saadakse. Korralagedus majanduses on sellest sõltumatu, kas saadakse või mitte keskviimuga hästi läbi.

Põhilised faktorid, mille kaudu keskus võib meid mõjutada, on importtooraine ja kindlasti ka pangandus. Muud küsimused on meie arvates lahendatavad.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Oma hiilgavas kõnes hr. Savisaar purustas lausa pihuks ja põrmuks Rõžkovi valitsuse tegevuse ühtse turu piires teostatavates majandusliku koostöö küsimustes. Meie teiega kõik kuulsime muinasjutu teist varianti – nimetuse all IME-2. Tõsi, lugupeetud hr. peaminister lubas siin mõningaid ebatäpsusi, pingete mahavaikimist, ajas segamini uurimisseoste põhjused, kuid ma arvan, et selle võib jätta tema südametunnistusele.

Selleks, et midagi saada, peab ka midagi andma, ja ei tasu olla naiivne, lootes, et sa midagi ei anna ega ei tea, kuid võid saata kõike. Mul on selline lihtne küsimus. See tekkis vestluses valijatega ja on puhtalt selline eluline küsimus. Kuidas on lood lepingute sõlmimisega tooraine hankimiseks vabariigi kergetööstuse ja eeskätt toiduainetetööstuse ettevõtetele? Tavaliselt lõppes see töö kuskil septembris ja selleks ajaks oli pilt juba selge. Kas nad saavad ikka 1991. aastal töötada täie jõuga, arvestades hr. Savisaare valitsuse poliitikat, ja kas ei või tekkida massiline tööpuudus? See küsimus erutab väga paljusid inimesi. Tänan!

E. Savisaar

Ma vabandan, hr. spiiker, kas me oleme alustanud sõnavõttudega?

Ma arvan, et minu esinemine oli väljendustes võrdlemisi tagasihoidlik. IME-2-ks ei ole põhjust, sest praegu käib IME-1 elluviimine. Mis puutub massilisse tööpuudusesse, siis ma tean, et ühel eelmistest koosolekutest, mille stenogrammi ma lugesin, oli jutt isegi 300 000 töötust. Ma arvan, et rahvast ei ole põhjust hirmutada, need arvud on laest võetud. Meie sotsiaalministeeriumi prognoos näeb ette järgmisel aastal mitte rohkem kui 20 000 – 30 000 töötut. Kõige halvema "musta stsenaariumi" puhul me võime rääkida 100 000 töötust. Aga see on see stsenaarium, mille kohta ma ütlesin, et selle täitumine ei ole tõenäone. Nüüd edasi, kui me räägime Nõukogude Liidust, siis hiljuti esines teatavasti NSV Liidu Ülemnõukogu NSV Liidu Töökomitee esimees Štšerbakov. Ta rääkis teatavasti sellest, et järgmisel aastal on NSV Liidus oodata kuni 40 miljonit töötut, ühtlasi ütles ta, et Nõukogude Liidus on praegu kuskil

6–8 miljonit töötut, ainult seni ei ole seda seadustatud. Sellist tööpuuduse kasvu meie Eestis ette ei näe, nagu Štšerbakov seda näeb ette Nõukogude Liidus. Tööpuuduse tekkimise vastu oleme me ette valmistatud, meil on tööturuamet, samuti kavatakse riigieelarves esitada vastavad summad, mis on ette nähtud ümberõppeks ja -suunamiseks. Ja ma arvan, et kui me läheme turumajandusele üle, siis teatud tööpuudus panebki töötajad vastutust tundma. Praegu mõjutab meid psühholoogiline fenomen. Raske on endale teadvustada, et ühel hetkel võib jääda tööpoolest töötuks. Aga nii see ongi.

Edasi tahaksin ma rääkida lepingutest, kuna ka selle küsimuse ümber on viimasel ajal kirgi üles köetud. Me küsisime eile Liidu Varustuskomiteest, millised on praegused andmed NSV Liidu kohta ja meie lähipiirkondade kohta. Meil ei ole mingit mõtet võrrelda oma majandust möödunud aasta novembriga või sellega, mis oli kaks või kolm aastat tagasi, kuna me oleme täiesti teises majandussituatsioonis. Võin teile ette kanda, milline pilt praegu on. See jaguneb kolmeks: kõigepealt riiklik ressurss, mis saadakse materiaalsete ressursside ministeeriumi või varustuskomitee baaside kaudu otsesidemete korras. Teiseks, kõige tähtsam osa ressursist – tsentraliseeritud ressurss, mida me saame NSV Liidu Plaanikomitee ja Varustuskomitee kaudu (järgmiseks aastaks 270 nimetust). Ja kolmas on ettevõtete pikaajalised otsesidemed, mida me ei reguleeri juba *ca* 2 aastat ja mille kohta suures osas ka ei ole statistikat.

Varustusorganite kaudu tuleb sisse *ca* kolmandik ressurssidest. Kõigepealt riiklik ressurss, mis tuleb materiaalsete ressursside ministeeriumi baaside kaudu. Hr. Sikkal on siin ja vajaduse korral võib ta mind pärast täiendada. NSV Liidus on praegu sõlmitud lepinguid keskmiselt 50 protsenti, Lätis 47,6 protsenti, Leedus 57 protsenti, Eestis 66 protsenti, Leningradi linnas ja oblastis 55 protsenti. Kuidas seda ressursi iseloomustada? See tähendab, et ressurss on paberil tööpoolest meil olemas, aga teda ei ole komplekselt. Sellepärast, et ühelegi ettevõttele ei tule ressurss ainult selle kanali kaudu. Kõige tähtsamad osad tulevad ikkagi sellest teisest – tsentraalse varustamise kanalist. Aga vaja on sadu detaile ja kui osa puudub, siis ei saa ju masinat tehastest välja saata, siis ei saa teda isegi tootma hakata. Teiste sõnadega, meie saame ressursid edasi anda alles siis, kui need on meil olemas komplekselt, kui me teame, et sellest tööpoolest sünnib toodang. Ja teiseks, ressursid saame edasi anda ainult nendele, kes täidavad meie riigitellimuse, sest kõiki me muidugi ressursiga varustada ei suuda. Nagu te mäletate, oli riigitellimuse küsimus Ülemnõukogus arutusel septembris. Seal anti valitsusele vastavad õigused ja oktoobris me formeerisime riigitellimuse. Praegu viiakse täitjateni ja on antud ülesanne sõlmida vastavad lepingud 1. detsembriks.

Nüüd sellest ressursist, mille me saame tsentraliseeritult NSV Liidu Plaanikomitee ja Varustuskomitee kaudu. Siin on pilt selline. Nõukogude Liidus on keskmiselt sõlmitud 20

protsenti lepingutest, Eestis 19 protsenti, Leningradi linnas ja oblastis 20 protsenti, Lätis 20 protsenti, Leedus 29 protsenti. See näitab, et kõige tähtsamad positsioonid on puudu. Me võime näiteks mõne ettevõttega sõlmida lepingu teise- ja kolmandajärguliste detailide peale. Aga kui meil ei ole metalli, kui meil ei ole plastmasse, siis nendest lepingutest ei johtu midagi. Kolmandaks, ettevõtete pikaajalised otsesidemed. Nendest on täidetud meie eksperthinnangul *ca* 15 protsenti. Miks ettevõtted praegu omavahel ei lähe lepingute sõlmimisele? Nad ei lähe sellepärast, et ei ole teada, mis on riigitellimuses, mis mitte. Ei ole teada, kas üks või teine toode on fondeeritud või fondeerimata. Praeguse ni on samuti lahendamata toorme ostmine valuuta eest. Kusjuures on selge, et paljud kavatsesid oma lepingutega tükk aega veel oodata, sest oluliselt muudab pilti 1. jaanuariks kavandatud hulgihindade reform. Selle reformi parameetrid aga ei ole veel üldsegi selged. Ma pean ütleva, et ega küsimus ei ole ainult vabariiklikes ettevõtetes. Tootmiskoondis "Elektrotehnika" toodang on maha müüdnud, ressursside küsimus aga suures osas lahendamata. Tehasel "Volta" on riigitellimus 130 000 elektrimootori peale, võimsused aga võimaldavad valmistada 250 000 mootorit. Ülejäänud osas kate puudub. 30 brigaadi sõidab ringi materiaalsete ressursside ministriumist selleks, et luua otsesidemeid. Need sidemed on 25 oblasti, krai, liiduvabariigiga. Aga ma tahan öelda, et need lepingud on paratamatult praegu paberil ja sellele ei ole vaja seetõttu väga palju tähelepanu pöörata, kuigi ta muidugi on tähtis. Möödnud aastal oli lepingute sõlmimise protsent märksa kõrgem, kuid siis käis see veel vana malli järgi. Kui me aga vaatame, kuidas täidetakse neid kiiresti sõlmitud lepinguid, siis selgub, et kusagil 20–30 protsenti põhilist toorainet, mis graafikujärgselt pidi tulema, on meil hankimata. Me ei ole nende lepingute järgi saanud metalli, torusid, polüetüleenit ja kaltsineeritud soodat. Selle tagajärjel on raskusi klaasi ja pudelite tootmisel. Teistest vabariikidest metsa ja puidu hankimine on meil täidetud graafikujärgselt, kuskil 60 protsenti. Põhjusi on mitmeid. Üheks põhjuseks tuuakse nimelt transport, ei jätku vaguneid. Aga on ka hoopis teisi põhjusi. Ma rääkisin täna hommikul tehase "Ilmarine" direktoriga. Ta tõi näite, kuidas järsult muudeti aasta keskel lepingu tingimusi ja Poltaavas asuvast tehastest teatati, et edaspidi müüvad nad kõigile oma elektrimootoreid ainult valuuta eest. Täna hommikul oli minu juures ka "ARS-i" direktor, kes rääkis sellest, kuidas aasta keskel ja igasugust lepingut eirates, talle teatati, et nüüd minnakse üle kokkuleppehindadele, mis muidugi on hoopis teised. See tähendab, et need lepingud enam ei tööta. Ja seda me peame arvestama, mis muidugi ei tähenda seda, et me võiksime nendele lepingutele vähem tähelepanu pöörata, seda suunda tuleb ikkagi ajada, aga ei maksa loota, et see on meie pääsetee.

Mis puutub kergetööstusse, siis kergetööstuse olukord on ühest küljest mõnevõrra parem, kuna Liit on teatanud, et kergetööstust hakatakse varustama vastava NSV Liidu ministeeriumi kaudu. Me näeme selles muidugi üsna ohtlikku tendentsi. See on suunatud varustuse tsentraliseerimisele. Seni oli kergetööstuse varustamine toimunud vabariigi kaudu. Ja veel üks moment, mis ei ole üldse selge, on impordiküsimus. Nimelt ei ole mingi saladus, et suur osa impordist suunati pikka aega tõepoolest Baltikumile, kuna siin töötati efektiivsemalt ja selle tõttu sõltub suur osa meie kergetööstusest eeskätt impordist. Tsentraliseeritult nendes küsimustes mingit lõplikku otsust vastu võetud ei ole ja ma arvan, et see otsus tuleb väga vaevaline, mistõttu me oleme kaalunud kahte varianti. Nimelt, kui impordiküsimused ei lahene, siis me oleme sunnitud teatud aladel aastaks-poolteiseks üle minema lihtsamale ja töötajumahukamale toodangule ning pöörama tööstuse läände, sedavõrd kui see on võimalik, aga see on muidugi lahendatav iga konkreetse tehase tasemel eraldi.

A. Novohatski

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus lugupeetud hr. Savisaarele. Vabandage palun, kuid võib-olla ei saa ma millestki aru, see variant on täiesti võimalik. Selgitage, miks te kvalifitseerite NSV Liidu reaktsiooni kui sanktsiooni, blokaadi, kui majanduslike sidemete katkestamist Liidu poolt jne.

Ma selgitan oma küsimust, miks ma ei saa aru. Niisiis on selline organisatsioon, õigemini veel hiljaaegu eksisteeris, Vastastikuse Majandusabi Nõukogu, mille koosseisu kuulusid niinimetatud Ida-Euroopa sotsialismimaad ja NSV Liit. Praegu on see nõukogu oma tegevuse praktiliselt lõpetanud, kuigi *de jure* eksisteerib, kuid faktiliselt teda ei ole. Me teame, et näiteks 1. jaanuarist 1991. aastal hakatakse isegi naftat nendesse riikidesse hankima maailmahindadega. Tähendab, ma püüan tuua analoogiat. Me kuulutasime väljumisest NSV Liidu koosseisust, teatame sellest, et me ei ole mitte midagi temaga omanud ega oma ka praegu. Te ise räägite sellest, et 1991. aastal me ei teosta sissemakseid Liidu eelarvesse, asetame kõigi ülejäänud liiduvabariikide õlgadele isegi Eesti riigipiiride kaitse, kuna meil endil ei ole veel piirivalvevägesid, ei ole armeed jne., isegi seda osa ei taha me enese peale võtta. Milleks siis sellised epiteedid, et see on blokaad jne? Minu meelest on see iga normaalse inimese normaalne reaktsioon, keda ei haara kaasa emotsioonid, kuid kes püüab lugeda isiklikus taskus olevat raha. See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus. Juba aprillis ma esitasin siin Ülemnõukogus küsimused ja palusin mulle selgitada, kas meil Eestis on spetsialistide poolt läbi viidud konkreetseid töötusi, mis kinnitaksid Eesti NSV Liidust väljumise majanduslikku otstarbekust enne üleminekut

turumajandusele, selleks et mitte sattuda nii-öelda kahekordsesse keerulisse olukorda. Ühelt poolt on see esile kutsutud seoses üleminekuga turumajandusele, teiselt poolt – majanduslike ja poliitiliste suhete katkestamisega NSV Liiduga. Antud juhul need asjaolud kattuvad ajaliselt. Tol korral ma ei saanud oma küsimusele selget vastust, võib-olla teil praegu on sellised läbitöötused ning te võite anda vastuse sellele küsimusele. Tänan!

E. Savisaar

Ma arvan, et sellele küsimusele te ei võinudki saada vastust, sest arvestage sellega, et küsimus meie suhetest Liiduga ei ole niivõrd majanduslik, kuivõrd poliitiline küsimus ja sellele saab anda ikkagi poliitilisi vastuseid. Kui NSV Liit suhtub meisse mõistvalt, eraldab meile vastavad ressursid ja krediidid, aitab meid maailma panga- ja majandusorganisatsioonidesse jne., siis võib igal ajal teoreetiliselt ära tõestada, et majanduslikult oleks NSV Liidus asumine vägagi kasulik. Samal ajal ma ei arva, et see variant praktiliselt realiseeruks, sest praegune ületsentraliseeritud süsteem töötab niivõrd madala efektiivsusega, et isegi kui ta rakendab järjest enam vahendeid, et ühte väikest piirkonda nagu Baltikum ülal pidada, siis kuigi kaua ta seda ei suuda teha. Nii et ma arvan, et see on pigem poliitiline kui majanduslik küsimus.

Mis puutub esimesse küsimusse, siis on iseenesestki mõista, et me peame liikuma maailmaturuhindade suunas. See peab olema järk-järguline protsess ja selle juures on vaja lahendada veel rida küsimusi. Peab olema lahendatud küsimus läänepiiri avatusest, tähendab, meil peab olema võimalus normaalselt maailmaga kaubelda, arendada oma eksporti. Peab olema lahendatud küsimus ka näiteks sõjaväeosade ja -baaside eest makstavast tasust või sellest, kas nad üldse jäävad siia. Peavad toimuma normaalsed läbirääkimised, mille käigus lahendatakse ära terve rida probleeme.

K. Kama

Hr. Savisaar! Mul on kaks küsimust. Esiteks, kas on teada, kuidas kavatsevad praeguses olukorras käituda Läti ja Leedu? Ja teiseks, kas ja kuivõrd on valitsus valmistunud mustadeks stsenaariumideks, s.t. kas on asutud looma kütuse- ja toiduainete reserve ja muud taolist?

E. Savisaar

Alustan teisest küsimusest. Nagu ma ütlesin, maikuus, kui valitsus moodustati, oli küsimus reservidest ja blokaadiolukorras käitumisest üks esimesi, mille me üles tõstisime, seda tookordses olukorras laiemalt afišeerimata. Siis lahendati küsimused ka reast reservidest, alates ravimitest ja lõpetades toiduainetega. Püüti lahendada ka küsimus kütusereservidest,

aga ma pean teile ka ütlema, et terve rea nende küsimuste lahendamine on aastatepikkune protsess. Kui teieni jõuab eelarve, siis te näete, et üks väheseid tootmis-infrastruktuurialaseid kapitaal mahutusi, mida me seal kavandame, on naftahoidlate täiendavaks ehitamiseks. See tuleneb nimetatud kriisiaja programmist. Nii et me oleme selleks ettevalmistusi teinud, aga see on nagu tsiviilkaitse, kunagi ei tea, kuivõrd need plaanid käima hakkavad.

Mis puutub Leedu ja Läti suhtumisse, siis pean ütlema, et Läti delegatsioon oli esindatud ministrite tasandil, kuna peaminister oli haige, Leeduga langesid meie positsioonid faktiliselt kokku. Põhirünnak sellel nõupidamisel oli Leedu vastu ja praegu on Leedu teinud ettepaneku, et lähemal ajal kokku kutsuda Balti Nõukogu, selleks, et Balti riigid omavahelisel tasemel kooskõlastaksid küsimused.

A. Zõbin

Hr. peaminister! Mul on tegelikult üks küsimus, kuid see on jaotatud kahte ossa. Vene NFSV Ülemnõukogu liiduvabariikidevaheliste sidemete komisjoni liige Šelov-Kovedjajev ütles intervjuus, et hr. Savisaar sõlmis Silajeviga majanduslikud lepingud. Ma tahaksin kuulda kas või lühikesi kommentaare nende lepingute kohta ja kus konkreetselt võiks nendega tutvuda. Seda esiteks.

Teiseks, ma tahaksin, et te kommenteeriksite eilsetes ajalehtedes avaldatud teadet selle kohta, et VAZ-i kauplustes on hulganisti mööblit, puuvillast riidet, sprotte, liha- ja piimasaadusi Eestist ning kondiitrivabriku "Kalev" toodangut. Kas need ettevõtted täitsid oma kohustused vabariigi ees? Vabariigi kaupluste lettidel igatahes neid kaupu ei leidu.

Ja kolmandaks. Võrrelge käesoleva aasta nisuhankeid eelmise aastaga ja selgitage mingil määral, millest on tingitud saiatoodete puudumine vabariigi kauplustes.

E. Savisaar

Kus te kuulsite või lugesite, et on sõlmitud niisugune leping Silajevi ja Savisaare vahel?

A. Zõbin

Selline teade oli avaldatud ajalehes "Nedelja" nr. 44 Vene NFSV Ülemnõukogu liiduvabariikidevaheliste sidemete komisjoni liikme Šelov-Kovedjajevi intervjuus.

E. Savisaar

Ma arvan, et sellisel juhul on eksinud tõenäoliselt ajakirjanikud, sest mingit majanduslepingut Venemaa ja Eesti vahel sõlmitud ei ole ja Vene pool on siin üles seadnud niisuguse

põhimõtte, et majanduslepingu me saame alla kirjutada alles pärast seda, kui poliitiline leping on sõlmitud. Ma ei ole seda "Nedeljat" lugenud, aga siin on tegu ilmse eksitusega. Nüüd auto VAZ küsimuses. Luban, et me anname selles suhtes kirjaliku vastuse, millisel määral informatsioon vastab tõele ja mis selle taga on. Kolmandas küsimuses, mis puudutab saianappust, siis see on seotud Tamsalu Teraviljakombinaadi remondiga, mis lõpeb käesoleval kuul, pärast seda peaks olukord saiaaga paranema.

J. Allik

Lugupeetud hr. peaminister! Ma saan aru, et te ootate Ülemnõukogult poliitilisi otsuseid, mis määravad ära meie majanduselu edaspidiseks. Te teate, et Ülemnõukogus ei ole just eriti palju majandusspetsialiste ja majandusteadlasi, seepärast ma küsiks, kas ja millal kavatses valitsus esitada meile soovitusel nende otsuste vastuvõtmiseks koos majanduslike arvestustega erinevate alternatiivvariantide puhul, sest ma kujutan ette, et paljude küsimuste lahendamisel ei ole mitte ainult kaheseid, vaid mitmeid võimalusi.

E. Savisaar

Just nimelt sinna ma tahaksin ka Moskvast toimuvaid läbirääkimisi viia, et meil ei oleks mitte ainult mustvalge gamma, vaid oleks võimalik rääkida kompromissidest. Teine moment. Ma ei arva, et tegu peaks olema poliitilise otsusega majanduselu edaspidiseks korraldamiseks, sest majanduselu edaspidise korraldamise küsimused peaksid jõudma Ülemnõukogusse veel sellel nädalal pärast seda, kui valitsus on viimast korda läbi vaadanud eelarve ja majanduspoliitika aastaettekande. Praegu neid vormistatakse ja kas täna või homme peaksid nad jõudma Ülemnõukogu Presiidiumi ja pärast seda tuleb kõigi eelduste kohaselt majanduselu edaspidise korraldamise laialdane arutelu. Ma ei näe seda asja praegu nii laialt ning seepärast ma arvan, et me piirduksime nimelt antud läbirääkimiste ja küsimuste aruteluga. Ma kujutan ette, et olulised oleksid järgmised momendid.

Esiteks, kellelegi ei ole saladuseks, et Balti ühtsuse tagamisel ja poliitika omavahelisel kooskõlastamisel on tunda kiilulöömist mitmel tasandil. Teiseks, vaja on ikkagi ette valmistada kolmas konsultatiivkohtumine ja horisontaalläbirääkimised, samuti lahendada küsimus poliitilise lepingu allakirjutamisest hr. Jeltsiniga. Kolmandaks. Ma arvan, et see, millest me praegu siin räägime, peaks meid ajendama forsseerima poliitilisi läbirääkimisi NSV Liidu presidendiga ja eriti ma tõstaksin siin küsimuse üles läänepiiri avatusest üldse või suuremast avatusest võrreldes praegusega. Neljandaks pean ma silmas Pariisi konverentsi ja maailma avalikkuse suhtumise kujundamist. Ma tean, et need grupid, kes lähevad Pariisi

konverentsile, pidid täna pool üks kogunema ja arutama läbi meie positsioonid Pariisi konverentsil ning viiendaks on isevarustamisvõime suurendamine, aga selle kursi me võtsimegi juba maikuus ja me oleme seda ka ajanud. Tähendab, need on nagu viis põhiküsimust, millega tuleks arvestada poliitilistes otsustes. Ma kujutan niimoodi ette, et ilmselt pärast tänast informatsiooni oleks saadikutel vaja need asjad läbi arutada.

P. Priks

Hr. peaminister! Kas Moskva võib minna majanduslikule blokaadile Eesti ja Läti vastu, arvestamata sellega, et nendes riikides on mitte-eestlasi esimeses teatavasti 40 protsenti ja teises isegi üle 50 protsendi? See blokaad võib just neile mõjuda kõige rängemalt.

E. Savisaar

Kõigepealt ma arvan, et teatud osal keskvõimust (räägime konservatiivsetest elementidest) on ikka olnud see unistus lüüa kiil Eestis eestlaste ja mitte-eestlaste vahele ja samuti ka teistes Balti riikides ning loodetakse, et see niimoodi ka õnnestub. Teine moment, Moskvast toimunud läbirääkimistel öeldi selgelt, et liidutehaseid varustatakse ikkagi endises korras. Aga mulle tundub, et efekt, mis saavutatakse, on vastupidine ja selle tulemusena võivad pigem eestlaste ja venelaste mõningad omavahelised vastuolud tagaplaanile jääda. Ma usun, et kui selle blokaadi kaudu proovitakse kiilulöömist, siis seda ei saavutata.

R. Järlik

Austatud juhataja! Austatud peaminister! Lugupeetud kolleegid! Ma arendaksin pisut edasi Jaak Alliku küsimust. Tähendab, ühel päeval me võime olla olukorra ees, kus parlamendil tuleb langetada väga vastutusrikas otsus, kas jätkata valitud iseseisvumise teed, astuda mõneks ajaks kõrvale või isegi tagasi. Et seda otsust langetada, peab parlament teadma, kui suure vastutuse on nõus võtma enda kanda valitsus. Kas valitsus suudab ka kõige mustemate stsenaariumide korral säilitada olukorra, et ei rahvas ega ka üksikute inimeste eksistentsi kohale ei kerki hirmsat küsimärki? Ja ma usun, et seda vastust ootab ka rahvas. Mida peaminister praegu vastaks valitsuse nimel?

E. Savisaar

Mina ei püstitaks küsimust nii, nagu Rein Järlik seda praegu tegi. Ja kui küsimus püstitada niivõrd põhimõtteliselt, siis ma arvan, et vastust sellele küsimusele ei tohigi anda parlament või õigemini parlamendi vastusest siin ei piisa. Sellisel juhul oleks see tõepoolest juba

kodanike küsimus. Tähendab, see oleks küsimus, millele tuleks vastata rahva tasemel, kas rahvaküsitluse, referendumi või millegi muuga, kui tõlgendada seda küsimust praegu niimoodi, kas minna edasi või astuda tagasi iseseisvuse teel. Sest kas tõesti keegi oli nii naiivne, et arvas, et Liidust lahkumine läheb ilma valudeta ja probleemideta, et meile tuuakse vabadus kuldäärtega taldrikul kätte? Teiseks, ma väidan seda, et isegi siis, kui me praegu peaksime andma järele, tähendaks see seda, et praegustele nõudmistele järgnevad kohe või mõne aja pärast uued nõudmised. Ja kuna majanduskriis ei ole mitte ainult Eestis, vaid veelgi sügavam terves Nõukogude Liidus, siis kergem ei saa meil olema ka siis, kui me järele anname. Valitsusel on vastutus ja kohustus ning ma ei usu, et Eesti rahvast ähvardab nälg. Aga ma olen veendunud, et raskused muidugi on.

I. Hallaste

Lugupeetud peaminister! Mul on kaks küsimust. Kõigepealt, millise hinnaga müüakse praegu liha NSV Liidu fondi ja millise hinnaga hakatakse seda müüma järgmisel aastal? Ja teine küsimus. Millise põhjendusega jättis valitsus järgmise aasta eelarve projektist välja Eesti Komitee finantseerimise?

E. Savisaar

Valitsus ei ole Eesti Komitee finantseerimise või mittefinantseerimise kohta langetanud mingit otsust, valitsus kavatseb selles küsimuses Ülemnõukogu informeerida. Teiseks, mis puutub liha müümisse Liidu fondi alates järgmisest aastast, siis seda küsimust me arutasime ka Leedu ja Lätiga. Moskvast toimunud läbirääkimistel me ei jõudnud kahjuks Liiduga hindade määramiseni, aga see on üks teemasid, mis meil on vaja läbi vaielda. Mis puutub praegu, pärast 15. oktoobri hinnatõusu toimuvasse müüki Liidu fondi, siis pärast seda, kui Eesti on kehtestanud uued kokkuostuhinnad, vaadatakse läbi ka vastavate summade eraldamine nende poolt, kellele me seda liha tarnime.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud peaminister! Kui ma teist õigesti aru sain, siis lõppes kohtumine Rõžkoviga Moskvast sellega, et mõlemad pooled esitavad nüüd probleemid oma Ülemnõukogu ette. Kuidas teie arvates asetatakse üldse arutelul olnud küsimused Nõukogude Liidu Ülemnõukogu ette? Aitäh!

E. Savisaar

Seda ma muidugi ei tea, aga ma arvan, et need võidakse esitada näiteks koos järgmise aasta riigieelarvega, informeerides siis vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu sellest, et Balti riigid on keeldunud tegemast sellesse eelarvesse eraldisi. Kuidas NSV Liit käsitleb toimunud kõnelusi, see oli näha TASS-i informatsioonist ja tänases "Izvestijas" ilmunud teadaandest. Aga ma tahaksin rõhutada seda, et see ei olnud ummik. Vastupidi, positsioonid said märksa selgemateks, kui nad senini olid, sest öeldi välja mitmeid asju. Ja teiseks, see kohtumine andis ka uusi võimalusi tegutsemiseks nii horisontaalsuhtes Nõukogude Liidu liiduvabariikidega kui ka maailma avalikkuses.

S. Petinov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud peaminister! Mul on kaks küsimust. Esiteks, ma ei saanud teie esinemisest hästi aru, millises staatuses te olite Rõžkovi juures toimunud esimesel ja teisel nõupidamisel. Kas te olite kui sõltumatu, üleminekuperioodi või NSV Liidu koosseisus oleva vabariigi peaminister? Sellepärast, et teie poolt ettevõetud tegevus kinnitab ühest küljest seda, et te tegutsesite vastavalt vastuvõetud dokumentidele, teisest küljest näitab see aga seda, et siin ei ole selget ja täpset positsiooni. Kui te tegutsesite sõltumatu riigi peaministrina, siis ilmselt peab püstitama küsimuse sellest, et me oleme juba täna valmis üle minema kahe sõltumatu riigi vahelistele teatud koostöövormidele. Ma tahaksin, et te selgitaksite mulle seda küsimust.

Teine küsimus on lihtsam. Tegelikult me veel kord kinnitasime, et keeldume omamast suhteid Liidu eelarvega, s.t. keeldume moodustamast järgmise aasta Liidu eelarvet. Siin kerkib üles järgmine küsimus. Kuidas peaksid tegutsema need liidulise alluvusega ettevõtted, millised tegelikult kuuluvad liidulise omandi hulka? Kas me sellega ei tõuka neid maksete otsesele ülekandmisele liidulisse riigikassasse, minnes mööda vabariigi eelarvest? Öelge, kuidas peavad need ettevõtted tegutsema. Tänan!

E. Savisaar

Ma arvan, et siiski esimene küsimus on natukene lihtsam. Ma olin Moskvas üleminekuperioodi valitsuse peaministrina. Üleminekuperiood ise ongi oma sisult ja olemuselt vastuoluline, ta ei ole üks ega ole veel teine. Kui ma oleksin seal olnud NSV Liidu liiduvabariigi valitsusjuhina, siis ma oleksin kaasa toonud suure aastaplaani projekti, eelarve ja kõik muud dokumendid. Kui ma oleksin seal olnud kui sõltumatu ja iseseisva Eesti riigi valitsusjuht, siis ma oleksin läinud välja riikidevahelise kaubanduskokkuleppega. Nagu teada

on, läksime me välja ministeeriumidevahelise protokolliga ostu-müügi kohta järgmisel aastal, mis näitabki seda seisundit, kus me praegu oleme. Me ei ole enam üks ja me ei ole veel teine. Edasi, mis puutub ettevõtetesse, siis meie jutuajamise sisu taandub tegelikult ühele lausele, mida te praegu ütlesite ja millega ma ei saa nõus olla. Te ütlesite, et need ettevõtted on liiduline omand. Kui nad oleksid tõepoolest liiduline omandus, siis, jah, suhtumine maksustamisse oleks hoopis ühesugune. Me leiame, et nad ei ole liiduline omandus. Vastupidi, meil on säilinud piisavalt dokumente, mille alusel nad natsionaliseeriti 1940. aastal ja anti üle Liidule, kusjuures keegi ei küsinud mingit töökollektiivi arvamust, samuti on säilinud ka neid dokumente, mille alusel võeti 1965. aastal ettevõtted ära Rahvamajandusnõukogu käest ja jällegi ei küsinud keegi mingit arvamust, tehti lihtsalt käskkiri ja võetigi ära. Nii et ma arvan, et ettevõtted peavad tasuma Eesti eelarvesse vastavalt Eestis kehtivale maksustamise korrale.

T. Kork

Lugupeetud eesistuja ja hr. peaminister! Kui ma õieti tänasest jutust aru saan, siis oleme pandud tõsise dilemma ette, nimelt, kas astuda Nõukogude Liidu koosseisu või seda mitte teha. Teatavasti, Ülemnõukogu on korduvalt oma seisukoha ühes või teises vormis erineva tekstiga välja ütelnud, aga olukorra lahendus siia- või sinna poole on väga põhimõtteline ja otsustav, sellest tuleneb ka minu küsimus. Kas ei ole mitte sobiv aeg endale ja teistele asjade selgestegemiseks panna NSV Liidu juhtide ettepanek Eesti Vabariigi Nõukogude Liitu astumise kohta üldrahvalikule referendumile? Ettepanek on ikkagi tehtud väga suure riigi ja maailmas väga autoriteetsete juhtide poolt nendega liitumiseks.

E. Savisaar

See on Ülemnõukogu otsustada. Mina arvan, et me oleme oma otsused teinud ja olukord ei ole ka nii dramaatiline, et tõsiselt kaaluda millegi muutmist või ümberkujundamist, kuid me peame teadma, mida üks või teine otsus maksab, mida meil tuleb oma vabaduse eest tasuda ja missugune olukord tegelikult valitseb.

S. Sovetnikov

Lugupeetud hr. Savisaar! Ei ole raske taibata, et Eesti krooni kehtestamine toob endaga kaasa meie idanaabrite vastumeetmeid ja nimelt rahvusvaheliste hindade kehtestamise toorainele ja teistele meie vabariiki hangitavatele kaupadele. Kas valitsus omab juba täna meie tulevase, 1991. aasta eelarve täpseid arvestusi seoses üleminekuga uutele Eesti rahadele? Tänan!

E. Savisaar

Oma rahale ülemineku kontseptsiooni arutati valitsuse esimesel istungil, homsel valitsuse istungil võetakse see tõenäoliselt vastu ja 15. novembril, nii nagu näeb ette Ülemnõukogu otsus, antakse see Ülemnõukogule. Ma arvan, et siis on meil märksa otstarbekam seda küsimust arutada.

K. Sergij

Lugupeetud peaminister! Mul on kaks suurt küsimust, kuid mul on palve, et te vastaksite lühidalt, kui see on võimalik.

Millist tööd viiakse läbi seoses keerulise majandusliku olukorraga vabariigis ja kas valitsusel on olemas tööstuse ning põllumajanduse ümberorienteerumise programmid?

Ja teine küsimus. Kas uuritakse tootmise ja kohaliku tooraine kasutamise võimalusi? Mina näiteks arvan, et see ei ole normaalne, kui kohaliku tööstuse ettevõtted on samuti orienteeritud sisseveetavale toorainele.

E. Savisaar

Ma olen teiega päri, et spetsialiseerimine ongi üks põhjusi, miks meil on lõppenud paljuski kohaliku tooraine kasutamine, ja kuna tegu on kohaliku toorainega ja kohaliku tööstusega, siis maikuus töötati välja vastavad programmid kohaliku tooraine osas kõikide maakondade poolt.

J. Liim

Täna, hr. spiiker! Hr. peaminister! Te puudutasite põgusalt Nõukogude Liidu sõjaväebaaside maksustamist. Kas nendel läbirääkimistel määratleti ka siinviibiva Nõukogude Liidu piiratud väekontingendi meepoolseid mingisuguseid sundkohustusi, see tähendab elamud, toit jne.? Kui, siis milline varustamine, milliste hindadega, kas see lähtub Eestis praegu kehtivast hinnasüsteemist? Täna!

E. Savisaar

Ei, aga me oleme seda sõjaväeosades kontrollinud. Sõjaväeosad üldiselt järgivad 15. oktoobri hinnareformi. Seekordsetel kõnelustel ei olnud vaatluse all sõjaväega seotud küsimused.

Kui te lubate, siis ma vahepeal vastaksin mõnedele kirjalikult saabunud küsimustele. Hr. Lutt küsib, kas Eesti Vabariigi Valitsus lubab käesoleval ja järgmisel aastal üksiktaludel, kooperatiividel, kolhoosidel ja sovhoosidel otselepingute alusel realiseerida oma toodangut, kui on täidetud lepingulised kohustused maakonna ja vabariigi ees. Kui vastus on eitav, siis

palun reaalselt põhjendust. Ei, see vastus ei ole eitav, sest minu teada on praegu litsentside väljaandmise kord maksimaalselt lihtsustatud ja põhiosa nendest, kes litsentse taotleavad, on seda ka saanud, sest meie esimene siht ei ole mingeid kraane kinni keerata, vaid me tahame võtta kontrolli alla ja hakata reguleerima seda, mida tegelikult välja veetakse, et saada sellest õiget pilti. Ma soovitsin teil lugeda piiriäärsete maakondade kohalikke lehti, kus mõnel pool on avaldatud üsna üksikasjalikud nimekirjad väljaveetavate kaupade kohta. Ma arvan, et see on üsna õpetlik.

N. Aksinin

Lugupeetud peaminister! Mulle meeldib, kuidas te majandust seote alati poliitikaga. Muide, nagu Leningi. Palun vastake mõnedele küsimustele! Kas degradeeritud Kalugin on valitsuse või teie külaline?

Teine küsimus. Kas te võiksite lülitada programmi Kalugini külaskäigu TKÜN-i ja pensionäride ühingusse, kus ta võiks jagada soodustustest ilma jäetud sõjaveteranide rõõme ja muresid?

Ja kolmas küsimus. Kas vastab tõe, et valitsus võttis vastu otsuse finantseerida eelarvest Eesti Komiteed 2,5 miljoni rubla ulatuses? Tänan!

E. Savisaar

Ma vabandan! Kas te tooksite mulle need kirjalikult, sest ma lihtsalt ei saanud esimesest ja teisest küsimusest aru?

N. Aksinin

Ma kordan. Palun vastake, kas degradeeritud Kalugin on valitsuse või teie külaline.

Kas te võiksite lülitada programmi Kalugini külaskäigu TKÜN-i ja pensionäride ühingusse, kus ta võiks jagada soodustustest ilma jäetud sõjaveteranide rõõme ja muresid?

Ja kolmandaks. Kas vastab tõe, et valitsus võttis vastu otsuse finantseerida eelarvest Eesti Komiteed 2,5 miljoni rubla ulatuses?

E. Savisaar

Ma alustaksin Leninist ning majanduse ja poliitika vahekorra. Nendel läbirääkimistel Kremlis leppisime me kokku, et me ei aja segi majandust ja poliitikat, kuigi neid lahus hoida on ka väga keeruline. Ma arvan, et just nimelt sellepärast esitaski Liidu valitsus nõudmise majandust käsitleva seadusandluse muutmise kohta.

Teiseks, mis puutub Eesti Komiteed, siis hr. Hallaste analoogsele küsimusele ma juba vastasin.

Mis puutub kindral Kaluginisse, siis ma kohtusin temaga kui Nõukogude Liidu rahvasaadik Savisaar, kes kohtub Nõukogude Liidu rahvasaadik Kaluginiga. Ja ma arvan, et iga Nõukogude Liidu rahvasaadik on seda austust väärt, et ta võiks olla ka Eesti Vabariigi Valitsuse külaline. Antud juhul on ta kutsutud kui Eestimaa Rahvarinde külaline ja tema siinviibimise programm ei ole ka läbi arutatud, aga teie ettepanek võetakse kindlasti arvesse.

H. Kostabi

Lugupeetud hr. peaminister! Austatud kolleegid! Mul on üks küsimus. Kas valitsus kavatses konkreetsemalt avalikustada Eesti Vabariigi turumajandusele ülemineku variandid ning seoses sellega tekivad probleemid? Kuna meie siseturg on liiga väike, eeldab turumajandusele üleminek meie majanduse integreerumist ka Euroopa ja maailma ühisturgu, kuhu pürgivad nii endised sotsialismimaad kui ka Nõukogude Liit oma 500-päevase kosmilise programmiga. Ehk saaksid siis meile kõigile selgemaks need probleemid, mis meid ees ootavad. Aitäh!

E. Savisaar

Võrreldes Poola, Ungari ja Tšehhoslovakkiaiga oleme me muidugi nende programmide väljatöötamisel märksa keerukamas olukorras, sest me oleme kõikuval poliitilisel pinnasel, me sõltume Liidu majandusest ja selles mõttes on need programmid paratamatult prognoosid, mis sõltuvad ühest või teisest poliitilise edasimineku võimalusest.

Teiseks. Me oleme märksa keerukamas seisundis kui Nõukogude Liit, ütleme, Venemaa oma 500-päevase programmiga, kuna tema ei püstita seal niisuguseid poliitilisi nõudmisi, nagu püstitame meie, tema saab jääda puhtmajanduslikule pinnale. Turumajandusele ülemineku esimene programm oli IME seadusandlus, mis võeti vastu möödunud aasta 18. mail. Kui me hakkame seda analüüsima, siis me näeme, et need praktilised sammud, mida me teeme majanduses, on tegelikult selle seadusandluse raames. Teine dokument oli valitsuse programm ja kolmas – vabariigi majanduspoliitika põhisuund 1991. aastaks. Nendel kolmel dokumendil me baseerume, kuid peale selle on olemas ka veel neljas, nn. töödokument, mis käsitleb lähema kuue kuu majanduse põhiülesandeid. Seda tutvustatakse teile koos järgmise aasta majanduspoliitikaga.

J. Reinson

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud peaminister. Õelge palun, kuidas saaksid saadikud tutvuda nende ümberorienteerumise programmidega, mille kohta esitas küsimuse saadik Klavdia Sergij.

E. Savisaar

Me palume nad maakondadest kokku võtta ja võime teile neid tutvustada. Me ei ole neid ära tsentraliseerinud, see on olnud iga maakonna oma küsimus, kuid selle küsimuse lahendamises on kokku lepitud.

V. Lebedev

Lugupeetud hr. peaminister! Minu esimene küsimus ühtib minu seltsimehe ja kolleegi Nikolai Aksinini küsimusega. Kas valitsus on valmis finantseerima regioonidevahelise nõukogu tegevust täpselt samuti, nagu ta kavatses finantseerida Eesti Komitee tegevust?

Ja teine küsimus: õelge palun, milline on praegu Eesti Vabariigi Valitsuse valuutaseis. Tänan!

E. Savisaar

Kõigepealt, mis puudutab regioonidevahelist nõukogu ja selle finantseerimist, siis nagu te teate, eelarve kinnitab Ülemnõukogu, mitte valitsus. Palun esitage omapoolsed taotlused valitsusele, kuid täpselt samuti võite te seda teha eelarve arutamise käigus Ülemnõukogu istungil. Igatahes on see mõte huvitav.

Valuutaseis on väga keeruline, nagu ma olen ka juba öelnud. Oma raha trükkimise kinnimaksimine tähendab sisuliselt seda, et me oleme kaks aastat ilma valuutata sel juhul, kui meil ei õnnestu leida täiendavaid laekumisallikaid. Me püüame need täiendavad allikad üldiselt leida, aga see ei ole kerge. Uue valuutamääruse järgi jääb eksportijale, s.t. ettevõttele endale, tunduvalt rohkem valuutat. See teeb muidugi vabariigi olukorra keerukamaks. Me tsentraliseerime valuutat vähem, kuid seda enam peame me otsima täiendavaid allikaid. Seis on keeruline, sisuliselt kahe aasta valuutatagavarad on suunatud oma raha programmi elluviimisele, see oli ka põhjuseks, miks ma suhtusin sellesse skeptiliselt. Ma leian, et kriisiolukorras olev ühiskond tavapäraselt ei kuluta kogu oma valuutatagavara sellele, et trükkida ilusaid rahapabereid. Asju lahendatakse ju hoopis teisiti, kas ületrükk või on ka teisi võimalusi, kuid nii ta meil otsustatud on ja valitsus on seda otsust täitnud.

Juhataja

Suur tänu, hr. peaminister! Ülemnõukogul rohkem küsimusi ei ole.

E. Savisaar

Mulle on veel laekunud kirjalikke küsimusi ja nimelt hr. Uluotsa küsimused. Esiteks: "Kas te enne Moskvasse sõitu konsulteerisite meile esitatud probleemide üle Ülemnõukogu Presiidiumiga ja hr. Rüütliga?" Minu arvates on see küsimus esitatud teatud tagamõttega ja mul ei olegi nagu erilist tahtmist sellele vastata. Ma arvan, et hr. Rüütliga me konsulteerime kõigis põhilistes küsimustes ja loomulikult ka selles. Ma võin öelda, et sellelaadseid probleeme on meile Moskvas esitatud ka varem ja me oleme need ikka eelnevalt läbi arutanud.

Teiseks: "Teie kõnest saime sõnumi, et meie idapoliitika on kapitaalselt läbi kukkunud ja Eesti majandus on katastroofi äärel." Kui te saite nii valesti minu jutust aru, siis ma ei oska üldse vist eesti keeles enam väljenduda. Tulge pärast istungit ning räägime need asjad läbi. Ei ole mõtet teha paanikat. Ma ei tea, keda te tahate sellega üles ärritada, rahvas on isegi juba piisavalt vaevatud. Milleks kihutada üles inimesi, milleks teha paanikat? See, et meie suhted Liiduga teravnevad, oli ette prognoositud meie endi poliitilistest otsustest ja see oli suuremal või vähemal määral paratamatu.

Kolmandaks: "Öelge palun, mida te olete oma valitsemise ajal teinud, et vältida tänaseks tekkinud situatsiooni?" Selleks et vältida tänaseks tekkinud situatsiooni, oleksin ma pidanud vastu astuma tervele reale iseseisvumise otsustele, mida me oleme siin teinud, seda esiteks. Teiseks, ma väidan, et valitsus on täitnud oma kohust. Valitsus on pool aastat üsna tõsiselt töötanud ja kui see valitsus oma ametist kunagi lahkub, siis enne seda ta esineb ka aruandega tehtud tööst.

Rohkem mulle küsimusi laekunud ei ole. Ma tänan lugupeetud saadikuid!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Loeme seega selle päevakorrapunkti täidetuks.

Presiidiumi istung toimub täna kell 15.00 Kadriorus. Homme on plenaaristung algus nagu ikka kell 16.00. Head nägemist!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

22. ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

14. november 1990

Juhataja (Ü. Nugis)

Kohaloleku kontroll. Kohal on 67 saadikut, puudub 38. Palun hilinejatel ennast registreerida! Lugupeetud Ülemnõukogu! Kuna meil uue reglemendi järgi päevakorraväliseid sõnavõtte ei ole ette nähtud, siis jätan ka reageerimata, kui enne päevakorra juurde minekut on sõnavõtusoove. Kui saadikuil midagi öelda on, siis vastavalt reglemendile peab see olema seotud kiireloomuliste küsimuste lahendamisega. See on kajastatud §-s 15 ja vastavalt sellele tuleb ka käituda. Nii et kui Sergei Petinov tahab §-st 15 lähtudes midagi öelda, siis palun, muid avaldusi vastu ei võeta. Palun!

S. Petinov

Seoses sellega, et me arutame mõningaid päevakorraga seotud küsimusi, tahaksin Ülemnõukogule arutamiseks esitada ühe ettepaneku. 4 saadikugruppi – "Virumaa", "Võrdsete õiguste eest", "Koostöö" ja "Kommunistlik fraktsioon" – teevad ettepaneku veel kord arutada meie esindajate lülitamist Vene Föderatsiooniga peetavate läbirääkimiste delegatsiooni koosseisu. Sealjuures teevad 2 saadikugruppi ettepaneku lülitada delegatsiooni sm-d Andrejev ja Lebedev.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Sellest ettepanekust jääb natuke väheks. Nüüd on vaja need dokumendid veel kahes keeles paljundada ja välja jagada, alles siis saab Ülemnõukogu otsustada, kas ta lülitab küsimuse päevakorda või mitte. Kuna tegemist on uue reeglistikuga, seletan veel kord kõik üle.

Ülemnõukogu päevakorda võib igal töömomendil lülitada küsimusi, mille arutamist ettepaneku tegija peab kiireloomuliseks. Taoliste küsimuste päevakorda lülitamiseks tuleb koos ettepanekuga esitada ka Ülemnõukogu otsuse projekt eesti ja vene keeles. Selliselt ei võeta aga päevakorda seaduseelnõusid ja antud juhul pole ka tegemist seaduseelnõuga. Võttes nüüd arvesse asja uudsust, annan ise aparaadile edasi palve ettepaneku tekst paljundada ja laiali jagada. Järgmine kord tuleb ettepaneku tegijal ise selle eest hoolt kanda. Kui paberid on

vormistatud, tuleme tolle otsuse kui kiireloomulise küsimuse juurde tagasi, praegu jätkame päevakorda.

Lugupeetud Ülemnõukogu! On ettepanek alustada tänast istungit alatiste komisjonide probleemiga. See on teema, mis meil veel mõni aeg ühelt istungilt teisele kandub ja võimalik, et ühelt istungjärgultki teisele. Midagi ei ole teha, alatiste komisjonide osas tuleb selgusele jõuda. Minu teada valimised alatistes komisjonides käivad, kuid objektiivsetel ja võib-olla ka subjektiivsetel põhjustel kõik komisjonid omale esimehi veel saanud ei ole.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete volituste pikendamise kohta

Juhataja

Praegu, lugupeetud Ülemnõukogu, hakkame arutama otsuse projekti, mille on esitanud neli saadikut: Hallaste, Anton, Veetõusme ja Allik. See puudutab presiidiumi volituste pikendamist.

Kas kõik on selle otsuseprojekti leidnud? Ettekandeks saab sõna Illar Hallaste.

I. Hallaste

Meile on kätte jagatud kaks projekti. Ühe saime eile ja sellele on alla kirjutanud neli saadikut. Selle ettepaneku eesmärk on pikendada praegu Ülemnõukogu Presiidiumi volitusi ja lahendada presiidiumi küsimus detsembri esimesel istungjärgul. Teise projekti jagasid kristlikud demokraadid välja juba kolm nädalat tagasi ja seal on välja pakutud, kuidas me peaksime presiidiumi küsimuse lahendama. Selle asja üle on olnud palju vaidlusi nii saadikurühmades kui ka komisjonides. Kedagi eriti ei rahulda see kord, mis praegu olemas on, ja seda tuleks muuta. Üks võimalus on vastu võtta seadus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu kohta. Vastav projekt on ette valmistatud, kuid on selge, et tolle seaduse vastuvõtmine võtab väga palju aega. Selle aastanumbri sees me selleni päris kindlasti ei jõua, sest päris varsti hakkame tegelema eelarvega ja muude põletavate majandusküsimustega. Seetõttu teen ettepaneku kõigepealt keskenduda oma aruteludes projektile, mille tegi kristlik-demokraatlik saadikurühm. Selle kohaselt jäävad Ülemnõukogu Presiidiumi volitused täpselt selliseks, nagu nad siia maani on olnud. See tähendab, et me ei võta vastu mingisuguseid riigiõiguslikke otsuseid volituste muutmise kohta, muutuks ainult Ülemnõukogu Presiidiumi moodustamise kord. Kui senini valis alatiste komisjonide esimehed Ülemnõukogu ja seda tehti majoritaarsel

printsibil, siis nüüd valivad endale uue esimehe komisjonid ise. Tekib muidugi küsimus, mida teha Ülemnõukogu Presiidiumiga. Võimalik on lükata otsustamine edasi ja hakata seda arutama alles detsembris, kuid milleks. Saab ju Ülemnõukoguski mõne asja ära otsustada ka kiiresti ning miks mitte täna paika panna, kuidas presiidium moodustatakse. Meie pakkusime välja, et presiidiumi koosseisu kuuluksid ametikoha järgi Ülemnõukogu esimees, Ülemnõukogu juhataja ja tema asetäitjad. Need ametiisikud on meil valitud ja nad istuvad siin minu selja taga. Lisaks nendele neljale võiksid Ülemnõukogu Presiidiumi kuuluda kuus liiget, kelle Ülemnõukogu valib üksiku ülekantava hääle meetodil. See ettepanek on esitatud ja ma arvan, et enne kui me hakkame Ülemnõukogu Presiidiumi praeguse koosseisu volitusi pikendama, võiksime äkki saada hakkama enneolematu teoga ja võtta otsuse vastu juba ühel istungil, selle asemel et lükata seda lõpmatusse kaugusesse. Seega teen ettepaneku hakata arutama Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 lg. 1 muutmist. Seejärel saaksime kiiresti moodustada Ülemnõukogu Presiidiumi kui Ülemnõukogus olemasolevate poliitiliste jõudude võrdelise esindatuse alusel koostatud kogu. See aitaks kindlasti Ülemnõukogu tööd parandada. Kui lükkame otsustamise kaugesse tulevikku, meie töökorraldus ei paranegi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu, Illar Hallaste! Meil on teile küsimusi, sh. ka minul. Aga kuulame kõigepealt ära Aleksandr Gussevi küsimuse.

A. Gussev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandjal Mängunuppe võib ju ümber asetada nii palju, kui soovitakse. Öelge palun, mille poolest teid tänane Ülemnõukogu Presiidium ei rahulda ning mis me saavutame selle koosseisu muutmisega. Arvatavasti tehakse nüüd komisjonides muudatusi, valitakse uued esimehed ning nendeks saavad – nüüd me juba teame, töötasime ju koos – kõige kompetentsemad ja austatumad inimesed. Miks mitte koostada presiidium olemasolevat printsipi järgides? Mille poolest see teid ei rahulda?

I. Hallaste

Ma vastan. Kõigepealt, miks ei rahulda praegune presiidiumi koosseis? Presiidium ehk praegu olemasolev kollektiivne riigipea võtab vastu tähtsaid otsuseid, sh. ka poliitilisi. Ülemnõukogu töö korraldamine, päevakorra kindlaksmääramine on tegelikult samuti poliitiliste otsuste tegemine. Et vältida suuri vaidlusi Ülemnõukogu saalis, oleks parem, kui kõigi jõudude

esindajad asjad varem kooskõlastaksid. Praegusesse presiidiumi on inimesed valitud, lähtudes nende erialast, mitte nende poliitilistest veendumustest. Ja kuna Ülemnõukogu Presiidium valiti majoritaarse süsteemi järgi – mäletate, iga komisjoni esimees pidi sama vähemalt 55 häält –, siis sai Ülemnõukogu Presiidiumis kõige suurem rühmitus paratamatult ebaproportsionaalselt palju kohti. Selline rühmitus on meie Ülemnõukogus teatavasti olnud Rahvarinne. Ning seetõttu on ka neid otsuseid, mis seal tehtud, siin saalis vaidlustatud ja raisatud seetõttu väga palju aega. Kui me valime presiidiumi üksiku ülekantava hääle meetodil, saame proportsionaalse esinduse, mis vastab saalis olevatele jõududele, ja paljud vaidlused on võimalik ära pidada presiidiumis.

Juhataja

Suur tänu! Kas on veel Hallastele küsimusi? Ignar Fjuk.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud Illar Hallaste! Ma toetan seda seisukohta, aga mul on paar küsimust. Esiteks, miks ei olnud sa sellisel positsioonil, kui valiti Eesti Komitee juhatus? Siis olid sa sellele just vastu.

Teine küsimus. Ka vanematekogu on arutanud hulka probleeme tingimustes, kus see nn. proportsionaalne esindatus on sisuliselt olemas. Ometi on väga paljudel juhtudel ka sel viisil tehtud vanematekogu otsus osutunud saalis vastuvõetamatuks. Nii et ma lihtsalt vaidlustan kinnisidee, et kui me teeme nn. laiapõhjalise presiidiumi, jõuab saal alati kähku üksmeelele. Ei jõua. Iga saadik on selleks liiga isemeelne.

I. Hallaste

Vanematekogul ei ole praeguse reglemendi järgi otsustamisõigust. Ja vanematekogu on ka liiga suur, et tõesti töövõimeline organ olla. See on vastus teisele küsimusele. Esimeses küsimuses sisalduv etteheide on aga asjatu. Ma olin Eesti Komitee juhatuse valimisel ka proportsionaalse esindatuse poolt. Säärast esindatust on võimalik saavutada väga mitmesugustel meetoditel ja ka siin saalis võiks selle üksiku ülekantava hääle asemel julgelt kasutada piiratud hääle meetodit, s.t. igal saadikul võiks Ülemnõukogu Presiidiumi uue liikme valimisel olla näiteks kolm häält. See annaks samuti proportsionaalse esindatuse nagu üksiku ülekantava hääle meetod. Ma ei ole hoopis nõus Eesti Komitee juhatuse valimisel tehtud ettepanekuga jaotada kohad fraktsioonide vahel ära. Aga see on rohkem Eesti Komitee ja mitte Ülemnõukogu asi.

P. Jermoškin

Lugupeetud härra Hallaste! Kas te peate seda Ülemnõukogu juhtkonna moodustamise süsteemi, mis senini kehtis, õigeks? Ma pean silmas Ülemnõukogu Presiidiumi ja alatiste komisjonide esimehi. Tänan!

I. Hallaste

Ei, ma ei pea seda õigeks. Fraktsioon leidis isegi, et alatiste komisjonide esimehed ei tohiks presiidiumi kuuluda. Nii saaksid komisjonid efektiivsemalt töötada ja nende tööaeg ei sõltuks presiidiumi tööajast.

A. Kõo

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Mul on kaks küsimust. Esiteks, kui suur peaks härra Hallaste arvates presiidium olema, et seal oleks esindatud kõik need meelsused, mis meil siin Ülemnõukogu saadikute hulgas on? Ja teiseks, millega on põhjendatud see usk ja lootus, et vaidlemine väikeses grupis, see tähendab presiidiumis, välistaks vaidlused suure grupis, see tähendab parlamendis? Ei saa ju keegi kohustada ühtegi saadikut hoiduma enese nimel sõna võtmast kas või selleks, et järjekordselt väljendada oma nõusolekut eelkõnelejaga. Nagu me teame, selliseid sõnavõtte on väga palju ja tuleb ka edaspidi. Aitäh!

I. Hallaste

Kristlik-demokraatlik fraktsioon pakkus suuruseks 10 liiget. Muidugi võib olla ka 8 inimest, kes valitakse üksiku ülekantava hääle meetodil, ja siis oleks presiidiumi suurus 12. Kuid see oleks minu arvates ka piir. 10- või 12-liikmelises presiidiumis peaksid aga kõik eriarvamused esindatud olema. Praegusel juhul seda ei ole. Absoluutselt kõiki eriarvamusi muidugi esindada ei ole võimalik, sest igal saadikul võib olla oma arvamus, mis läheb lahku fraktsiooni omast. Ma ei ole ka väitnud, et minu ettepaneku järgimine kaotaks kõik vaidlused või liigsed sõnavõttud saalis, aga ma usun, et see aitaks siiski neid tublisti vähendada.

Ü. Uluots

Härra Hallaste! Te nimetasite presiidiumi üheks tähtsamaks ülesandeks istungi päevakorra kokkuseadmist. Kas te ei ole kaalunud võimalust, et see peaks olema hoopis Ülemnõukogu juhatuse, mitte aga presiidiumi funktsioon? Milleks koormata meie riigi kõige tähtsamat ametiisikut niisuguse asjaga nagu Ülemnõukogu päevakorra kokkuseadmine? Härra Nugis

koos oma abilisega peaks selle töö ära tegema – muidugi koos komisjonide esimeestega. Olete sellist võimalust kaalunud?

I. Hallaste

Kõrgeimaks ametiisikuks on meil teatavasti Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees ja ma ei ole kuskil väitnud, et teda peaks koormama päevakorra kokkupanekuga. Ma ütlesin, et seda peaks tegema presiidium. Kuna päevakorrast, sellest, millal mingi küsimus lahendatakse, sõltub Eesti elus küllaltki palju, siis on päevakorra kokkupanemine poliitiline küsimus. Seetõttu tuleks ta otsustada ikkagi presiidiumis.

R. Veidemann

Härra juhataja! Minu küsimus härra Hallastele seisneb järgmises. Härra Hallaste! Te mainisite, et Ülemnõukogu Presiidium peaks moodustatama proportsionaalselt poliitiliste jõudude paigutusele. Nüüd mind huvitabki, mis on see kriteerium, mis määrab poliitilise jõu – on see fraktsioon, partei, mingi muu ühendus, grupp? Kus on need piirid, mis määravad, kas me võime rääkida poliitilisest jõust või lihtsalt inimestegrupist? Tänan!

I. Hallaste

Poliitilised jõud oli tinglik termin. Kui me räägime fraktsioonidest, siis kõik fraktsioonid ei saa presiidiumis esindatud olla. Üksiku ülekantava hääle meetod või mingi teine valimis-hääletussüsteem, mis annab võrdelise esindatuse erinevatele jõududele, loob aga tingimused selleks, et erinevad arvamused saaksid esindatud. Ma ei tea, kas härra Veidemanni rahuldab see vastus.

S. Petinov

Lugupeetud Hallaste! Mul on niisugune küsimus. Ma saan asjast aru nii, et teie poolt pakutav süsteem peab olema efektiivne võimalus kaitsta erinevaid poliitilisi vaateid, ning sellise lähenemisega olen ma isiklikult nõus. Tundub, et see on n.-ö. koalitsiooniline lähenemine probleemile ning vastastikku aktsepteeritavate lahenduste otsimine. Kas teie ettepanekut võib pidada üheks osaks parlamendivähemuste kaitse mehhanismis? Kusjuures ma rõhutan, et mitte parlamendi rahvuslikku vähemust, vaid neid gruppe, kes on vähemuses opositsiooniliste vaadete poolest. Teiseks. Kas Hallaste on valmis tegema ka järgmise sammu – looma reaalse mehhanismi mitte ainult presiidiumi, vaid ka parlamendi tasemel? Kas Hallaste on valmis

edasi töötama selle nimel, et välja töötada mehhanism parlamendiopositsiooni huvide ja poliitiliste seisukohtade tegusaks kaitseks? Aitäh!

P. Kask

Austatud hr. Hallaste! Mul on üks lihtne küsimus. Kas kristlik-demokraatlikul fraktsioonil, kas teil endal on oma arvamus ka sellises konkreetses küsimuses, kes hakkab kasutama neid riigiautosid, mida praegu kasutavad presiidiumi liikmed? Kas presiidiumi uued liikmed, kes on valitud proportsionaalsuse põhimõttel, või praegused komisjonide esimehed?

I. Hallaste

Kahjuks mul puudub informatsioon riigiautode kasutamise kohta, teatavasti saadikutele ei ole neid andmeid välja jagatud. Ma ei tea, mitut autot üldse presiidium kasutada saab ja kas autot saavad kasutada ka komisjonide esimehed. Mul ei oleks midagi selle vastu, kui kõik senised presiidiumi liikmed kasutaksid autosid täpselt sama korra järgi edasi, nagu nad siiani teinud on – kui neil ikka see võimalus olnud on. Oluline aga ei ole mitte see, kes kasutab autosid, vaid kuidas Ülemnõukogu tööd paremini korraldada.

E. Leisson

Lugupeetud hr. juhataja! Kallis kolleeg Illar Hallaste! Sa ütlesid sõna-sõnalt nii, et presiidiumis peavad esindatud olema tähtsamad poliitilised seisukohad ja vaated. Palun ole hea ja ütle, millised on tähtsamad.

I. Hallaste

Kui ma tõesti ütlesin "tähtsamad", siis mõõnan, et mõtlesin tegelikult "erinevad". Muidugi ei oska ma öelda, millised vaated on tähtsamad, nii ei saa üldse hinnata, et ühed vaated on tähtsamad kui teised. Oluline, et nad kõik oleksid võimalikult hästi esindatud, mitte üksnes Rahvarinne. See ei tähenda seda, et ma oleksin alati Rahvarinde arvamuste vastu, see lihtsalt ei soodusta meie igapäevast tööd.

G. Israeljan

Härra Hallaste! Kuidas siiski määrata proportsionaalset esindust – kas jutt on fraktsioonide hulgast või saadikute hulgast, kes nendesse fraktsioonidesse kuuluvad? Põhimõtteliselt aga pean ma teie seisukohta õigeks.

I. Hallaste

Ilmselt on vaja, et sarnaste poliitiliste vaadetega fraktsioonid lepiksid omavahel kokku, kelle poolt hääled anda. Ja niimoodi saaks kokku fraktsioonide esindus.

R. Järlik

Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Armsad kolleegid! Kindlasti olete minuga nõus, et mingit viga parandada tahtes tuleb püüda mitte teha uut viga. Pealegi on ajaloost alati sobivad analoogid võtta. Näiteks noorde kolhoosi toodi tuliuus traktor. Kuna sepp oli ainuke, kes rauaga kokku oli puutunud, pandi ta rooli. Sõitis uue kolhoosikontori ühest seinast sisse ja teisest välja. Üldkoosolek muidugi mõistis sepa surma ja äärepealt oleks tehtud suur viga. Aga siis leidis mees, kes ütles: "Seltsimehed, seppasid on meil ainult üks, aga puuseppi on kaks. Kui on juba vaja kedagi maha lasta, siis laseme maha ühe puusepa." Ma soovitan, et me teeksime väga täpselt kindlaks, mitu sepa ja mitu puuseppa meil on. Aitäh!

I. Hallaste

See oli väga kena lõbus lugu. Ma siiski ei pea enda kohustuseks hakata selgitama, mitu sepa ja mitu puuseppa meil siin on. Aga võtsime juba oma ettepanekus maha viimase lause, mis ütleb, et Ülemnõukogu Presiidiumi liikmed ei tohi kuuluda alatiste komisjonide koosseisu.

Ü. Uluots

Hr. Hallaste! Ma olen sunnitud teist korda küsima. Te pole suutnud mind veenda presiidiumi vajalikkuses. Presiidium on stalinliku konstitutsiooni jäänus ja tema vajadus on tingitud meie mõtteinertsusest. Mina näiteks ei taipa üldse, milleks on vaja kollegiaalset riigipead. Teda oli tarvis Stalinile, aga mitte meile. Püüdke mulle selgeks teha, miks on vaja üldse presiidiumi.

I. Hallaste

Ma püüaksin selgitada, millised oleksid võimalikud alternatiivid, ja et need alternatiivid on halvemad, siis tundub presiidium praegusel juhul optimaalne lahendus. Alternatiiviks oleks see, et me hakkaksime valima presidenti, annaksime ühele ametiisikule, ükskõik kellele siis, presidendi funktsioonid. Seda ma aga pean meie praegusel arenguetapil sobimatuks ja enneaegseks. Kui Eestis on vaja presidenti, siis selleni me jõuame Eesti Vabariigi põhiseaduse kaudu ja siis, kui meil selleks õige aeg käes on. Praegu pole vaja teha suuri muudatusi riigikorralduses, vaid püüda olemasolevat parandada nii palju kui võimalik. Nagu ütles Peet Kask õiguskomisjonis: koera saba ei maksa mitte jupikaupa raiuda, s.t. teha mingisugune

näiline president ja siis hakata pärast päris presidenti valima. Teeme korraliku põhiseaduse ja paneme sinna sisse presidendi staatuse ja siis valime. Aga see võtab aega ning kogu see aeg on vaja tööd teha ja seejuures paremini oma tööd korraldada. Ja selleks on vaja presiidiumi.

R. Tamme

Härra esimees! Lugupeetud ettekandja! Otsuse projekti 2. punktis on kirjas, et ajutiselt tuleks pikendada Ülemnõukogu Presiidiumi praeguste liikmete volitusi. Siit tuleks järeldada, et need volitused on juba lõppenud või peaksid kohe lõppema. Alles eile oli Ülemnõukogu Presiidium õhtul koos ja tegi pahaaimamatult mitmeid otsuseid. Ega ta nüüd ole siis midagi kurja teinud? Meie kimbatus tuleneb sellest, et pole praeguseks ajaks volitusi lõpetavat dokumenti.

I. Hallaste

Meil on ees kaks projekti. Üks on see, mis räägib Ülemnõukogu Presiidiumi moodustamise korra, ja teine on nelja allkirjaga projekt. Viimases on tõepoolest säärane teine punkt, nagu tsiteeris hr. Rein Tamme. Projekt on tehtud selleks puhuks, kui mõnda alatise komisjoni esimeest sellele kohale tagasi ei valita. Vastavalt ajutisele töö- ja kodukorrale peaks senine esimees säärasel juhul panema maha ka oma presiidiumi liikme volitused ja uus asuma kohe presiidiumisse. Sellepärast too teine punkt on tehtud. Säärane lahendus võimaldaks küsimuse lahendamist mitte kaugesse tulevikku lükata, jättes presiidiumi vanas koosseisus alles, sõltumata sellest, kas tema liikmed on komisjonide esimehed või mitte. Kohe saaks minna radikaalselt uuele teele.

E. Leisson

Lugupeetud Illar Hallaste! Aga kui teeks nii? Meil on kuus sõltumatut saadikurühmadesse mittekuuluvat saadikut. Kui delegeriks õige need inimesed, kas nii ei läheks läbi?

I. Hallaste

Selle ettepaneku võib panna eraldi hääletusele, kui te selle kirjalikult juhatajale õigeaegselt esitate.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleeg Hallaste ja ülejäänud kolleegid! Eelkõige on mul äärmiselt meeldiv näha, kuidas Rahvarinne kõigest hingest võitleb selle eest, mis tal juba olemas. Teiseks tõstis kolleeg Uluots üles küsimuse, milleks on meile üldse presiidiumi vaja.

Aga see on ju täna juba välja tulnud: kahe küsimuse otsustamiseks – päevakorra kokkupanemiseks ja sõiduautode kasutamiseks. Kolmandaks, suur tänu härra Leissonile. Kui see ettepanek läbi läheb, siis on meil sinuga tulevikus täpselt teada, mida me teeme. Aitäh!

J. Telgmaa

Lugupeetav kolleeg Hallaste! Mina tahan küsida, kas ma olen asjast õigesti aru saanud. Aru olen ma asjast aga saanud nii, et täna on hoopis teine probleem päevakorras. Paistab, et meil on eesmärk selle komisjonide ümbertegemise otsusega Ülemnõukogu Presiidiumi häirida. Ehk tuleksime selle presiidiumi küsimuse juurde siis, kui praegune sagin meie sõbralikus peres on möödas. Ja kui me otsustame näiteks presiidiumist loobuda, on ka p. 1 otsuses vajalik. Kas ma sain õigesti asjast aru?

I. Hallaste

Ma püüan vastata. Komisjonide sagin on juba mööda saamas. Komisjonid on moodustatud ja enamikus neist ka esimees valitud. Nüüd on küsimus selles, kas presiidiumi kohta tehtav otsus lükata ebamäärasesse tulevikku – minu hinnangute järgi on detsembris meil väga vähe aega sellele kulutada, sest tuleb arutada majandusküsimusi, eelkõige riigieelarvet – või lahendada see asi kiiresti ära ja näidata, et Ülemnõukogu on võimeline otsustama midagi ka ilma venitamata.

H. Kalda

Lugupeetud härra Hallaste! Te väidate, et tuleb valida uus, erinevate rühmituste presiidium. Sellega seoses vaatasin üle praeguse presiidiumi koosseisu. Ilma juhatuseta kuuluvad sinna kuue fraktsiooni esindajad, pluss veel üks parteitu. Kui uus valida, siis ma ei kujuta ette, et seal võiksid olla esindatud veelgi rohkemad.

I. Hallaste

Ma ei oska prognoosida valimistulemusi, kuid mul on väga selgelt meeles, kuidas Rahvarinne pärast komisjonide esimeeste valimist nentis, et 12 komisjonist on 10 nende käes.

K. Koha

Lugupeetud esimees, juhatus, ettekandja! Kas ma olen õigesti aru saanud, et me arutame praegu kahte otsuse projekti? Või ainult ühte? (Juhataja: kahte) Siis tekib selline probleem, et üks otsuse projekt välistab teist. Minu arust saab praegu arutada ainult ühte projekti.

Juhataja

Kalju Koha, see on juba minu küsimus. Illar Hallaste! Kuna tegemist on tõepoolest kahe projektiga, siis ma küsin, ega te ei soovi ühte neist tagasi võtta. Seda põhjusel, et esimene nimi nelja saadiku poolt esitatud projekti all on Hallaste ja ka teisele on kristlik-demokraatliku saadikurühma poolt alla kirjutatud Hallaste.

I. Hallaste

Minu ettepanek on panna nad praegu hääletusele kui alternatiivsed. See tähendab, otsustada, kas presiidiumi küsimus tuleb praegu lahendamisele või lükata see 2–3 nädalat edasi. Ja kui otsustatakse, et asi tuleb lükata detsembrikuusse, siis läheb käiku nelja allkirjaga projekt. Kui rohkem poolthääli saab kristlike demokraatide poolt pakutud projekt, siis võiks panna selle nüüd juba tervikuna hääletusele.

Juhataja

Aitäh, Illar Hallaste! Ma tahtsin vaid teada, ega te ei soovi ühte projekti tagasi võtta. Kuidas käituda, seda ma juba tean.

I. Hallaste

Kahjuks ma ei saa tagasi võtta nelja allkirjaga projekti, sest minu allkiri on ainult üks neljast. Kristlik-demokraatliku saadikurühma esitatud projekti ma saaksin tagasi võtta, aga seda ma ei soovi teha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra Hallaste! Palun seletage, kuidas saab kaks korda poolt olla, mõtlen korraga erinevate asjade poolt. Sellest loogikast ma küll aru ei saa. Ma olen nii selle poolt kui ka selle poolt? Kumma poolt härra Hallaste on? Aitäh!

I. Hallaste

Ma olen selle poolt, et küsimus lahendataks ära täna. Kuid teades meie suurt aeglust siin Ülemnõukogus, olen ma ka selle poolt, et kui Ülemnõukogu ei ole võimeline täna küsimust lahendama, siis teeks ta seda detsembris. See halb süsteem, mis meil senini on olnud, tuleb kaotada. Aga ma loodan Ülemnõukogu peale, et ta on võimeline kristlik-demokraatliku saadikurühma projekti poolt hääletama juba täna.

Juhataja

Suur tänu, Illar Hallaste! Meil küsimusi rohkem ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu! Enne kui me läbirääkimised avame, kirjeldan teile võimalikku protseduuri nende seaduseelnõude puhul. Kõigepealt ma teen ettepaneku: peale Peet Kase esinemist lõpetame läbirääkimised ja otsustame, millise seaduseelnõu me aluseks võtame. Ja siis juba aluseks võetud seaduseelnõu põhjal asume otsustama, kas me võtame ta vastu või mitte. Kui siis vajalikuks peetakse, võime läbirääkimisi jätkata. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on üks probleem seoses selle aruteluga, mis tekkis pärast hr. Fjuki esinemist, kes põhimõtteliselt eitas koostöö võimalust kas sellel või mõnel teisel alusel valitud Ülemnõukogu Presiidiumis. See küsimus kerkis täna ka ajakirjanduskomisjonis, kui me valisime esimeest. Ja selgus, et tolles komisjonis oleme mina ja hr. Ammas ning sotsiaaldemokraat hr. Veidemann, rääkimata teistest liikmetest, saanud pool aastat suurepäraselt koos töötada. Tõenäoliselt on samad lood ka kõigis teistes Ülemnõukogu komisjonides, kus on kõige erinevamate fraktsioonide esindajaid. Need komisjonid on suutnud valmis teha üsna mitu kooskõlastatud seaduseelnõu ja otsuse projekti. Hästi töötab meil kodakondsuskomisjon, mida juhib pr. Lauristin ja kus on väga erinevate vaadetega inimesed. Ja me oleme kuulnud, et kompromissi saavutamisel on jõutud üsna kaugemale. Mulle on täiesti arusaamatu, miks kangekaelselt püütakse eitada koostöö võimalikkust nii valitsuses kui ka Ülemnõukogu Presiidiumis. Kui keegi mulle seda ära ei seleta, siis ma pean ikkagi tõlgendama kogu seda asja nii, et tegemist on kangekaelse püüuga võimu monopoliseerida, mis – andke andeks – võtab juba groteskse ilme (ma kasutan rahvasaadik Põldroosi mitteparlamentaarset sõna). Kutsuks väga Rahvarinde ühenduse liikmeid üles näitama kõige väiksematki soovi demokratiseerida õhkkond meie Ülemnõukogus ja selles suunas töötada. Aitäh!

P. Kask

Härra Uluots väitis, et presiidium on stalinliku konstitutsiooni fossiil. Ma ei saa teisiti kui sellise seisukohaga nõustuda. Sest tõepoolest, praegune presiidium täidab korraga kolm tähtsat ja üksteisega kokkusobimatut ülesannet.

1. Ta täidab Ülemnõukogu juhatuse funktsiooni, tähendab, ta korraldab tööd riigi parlamendis.

2. Ta täidab presidendi funktsiooni, riigipea funktsiooni. Ta kuulutab välja, annab allkirja, annab autasusid jne.

3. Ta täidab parlamendi ülemkoja funktsiooni. Ta annab välja seadusi, tegeleb seadusandlusega.

Ma ei ole nõus Illar Hallastega, kes ütleb, et presiidiumi töö põhipuudus on see, et ta on valel alusel koostatud. Ma ei ole üldsegi mitte kindel, kas presiidium töötaks paremini, kui ta oleks valitud proportsionaalsuse printsiibil. Aga ma olen täiesti kindel, et needsamad rasked probleemid, mis praegu meie ees seisavad, seisavad ka siis. Meil on vaja need kolm funktsiooni lahutada. Ja ma teen väga konkreetse ettepaneku: sõnastada Hallaste, Antoni, Veetõusme ja Alliku projekti paranduse ettepanek veidi ümber ning seda järgmiselt:

1. Teha Ülemnõukogu õiguskomisjonile ülesandeks esitada 26. novembriks seaduseelnõu Eesti Vabariigi riigipea staatusest, volitustest ja tema valimise korrast.

2. Pikendada ajutiselt Ülemnõukogu Presiidiumi praeguste liikmete volitusi kuni Eesti Vabariigi riigipea staatuse, volituste ja tema valimise korra kehtestamiseni.

Veel tahan lisada, et minu täheldamist mööda on Eestis praegu kaks opositsiooni, kes ei ole huvitatud sellest, et meie riigikorraldus hakkaks normaalselt funktsioneerima, kes takistavad seda, et Eesti hakkaks välja nägema nagu päris riik. Rahvusradikaalid arvavad, et seda riiki tuleb hakata rajama alles pärast seda, kui on taastatud seaduslik riigivõim, ja teist opositsiooni teavad kõik. Keskmist osa aga kutsun ma üles toetama neid ümberkorraldusi, mis on vajalikud, et see riik ikkagi funktsioneerima hakkaks. Minu arvates on vältimatu, et ta hakkaks funktsioneerima juba üleminekuperioodil. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma oleks küll tahtnud läbirääkimised lõpetada, aga kuulame veel ära Ignar Fjuki.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Ma kasutan seda õigust, et protestida Jaak Alliku poolt lubamatult kasutatud vale tsitaadi vastu ja veel valema tõlgenduse vastu. Jutt ei olnud üldse sellest, et me oleme mingi koostöö vastu ja leiame, et see oleks välistatud. Jutt oli lihtsalt sellest, et, esiteks, me seadsime ka kahtluse alla presiidiumi vajalikkuse üldse. Ja teiseks tahtsin öelda ning Peet Kask seletas selle ka veel kord hästi üle, et isegi kui me uutal alustel valiksime presiidiumi, ei välista see vaidlusi Ülemnõukogus. Selle kinnituseks kõlbab väga hästi äsjakogetu: Illar Hallaste esitas praegu korraga kaks teineteist välistavat eelnõu. Mõtlen seda, et kui juba üks inimene ei suuda valida kahe võimaluse vahel, miks siis fraktsiooni esindatus peaks seda

suutma. Nii et me ei ole koostöö vastu, vaid me lihtsalt arvame, et peame ennast tervenisti reformima.

Juhataja

Suur tänu! Kohaloleku kontroll. Kohal on 75 saadikut, puudub 30. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised päevakorra teemadel? Palun hääletada! Vaja on lihthäälteenamust. Selle ettepaneku poolt on 55 saadikut, vastu on 1, erapooletuid 15. Läbirääkimised on lõpetatud.

Lugupeetud Ülemnõukogul Nüüd on meie ees sisuliselt kaks alternatiivset seaduseelnõu. Me paneme nad konkureerima. Kumb saab rohkem poolthääli, selle võtame aluseks. Nüüd on lubatud ainult küsimused hääletamise korra kohta. Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Mina ei saa sellise probleemiasetuse korral hääletada. Need küsimused on väga põhimõttelised ja sellist lahendust, et kumb saab rohkem hääli, mina õigeks ei pea. Aitäh!

Juhataja

Ülemnõukogu juhataja ei ole seda meetodit välja mõtelnud. See on reglemendis. Kaks alternatiivset projekti või muudatusettepanekut pannakse konkureerima. Jaak Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Härra juhataja! Vabandust, aga mu küsimus on ka protseduuri kohta! Ma ei saa praegu aru, kas Peet Kase ettepanek oli nüüd kolmas variant või on ta parandus ühte nendest.

Juhataja

Peet Kase muudatusettepanek puudutab ühte projekti. Kui see projekt jääb konkureerimisel peale, siis panen kõigepealt hääletamisele Peet Kase muudatusettepaneku. Kalju Koha.

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Vahemärkuseks veel. Minu meelest ei ole seaduseelnõu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi volituste lõpetamise kohta keegi arutelult maha võtnud, järelilikult ka see peab hääletusel konkureerima. Aitäh!

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Ühe projekti kaasautorina ei saa ma aktsepteerida seisukohta, et Peet Kase ettepanek on parandus selle projekti kohta. Peet Kask räägib ju riigipea funktsioonist ja tema staatuse sisseseadmisest, see aga on täiesti uus ettepanek. Kui seda käsitatakse parandusena, pean ma oma allkirja sellelt projektilt kustutama, sest see projekt ei räägi riigipeast sõnagi.

Juhataja

Lähtusin oma kommentaaris sellest, et Peet Kase enda sõnul tegi ta parandusettepaneku selle projekti kohta. Kuid me peame nõu. Kalju Koha märkus selle kohta, et on olemas ka kolmas, Antoni-Veetõusme seaduseelnõu, õigustab tõepoolest ettepanekut panna konkureerima kolm projekti. Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Palun 15 minutit vaheaega!

Juhataja

Kuulame ära veel ka Lembit Annuse ettepaneku.

L. Annus

Lugupeetud spiiiker! Lugupeetud kolleegid! Mul oli kavatsus paluda kommunistliku fraktsiooni nimel 10 minutit vaheaega, kuid kuna Ülo Uluots palus 15 minutit, siis ühinen temaga. Kommunistlik fraktsioon palub enne hääletamist 15 minutit vaheaega!

Juhataja

Enne vaheaega lubage, et ma veel kord kordan, millised eelnõud meil käes on. Nelja saadiku – Hallaste, Antoni, Veetõusme ja Alliku – poolt pakutu pakub presiidiumi praeguste volituste pikendamist. Kristlike demokraatide seaduseelnõu pakub uut presiidiumi moodustamise korda. Antoni-Veetõusme projekt võtab kõne alla ka riigipea volitused. Ja Peet Kask tegi teatavaks, et ta pakub hääletusele ka oma ettepaneku, mis tähendab, et sisuliselt on konkureerimas neli seaduseelnõu. Vaheaeg 15 minutit.

V a h e a e g

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 87 saadikut, puudub 27. Tõnu Anton.

T. Anton

Ma püüan selgitada ühte võimalust antud küsimuse otsustamiseks. Hallaste, Antoni, Veetõusme ja Alliku projekt ei ole arvatavasti vastuolus kõigi nende eelnõudega, mis riigipea küsimuses on esitatud. Ma juhin tähelepanu sellele, et nimetatud projekt vaid reguleerib seda, millises korras vaadatakse läbi kõik need seaduseelnõud, mis riigipea küsimuses on esitatud. Nimelt on tehtud ettepanek, et need seaduseelnõud vaadatakse läbi õiguskomisjonis ja nende seisukoht esitatakse 26. novembriks. Kindlasti saan ma öelda seda, et Antoni-Veetõusme projekt ei konkureeri Hallaste, Antoni, Veetõusme ja Alliku projektiga, sest viimane sätestab vaid selle, et ka Antoni-Veetõusme projekt vaadatakse läbi õiguskomisjonis ja alles siis otsustatakse siin saalis, kas ta kõljab või mitte. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Mina sain aru niimoodi, et õiguskomisjoni esimees ja üks autoritest väidavad, et Antoni-Veetõusme dokument ei ole konkureeriv projekt, ja tehakse ettepanek anda see õiguskomisjoni. Selle asja otsustab Ülemnõukogu. Peet Kask.

P. Kask

Austatud Ülemnõukogu! Mul on ettepanek. Nimelt selgus vaheajal, et esitatud ettepanekutest on võimalik sünteesida selline projekt, mis rahuldab nähtavasti kõiki asjaosalisi. Ma võin tutvustada selle põhimõtteid. Esimene punkt: teha õiguskomisjonile ülesandeks esitada seaduseelnõu riigipea staatusest, volitustest ja korrast. Teine punkt: kuni sellise seaduse vastuvõtmiseni lahutada Ülemnõukogu juhatuse ja presiidiumi funktsioonid ja siis loetletakse, kes kuhu kuulub. Selle juurde kuulub nähtavasti ka mõnede presiidiumi liikmete valimine, nagu hr. Hallaste juba ette pani. Mul on ettepanek moodustada redaktsioonitoimkond kõigist nimetatud projektide autoritest, et sünteesprojekt vormistada ja panna see arutusele ja hääletusele. Tänan!

Juhataja

Hääletamisele pandavad ettepanekud paluks kirjalikult. Kas meil nüüd, lugupeetud Ülemnõukogu, jätkuvad läbirääkimised hääletamise korra kohta? Andrei Prii.

A. Prii

Lugupeetud esimees, juhataja, saadikud! Kui tuleb hääletamisele kristlik-demokraatliku saadikurühma projekt, siis ma palun teha salajane hääletamine!

Juhataja

Palun ka see ettepanek kirjalikult! Muidu ma võin siin oma raamatupidamises sassi minna. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Lugupeetud eesistuja! Ma ei saa Peet Kasega nõus olla, et tema poolt väljapakutud süntees hõlmab kindlasti ka meie ettepaneku. See võib hõlmata, aga see pole kindel ja sisuliselt tähendab see küsimuse edasilükkamist tulevikuks. Praegu on küsimus selles, kas presiidiumi probleem lahendada ära kohe või lükata see tulevikku. Ja selles mõttes meie tahame, et meie projekti hääletataks kohe. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas on tegemist sünteesiga või millegi muuga, seda meie loomulikult siin otsustada ei saa ega hakkagi seda kaaluma. Küsimus on ainult selles, kas moodustada redaktsioonikomisjon või mitte. Selle ma saan hääletamisele panna. Kaido Kama.

K. Kama

Ma tahan tähelepanu juhtida, et me ei saa hr. Kase ettepanekut hääletamisele panna. Ülemnõukogu otsus teha õiguskomisjonile ülesandeks hakata riigipea statuuti välja töötama oleks ju põhimõtteliselt täiesti uus otsus ja selleks peab olema eelnevalt ka projekt laiali jagatud jne. Nii et praegu meil on tegemist kahe alternatiiviga. Üks on nelja allkirjaga projekt ja teine on kristlik-demokraatliku fraktsiooni projekt. Ja paluks need kaks alternatiivi hääletusele panna.

Juhataja

Ma selgitan. Alternatiive on tõesti kaks. Antoni-Veetõusme projekt ei ole alternatiiv, seda väidavad autorid ja ka õiguskomisjon. Selle juurde me veel tuleme. Kõik muud jutud, mis võiksid ühte või teist ettepanekut praegu kahjustada, ei avalda mitte mingit muljet, v.a. see, kas moodustada redaktsioonitoimkond või mitte. Peet Kask on teinud ettepaneku see moodustada. Üks hetk. Millise reglemendisätte järgi saan ma selle tagasi lükata? Ma pean ta

hääletamisele panema. Küsimus on ainult, millises järjekorras. Ning ma küsin samal ajal Peet Kase käest: kas parandusettepanekud, mis on esitatud ühe alternatiivprojekti kohta, jäävad veel jõusse? Need on protseduuriküsimused.

P. Kask

Protseduuriküsimus on ka see, kas moodustada redaktsioonitoimkond või mitte, ja see hääletatakse ehk kõigepealt, kui te lubate. Kui redaktsioonitoimkonda ei moodustata, siis ma jään oma projekti juurde, kui mitte, siis ...

Juhataja

Täpselt nii ta on, redaktsioonikomisjoni moodustamine on protseduuriküsimus ja selle ma panen kõige esimeseks. Siis tulevad parandused, sellele järgnevad alternatiivid, siis parandusettepanekud ja lõplik otsus nii-öelda konkursi võitnud projekti kohta. Jaak Jõerüüt.

J. Jõerüüt

Härra eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Mulle tundub, et mu sõnavõtt on nii sisuline kui ka protseduuriline. Palun vabandust, aga mulle tundub, et Peet Kase redaktsioonikomisjoni ettepanek on mitmel põhjusel – ma ei hakka neid pikalt seletama – ennatlik. Minu arvates andis Tõnu Anton täiesti ammendava selgituse asja kohta ehk, teisiti öeldes, Peet Kase ettepanek suubus nagu Tõnu Antoni omasse ja ma leian, et protseduuriliselt on ainuvõimalikud kaks alternatiivi ja kogu muu tegevus läheb ühe või teise otsuse järgi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Meie õnneks on meil praegu olemas redaktsioonikomisjon ja tema poole ma ka pöördun. Ma palun Jaak Allikul selles küsimuses selgust saada ja seni kuulame veel ära kaks head ettepanekut protseduuri kohta. Johannes Kass.

J. Kass

Lugupeetud juhataja! Mina mõistsin Tõnu Antoni sõnavõttu nõnda, et nelja mehe allkirjaga projekt nõuab seda, et kõik projektid ja ettepanekud presiidiumi vormi muutuse kohta esitataks õiguskomisjonile, mitte üksi Antoni-Veetõusme projekt, nagu teie ütlesite. See tähendab, et Antoni-Veetõusme projekt ei ole tõesti nelja mehe allkirjaga projekti alternatiiv, kuna nad on täiesti erinevad asjad. Üks lihtsalt nõuab, et kõik projektid antaks üle õiguskaitsekomisjonile, mitte midagi muud.

Juhataja

Spiiker on valmis oma eksimust tunnistama, aga meil on siin kohapeal ka Tõnu Anton, kes täpsustab ehk oma seisukohta. Palun, Tõnu Anton!

T. Anton

Minu ettepaneku sisu seisneb selles, et me täna siin saalis ei võtaks asju väga täpselt läbi kaalumata vastu ennatlikke otsuseid. Mulle tundub, et need seaduseelnõud tuleb õiguskomisjonis väga täpselt läbi kaaluda. Õiguskomisjoni liige on ka härra Hallaste ja temagi oli seni nõus, et kristlik-demokraatliku saadikurühma projekt arutatakse eelnevalt õiguskomisjonis läbi. Täna ta nagu asus teisele seisukohale ja loomulikult on tal ja tema saadikurühmal selleks õigus. Seega, ühelt poolt ma tõepoolest teen ettepaneku, et kõik antud küsimuses esitatud projektid vaadataks läbi õiguskomisjonis. Kui aga hr. Hallaste ja tema saadikurühm sellega ei nõustu, siis tuleb minu arvates kristlik-demokraatliku saadikurühma projekt täna siin saalis eraldi hääletamisele panna.

Juhataja

Üks täpsustav küsimus veel. Kas 4 saadiku esitatud projekt tuleks ka suunata õiguskomisjoni?

T. Anton

Seda kindlasti mitte. Nimelt näeb meie reglement ette võimaluse, et keerulised küsimused saadetakse nende põhjalikuks läbitöötamiseks ühe või teise alatise komisjoni kätte. Mulle tundub, et antud juhul võiks need keerulised küsimused saata õiguskomisjonile, kes arutaks need läbi ja jõuaks ehk koos asjaosalistega tulemuseni, mis välistaks tundidepikkuse arutelu siin saalis ja lõppkokkuvõttes ehk juhuslikulegi tulemusele jõudmise.

Juhataja

Suur tänu, Tõnu Anton! Kui neli saadikut teevad ühiselt ettepaneku suunata oma projekt õiguskomisjoni ja kui selle kohta on vaja Ülemnõukogu otsust, siis ma panen ta niimoodi hääletamisele. Kui see on vaid Tõnu Antoni seisukoht, siis on neil neljal vaja omavahel kokkuleppele jõuda. Praegu on ta minu laual kui konkureeriv ettepanek. Tõnu Anton, palun vastake!

T. Anton

Ma rõhutan veel kord, et meil ei tule siin saalis mitte ainult seadusi vastu võtta, vaid meil tuleb tihtipeale otsustada ka seda, millises korras seaduseelnõu läbi vaadatakse ja siia saali otsustamisele tuuakse. Nimetatud nelja saadiku projekti mõte ongi selles, et määrata kord, kuidas vaadatakse läbi seaduseelnõud, mis puudutavad riigipea institutsiooni, ja määratakse ka tähtaeg, mis ajaks õiguskomisjon peab olema vääriline partner kõigi nimetatud seaduseelnõude esitajatele.

Juhataja

Nüüd pean ma mõnda inimest veel tülitama. Johannes Kass esitas mulle pretensiooni, et ma tõlgendasin Tõnu Antoni seisukohta suvaliselt, kui väitsin, et kõne all olevast kolmest projektist suunatakse üks õiguskomisjoni, kaks ei konkureeri. Kas nüüd see üks siis suunatakse õiguskomisjoni või jääb ta konkureerima?

T. Anton

Kallid kolleegid! Mul on teile selline palve. Meil on tänase töö lõpuni aega 25 minutit ja me peame püüdma jõuda mingile otsusele. Oleks hea, kui hr. Hallaste ütleks, kas ta on nõus sellega, et tema projekt läheb õiguskomisjoni, või mitte. Kui ta sellega nõus ei ole, on mul ettepanek alustada tema esitatud projekti hääletamist. Ja kui seda peetakse võimalikuks ja vajalikuks, siis teiseks võiks hääletada nimetatud nelja saadiku esitatud projekti.

I. Hallaste

Lugupeetud eesistuja! Kristlik-demokraatliku saadikurühma projekti arutati õiguskomisjonis ehk tolelaegses reglemendikomisjonis juba maikuus. See projekt esitati presiidiumile juuni alguses või mai lõpus. Presiidium lükkas selle tagasi põhjendusega, et suvi on tulemas, ei ole õige aeg. Ma leian, et projekti on piisavalt arutatud ja see tuleb täna hääletusele panna. Aitäh!

Juhataja

Illar Hallaste! Minu küsimus seisnes selles, mida teha nelja saadiku projektiga. Neli meest on saalis, leppige omavahel kokku, kas nõustute, et see saadetakse õiguskomisjoni, või nõuate alternatiivina hääletamisele panekut. Anton teeb ettepaneku saata see õiguskomisjoni. Mulle tundub, et teised on nõus, Hallaste pole oma seisukohta öelnud.

I. Hallaste

Ma võtan oma allkirja sellelt ära, siis on rahu majas.

Juhataja

Selge, siis ei jää alternatiive, on vaid üks projekt, mille koostasid Anton ja Veetõusme. Autorid teevad ettepaneku suunata see õiguskomisjoni. Kas nii, Tõnu Anton?

T. Anton

Kallid kolleegid! Palun hetkeks tähelepanul Mul on ettepanek panna hääletusele hr. Illar Hallaste poolt esitatud seaduseelnõu. Kui hääletamistulemused nõuavad selles päevakorrapunktiis töö jätkamist, siis panna teisenä hääletusele nelja mehe esitatud projekt. Illar Hallaste palus ennast nelja hulgast kustutada, nii et järele on jäänud kolm meest.

Juhataja

Suur tänu! Tähendab, meil ei ole siiski tegemist alternatiiviga. Nüüd ma tahaks kuulda Jaak Alliku arvamust reglemendi täpse tõlgenduse kohta. Kas ma olen kohustatud vastavalt reglemendile panema kõige esimesena hääletusele protseduurilised ettepanekud?

J. Allik

Kui lubate, siis ütlen ühe autorina veel kaks sõna. Me oleme täiesti totaalselt segamini ajanud väga lihtsa asja. Küsimus on selles, et nelja allkirjaga projekt sisaldab ainult ühte ideed: kõik antud küsimuses esitatud eelnõud saata õigus- ja reglemendikomisjoni. 26. novembril võiks siin saalis siis uuesti seda asja arutada. Üks neist, mis õiguskomisjoni tuleks saata, on hr. Hallaste fraktsiooni ettepanek. Hr. Hallaste aga arvab, et see ettepanek võiks täna saalis saada vähemalt 52 häält ja muutuda Ülemnõukogu otsuseks. Sel juhul ei ole enam vaja midagi õiguskomisjoni saata ja seda küsimust edasi arutada. Kui see nii ei lähe, siis meie nelja allkirjaga projekt läheb loomulikult töösse ja kõik projektid saavad arutatud. Mis puutub hr. Kase ettepanekusse, siis ma olen täiesti nõus sellega, mida ütlesid Jõerüüt, Hallaste ja Kama – see on täiesti uus eelnõu. Hr. Kask on kaks korda nimetanud isegi tolle eelnõu nimetuse, riigipea volitustest või midagi taolist. Sellist asja meil Ülemnõukogu menetluses ei ole. Sünteesida olemasolevatest projektidest ükskõik millise redaktsioonikomisjoni abil täiesti uue probleemi kohta käivat eelnõu ei saa. Kui Ülemnõukogu peab vajalikuks vastu võtta eelnõu riigipea kohta, võib ta moodustada selle tegemiseks erikomisjoni või saata selle projekti õiguskomisjoni.

Juhataja

Suur tänu! See küsimus on selge. Nüüd panen ma tõepoolest hääletamisele kristlike demokraatide otsuse projekti ja nende ettepanekul tuleb hääletamine salajane.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 83 saadikut, puudub 22. Selleks, et hääletamine oleks salajane, on vaja kolmandiku kohalolevate Ülemnõukogu liikmete toetust.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et antud projekti hääletamine läbi viia salajaselt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt 53 saadikut, vastu 23, erapooletuid on 6. Hääletamine on salajane.

Nüüd on mul vaja veel ära pidada dialoog Peet Kasega. Nimelt me võtame aluseks kristlik-demokraatliku fraktsiooni otsuse projekti, kuid esitatud parandusettepanekud selle kohta ei käi. Nii et neid me arvesse ei võta. Minul parandusettepanekuid kristlik-demokraatliku fraktsiooni projekti kohta ei ole. Ja viimane rida selles projektis on maha tõmmatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma panen salajasel hääletamisel vastuvõtmisele kristlik-demokraatliku fraktsiooni otsuse projekti. Teeme veel kord kohaloleku kontrolli. Ma kardan väga proteste, sellepärast jälgingi bürokraatlikult reglementi. Kohal on 83 saadikut, puudub 22. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus, mille projekti on esitanud kristlik-demokraatlik saadikurühm ja mis puudutab Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra § 11 lõige 1 muutmist? Palun hääletada! Hääletamine on salajane. Selle ettepaneku poolt on 43 saadikut, vastu 33, erapooletuid on 5. See ettepanek ei leidnud toetust.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Nüüd on õige aeg otsustada, kas saata eelnimetatud projektid õiguskomisjoni.

Tegelikult ruttasin natuke ette. Nüüd läheb hääletamisele Antoni, Veetõusme ja Alliku projekt. Tuleb tavaline lahtine hääletamine.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus, mille on esitanud saadikud Anton, Veetõusme ja Allik? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 62 saadikut, vastu 7, erapooletuid on 12. See ettepanek on vastu võetud. Otsus on vastu võetud.

Ja nüüd otsustame Antoni-Veetõusme seaduseelnõu saatuse. Ma tahaksin Ülemnõukogu otsust selle kohta, et ta õiguskomisjoni läheks. Tõnu Anton.

T. Anton

Äsja vastuvõetud otsuse alusel vaadatakse õiguskomisjonis läbi ka hr. Hallaste poolt esitatud otsuse projekt. Nii et see projekt on üks nendest, mida õiguskomisjon arutama hakkab. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Nüüd on selgus käes. Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Me alustasime tänast istungit alatiste komisjonide töö arutamiseks. Asi on selles, et ma pole päris nõus, et majanduskomisjoni esimehe valimine on juba möödas. Ma olen tolle komisjoni uus liige ega teadnud selle koosseisust. Seetõttu ei saanud ma loomulikult osaleda komisjoni esimehe valimisel nagu ka mõned teised seltsimehed. Seepärast ma palun võtta arutusele majanduskomisjoni esimehe valimine.

M. Lauristin

Ma olen sunnitud vastama ühele saadikule plenaaristungil. Tegemist on komisjonisisese töö korraldusega. Härra Lebedev puudus komisjoni istungilt, kus aga kvoorum oli koos. Härra Lebedev väidab, et tema ei teadnud istungist midagi. Esiteks: see on komisjonisisene küsimus, ja teiseks: kuna komisjonil ei õnnestunud valida selles koosseisus nimetatud ametimehi, tuleb ta uuesti kokku kohe peale istungi lõppu, milles me ka härra Lebedeviga kokku leppisime.

Juhataja

Suur tänu! Loeme sellega päevakorraküsimuse ammendatuks. Ei ole ammendatud? Ants Veetõusme, palun!

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Härra Lebedev pöördus ka minu poole ja süüdistas mind, nagu mina oleksin süüdi selles, et tema ei osalenud sellel koosseisul. Seepärast ma kordan kõigile nendele Ülemnõukogu liikmetele, kes veel ei ole reglementi lugenud, et seal on täpselt kirjas, millal toimub komisjoni töö. Ja kes ei ole sellega harjunud, sellel oleks aeg hakata juba harjuma. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Oleks siiski soovitatav töö korras need teadaanded kõigile edasi anda. Ülle Aaskivi.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud saadikud! Lugupeetud kolleeg Lebedev! Tõepoolest, härra Veetõusmel on täiesti õigus, komisjonid töötavad juba mitu kuud reglemendis ettenähtud kellaaegadel ja ka ruumide uste kõrval on sildid, kus üks või teine komisjon töötab. Palgalistel saadikutel oleks nagu aeg sellega harjuda. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Tõmbame nüüd alatistele komisjonidele joone alla.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9.oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eluasemeõiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseritud isikutele" projekti kohta"

Juhataja

Jätkame päevakorda. 9. päevakorrapunkt: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi k.a. 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsuse "Eluasemeõiguse tagamisest seoses kahjude heastamisega alusetult represseritud isikutele" projekti kohta". Töö korras on meil kokku lepitud, et ettekande teeb Ülemnõukogu liige Kaido Kama.

K. Kama

Austatud Ülemnõukogu! Aega on väga vähe jäänud ja ma katsun kiiresti teha. Teile on eri aegadel selle asja kohta välja jagatud mitu projekti ja esimese neist esitasin juba septembrikuus. See on nüüd läbi käinud mitmest komisjonist ja ekspertisist. Asi sai alguse Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna avaldusest, mis puudutas represseritute õiguse taastamisel tekkivat uut ebaõiglust, nimelt nii elamute heausksete omandajate kui ka üürnike kohtu korras majadest väljatõstmist. Küsimus on üles tõstetud eelkõige seetõttu, et kõik needsamad probleemid seisavad veel ees ka siis, kui me hakkame lahendama omandireformi küsimusi. Olen ise veendunud, et omandireformi probleemid tuleb lahendada omandi õigusjärgsuse alusel, kuid seejuures nii, et me ei kordaks neid vigu, mis on tehtud praegu represseritute vara tagastamisel. See tähendab, et selle ühe õigluse taastamisel ei saaks kahjustatud teiste inimeste õigused. Represseritute vara tagastamine sai alguse juba

möödunud koosseisu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadusega 1988. aasta detsembris. Muu hulgas tehti sellega valitsusele ülesandeks töötada välja kohtuväliste massirepressioonide läbi kannatanutele tekitatud kahju heastamise kord. Sellele järgnes 1989. aasta veebruaris Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus, kus on siis räägitud pikalt ja laialt sellest, kuidas see kahju hüvitamine käib. Mingit kahju heastamise korda selles aga sätestatud ei ole. See tähendab, et kogu küsimustiku vaidluste korras lahendamine on tegelikult delegeeritud kohtutele, kes peavad seda kõike tegema praegu kehtiva tsiviilkoodeksi alusel. Tolles määruuses muidugi oleks pidanud olema – kuna tegemist on omandiõiguse erijuhuga – palju täpsemalt sätestatud, kuidas ja millistel tingimustel üldse ikka on vara tagastamine võimalik. Ma juhin tähelepanu, et Leedus sama protsess juba käib ja ainult kompenseerimise teel, mingit mehaanilist tagastamist üldse ei toimu. See projekt, mille me esitasin septembris, oli muidugi väga toores. Ma ei ole jurist ja ta sai palju kriitikat, aga nagu selgus, ei ole selle küsimuse lahendamine ka juristidele väga lihtne. Seda näitab fakt, et asi on praeguseks juba kaks kuud veninud: ta käis läbi õiguskomisjonist, ta käis läbi Ülemnõukogu Presiidiumist, Ülemnõukogu Presiidium võttis vastu otsuse, millega see küsimus sisuliselt delegeeritakse valitsusele.

Ja nüüd on välja pakutud siis veel üks uus Ülemnõukogu otsus. Sisuliselt tähendab see seda, et kuni vara tagastamise täpsustatud korra väljatöötamiseni elamute tagastamise protsess peatatakse. See otsuse projekt on läbi käinud ka justiitsministeeriumist ja praegu ongi teie käes eelnõu koos justiitsministeeriumi täienduste ja parandustega. Nagu juba ütlesin, palju probleeme tekitanud protsess praegu ajutiselt peatatakse ja jätkub alles pärast seda, kui on võetud vastu otsus Eesti Vabariigi omandireformi seaduse aluste kohta. Olen veendunud, et ei repressioonide vara tagastamisel ega ka üldse omandiõiguse taastamisel ei tohi mingil juhul hakata heauskseid omandajaid ja üürnikke majadest välja tõstma. Täna!

Juhataja

Kuulame ära õiguskomisjoni seisukoha. Tõnu Anton.

T. Anton

Kolleeg Kaido Kama seadusandlikku initsiatiivi on õiguskomisjon mitmel korral arutanud ja need küsimused olid kõne all ka Ülemnõukogu Presiidiumi istungil, õiguskomisjon oli üksmeelne, et ettepanek on sisuliselt igal juhul õige ja tuleb leida head õiguslikud vahendid selle eesmärgi saavutamiseks. Teile täna väljastatud eelnõu on koostatud justiitsministeeriumi spetsialistide abiga. Arvestades seda, et õiguskomisjon toetab antud otsust sisuliselt ja et selle

otsuse vormistamisel on abiks olnud justiitsministeeriumi spetsialistid, teen kõigile kolleegidele ettepaneku anda oma hääl selle otsuse projekti poolt.

Juhataja

Suur tänu! Kas me avame läbirääkimised? Kui Kaido Kamale on küsimusi, palun küsige kohapealt.

V. Kois

Kui toda otsust lugeda, siis tuleb nii välja, et me peatame üldse elamute tagastamise, arvestamata mis või kes majas praegu asub.

Toon kaks konkreetset näidet meie maakonnast. Minu poole pöördus naine, kes tõstetakse represseeritute majast välja. Teise juhtumi puhul asub säärases represseeritute majas aga raamatukogu, kohalik omavalitsus kuidagi välja kolida ei taha. Minu arvates on tegemist kahe põhimõtteliselt erineva asjaga. Siin otsuses on aga kõik säärased juhtumid ühendatud. Kas seaduseelnõu koostajad ikka tõesti tahavad peatada majade tagastamist üldse?

J. Kass

Lugupeetud ettekandja! Siin lõpeb projekt sellega, et asi peatatakse kuni hüvitamise korra täiustamise ja küsimuste otsustamiseni. Mis tähendab sõna "kuni"? See võib olla ka kuni 100 aastat. Siia peaks mingi ajalise piiri panema. Või ehk tahetakse oodata, kuni kõik need, kellel on midagi saada, ära surevad?

K. Kama

Ma olen põhimõtteliselt nõus. Aga see praegune otsus põhineb Ülemnõukogu Presiidiumi otsusel anda kogu probleemistik valitsuse lahendada ja seal ei ole tähtaega öeldud. Aga põhimõtteliselt mul ei oleks ka midagi selle vastu, kui siin oleks tähtaeg.

J. Kass

Mina pakun tähtajaks näiteks 1991. aasta 1. juuli. Pool aastat.

K. Kama

Ma usun, et me võtame siin Ülemnõukogus juba lähemate nädalate jooksul vastu seaduse omandireformi alustest. Siis on võimalik kohe ka seda asja lahendada hakata. Ma arvan, et see kõik käib palju rutem.

J. Kass

Olen nõus.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Mul on üks küsimus. Kas see on seesama seaduseelnõu, mille kohta on kirjutatud: elnõu esitanud Kaido Kama ja kuupäev 12. november?

K. Kama

Jah.

A. Junti

Kui see on seesama, siis, lugupeetud juhataja ja kolleegid, minu arvates õiguslikku dokumenti päris nii ei saa vormistada. Kui me mingisuguse akti või sätte peatame, siis peame täpselt ära näitama, mis akt see on ja milline on tema nimetus või millisest konkreetsest sättest on jutt. Nii umbmääraselt ühte akti peatada on minu arvates õiguslikult äärmiselt ebakorrektnel. Vallandaksime sellega tohutu vaidluste ahela. Mul on ettepanek, et oleks täpselt formuleeritud, milline akt, milline säte kuulub peatamisele. Aitäh!

K. Kama

Härra Junti! Ma vastan teile. Asi on selles, et antud küsimuses praegu kehtivad Eesti NSV seadus ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus on nii üldsõnalised, et nad ei kohusta kedagi kusagilt välja tõstma. Näiteks määruses on räägitud ainult sellest, et võimalikkuse korral vara tagastatakse, aga mis piiritleb selle võimalikkuse, see on jäetud vastamata. Nii et praegu kohtud lähtuvad nii või teisiti ainult kehtivast tsiviilkoodeksist, ja selleks, et pakutud otsust vastu võtta, ei ole vaja peatada ei selle seaduse ega ka määruse ühtki punkti.

A. Junti

Ma siiski kahtlen selles. Mingi ebamäärase formuleeringuga ei saa konkreetset õigussuhet reguleerida. Aitäh!

A. Kõo

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Kuna õiguskomisjonis on seda asja korduvalt arutatud ja täpselt sama probleem, mille siin tõstatas härra Junti, kerkis ka seal esile ja päris lõplikult me seda lahendatud ei saanud, leian ka mina, et me seadusandlike aktide peatamisel

– olgugi need üldsõnalised – ise ikka üldsõnalised olla ei tohiks. Seda enam, et on täiesti võimalik peatada ainult nende elamute tagastamine ja just nendel juhtudel kohtu korras väljatõstmise, kui tekib mingi vaidlus. Ma isiklikult tean mitut juhtumit, mil elamu tagastamise üle mitte mingit vaidlust ei ole, ja miks seda siis peatada, mina küll aru ei saa.

K. Kama

See projekt, mille ma esitasin justiitsministeeriumile, härra Raidlale, lähtus just samast põhimõttest, millest rääkis praegu härra Kõo. Mulle aga tegid lugupeetud juristid selgeks, et seda kõike ei ole võimalik praegu niimoodi teha. Rääkisin pärast veel pikalt härra Raidlaga just nimelt sellest küsimusest, kas ei oleks võimalik jätkata nende elamute tagastamist, mille puhul vaidlust ei ole, ja peatada ainult need, mille puhul vaidlus tekib. Ja tema väitis, et see ei ole võimalik.

Juhataja

Suur tänu! Teine küsimus, Arvo Junti.

A. Junti

Juhataja, mul ei ole küsimus, vaid ettepanek. Kui see projekt on tulnud justiitsministeeriumist, siis ta saab olla viseeritud ainult justiitsministeeriumi vastutava isiku poolt. Aitäh!

K. Kama

Viseeringut siin ei ole, aga see on tulnud sealt.

Juhataja

Rohkem küsimusi meil ei ole. Suur tänu! Ülemnõukogu on nõus sellega, et me ei ava läbirääkimisi, kuid katsume selgust saada, kuidas me otsustama hakkame. Ülle Aaskivi.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Hr. Tõnu Anton ütles küll, et õiguskomisjon toetab seda projekti. Kuid õiguskomisjoni liikmena pole ma siiski asjaga päris nõus. Tõepoolest, me oleme küsimust õiguskomisjonis arutanud ja täpsemalt oli juttu, nagu Kaido Kama ütles, heausksete omandajatega seotud probleemidest. Praegu 12. novembri kuupäeva kandvas projektis sõnad "heauskne omandaja" puuduvad. Seega on küsimus läinud olulisemalt laiemaks sellest, mida me õiguskomisjonis arutasime. Sellepärast olen tõsisel kimbatusel. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Ootan ettepanekuid hääletamise korra kohta. Ühtegi kirjalikku parandusettepanekut mul ei ole, on otsuse projekt ja mitu arvamust. Ja kell on 18.09. Mõne minuti pärast lõpeb ka minu aeg. Johannes Kass.

J. Kass

Lugupeetud kolleegid! Ma teen ettepaneku see projekt õiguskomisjoni tagasi saata, kuna mõne sõnaga on tema vorm ja sisu väga muutunud. Tänan!

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! See on väga oluline küsimus. Ja siin ühte- või teistpidi hääletades teeme otsuse, mis puudutab paljusid inimesi. Minu meelest me ei tohiks seda küsimust päevakorrast maha võtta ega õiguskomisjoni tagasi saata. Mul on ettepanek arutelu katkestada ja kutsuda kohale vabariigi justiitsminister.

Juhataja

Kas hr. Kama võtab oma ettepaneku maha? Võtab maha. On ettepanek arutelu katkestada. Keda me juurde kutsume, see on juba asjaajamise küsimus. Viime veel läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 75 saadikut, puudub 30.

Millised on ettepanekud tähtaja kohta? Jaak Allik.

J. Allik

Mul on ettepanek katkestada homseni.

Juhataja

Homseni? Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et katkestada 9. päevakorrapunkti arutelu homseni, see on 22. istungjärgu viimase istungini? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 59 saadikut, vastu 5, erapooletuid on 9. Arutelu katkestatakse. Oli ka märkusi vormistusliku külje kohta, autoritel tasuks sedagi arvesse võtta.

Homme plenaaristung nagu ikka algusega kell 10. Head õhtut!

EESTI VABARIIGI ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

22. ISTUNGJÄRK

NELJAS ISTUNG

15. november 1990

Vene NFSV-ga läbirääkimisi pidava Eesti Vabariigi delegatsiooni koosseisu täiendamise kohta

Juhataja (Ü. Nugis)

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kontrollime kohalolekut. Kohal on 81 rahvasaadikut, puudub 24. Lugupeetud Ülemnõukogu! Vastavalt reglemendi §-le 15 lõige 1, 2 ja 3 on neli saadikurühma esitanud otsuse projekti. Kõigepealt ma tutvustan teile reglemendi § 15. See näeb ette, et Ülemnõukogu päevakorda võidakse igal töömomendil lülitada küsimusi, mille arutamist ettepaneku tegija peab kiireloomuliseks. Taoliste küsimuste päevakorda lülitamiseks on Ülemnõukogu liikmel tarvilik esitada koos ettepanekuga ka Ülemnõukogu otsuse projekt eesti ja vene keeles jne. Samas § 16 väidab, et kiireloomuliste seaduseelnõude arutamise kord nõuab teistsuguseid lähenemisviise. Antud juhul, tutvudes otsuse projektiga, te näete, et tegemist on vastuvõetud otsuse muudatusega. Jaak Allik, ma palun teil ette võtta reglemendi § 15 ja nelja saadikurühma poolt väljajagatud otsuse eelnõu. Minu küsimus on selles, kas antud juhul, kui on tegemist kinnitatud otsuse muudatusega, tuleb meil käituda vastavalt §-le 15 või 16. Meil on olemas vastu võetud otsus delegatsiooni kinnitamise kohta, kuid nüüd on tulnud ettepanek delegatsiooni täiendada ja see on otsuse muudatus. Kui Jaak Allik on keskendunud, siis ma paluksin anda selgitust.

J. Allik

Lugupeetud härra juhataja! Minu meelest tuleb ikkagi kõne alla § 15, sellepärast et tegemist ei ole ju seaduseelnõuga ja tõenäoliselt ka see omaaegne otsus ei olnud ju Ülemnõukogu seadus, vaid oli otsus.

Juhataja

Suur tänu! Selleks, et lülitada päevakorda kiireloomulist küsimust, on vaja lihthäälteenamust. Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud juhataja! Ma avaldan protesti, et reglemendi küsimuste suhtes n.-ö. arbiteri õigustes pöörduks pidevalt reglemendikomisjoni liikmete ja eeskätt härra Alliku poole. Ülemnõukogu ei ole andnud ühegi oma otsusega reglemendikomisjonile arbiteri või vahekohtuniku rolli reglemendiküsimuste tõlgendamisel. Neid asju peab tõlgendama Ülemnõukogu juhataja ise. Selles suhtes ei ole komisjonil mingisuguseid volitusi olla arbiteriks, tema ülesanne on esitada ettepanekuid reglemendi muutmiseks.

Juhataja

Aga loomulikult, Enn Põldroos. Reglemendikomisjon, keda Jaak Allik esindab, on konsultatiivorgan, otsuse võtan vastu ikkagi mina. Arbiter ei ole ei Jaak Allik ega reglemendikomisjon. Antud juhul täidan ma oma kohuseid ja kasutan reglemendikomisjoni konsultatsioone. Indrek Toome.

I. Toome

Ma tahaksin täielikult toetada Ülo Nugise mõtet ja arvan, et Enn Põldroos eksis. Ülemnõukogu juhataja võib töö käigus pöörduda ükskõik kelle poole, nii avalikult kui mitteavalikult ja seda ta on teinud korrektselt ja täpselt. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teil on käes nelja saadikurühma poolt esitatud otsuseprojekt. Et seda arutada, tuleb see lülitada päevakorda ja vastavalt reglemendile on vaja selleks lihthälteenamust. Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 26.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lülitada täiendavalt kiireloomulise küsimusena päevakorda nelja saadikurühma poolt esitatud otsuse projekt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 32 rahvasaadikut, vastu 29, erapooletuid 13. Küsimus on lülitatud päevakorda ning sellest päevakorrapunktist me ka alustame. Kes teeb ettekande? Pavel Panfilov.

P. Panfilov

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud saadikud! See küsimus ei ole meile uudne, me oleme seda varem arutanud, kuid siis ei võetud seda vastu. Olukord vabariigis muutub, samuti muutub olukord maailmas ja Liidus, seepärast me pidasime võimalikuks tulla uuesti välja

ettepanekuga lülitada läbirääkimisi pidava komisjoni koosseisu kaks saadikut. Palun teid tähelepanelikult suhtuda sellesse ja öelda välja omapoolne arvamus. Minul täiendusi ei ole.

Juhataja

Suur tänu! Kas on ettekandjale küsimusi? Ei ole küsimusi. Avan läbirääkimised. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et see ettepanek väärrib täielikku tähelepanu. Ainult mul on siin kaks märkust, mida ma tahaksin välja öelda. Esiteks, me ei saa härra Andrejevit lülitada sellesse delegatsiooni, sest siis jääb Ülemnõukogu selle aja jooksul töövõimetuks. See on lihtsalt niisugune tehniline põhjus. Ja teiseks on see, et me peame olema veendunud selles, et see delegatsioon, kes peab läbirääkimisi naaberriikidega, lähtuks sellest, et Eesti tahab iseseisvuda, et see inimene, olenemata tema rahvusest, oleks veendunud selles, et Eesti iseseisvumine on vajalik, et see on meie õige tee ja selle eest ka seisaks. Tänan!

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma saan aru, et meie töö ei tohiks täna takerduda kõrvalistel teemadel. Ja seetõttu ma teeksin juhatajale ettepaneku, et ta annaks selles küsimuses oma arvamuse avaldamiseks sõna meie poolt volitatud isikutele. Ma tahaksin kuulda komisjoni esimehe seisukohta selles küsimuses.

P. Priks

Hr. juhataja! Me valisime läbirääkimisteks delegatsiooni, kes pidi lähtuma Ülemnõukogu 30. märtsi otsustest. Mina ei saa valida sinna kedagi lisaks, teadmata, kuidas nad nimelisel hääletamisel otsustasid 30. märtsil. Kui delegatsiooni koosseisu valida liikmed, kes on 30. märtsi otsuste vastu, siis ma loen, et see on sisuliselt Vene delegatsiooni tugevdamine. Sellepärast ma tahan enne hääletamist teada, kuidas need isikud hääletasid 30. märtsil. Aitäh!

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin enne hääletamist teada saada meie poolt valitud delegatsiooni juhi hr. Ülo Nugise arvamust asja kohta. Ta on neid läbirääkimisi seal pidanud ning teab ka, et Eestist on seda eraldi teinud meie vene grupid. Ma paluksin, kui hr. Nugis peab võimalikuks, öelda oma kui delegatsiooni juhi arvamus, kas

nende inimeste delegatsiooni lülitamine aitab asjale kaasa või ei, ja nii vist peaksimegi otsustama.

H. Valk

Hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! See ettepanek lülitada delegatsiooni koosseisu ka vene kogukonna esindajad on iseenesest küllaltki aktsepteeritav, kuid ma arvan, et me võiksime täna langetada põhimõttelise otsuse ja jätta konkreetsed isikud esialgu hääletamata, kuna siin on juba mitmeid küllaltki kaalukaid põhjendusi nende kahe kohta välja öeldud. Tänan!

T. Made

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma toetan väliskomisjoni liikme Ignar Fjuki ettepanekut, et väliskomisjoni esimees võiks oma seisukoha siin saalis välja öelda, kuid väliskomisjon ei ole autoritaarse iseloomuga komisjon siin parlamendis ja seetõttu on mul ettepanek, et väliskomisjon läheks ja arutaks seda kõigepealt isekeskis. Komisjoni seisukoha ütleks Indrek Toome välja siin, kusjuures ka hr. Fjuk saab komisjoni liikmena sellel istungil oma arvamust avaldada ja seisukohta kujundada. Aitäh!

Juhataja

Kui väliskomisjon tahab paluda vaheaega, siis palun sellest selgelt mõista anda. Ants Paju.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on lihtsalt küsimus, kas antud juhul on see meie enda kogu poolt vastuvõetud otsuse vigade parandus. Teiseks on see meie poolt mõistmine, et vahepeal muutunud olukord eeldab meie poolt loodud delegatsiooni täiendamist või liikmete asendamist või mis see tegelikult on. Siis, kui me suures õhinas otsustasime ühel meeskonnal olla kahtedel läbirääkimistel korraga, tegime ilmselt vist vea. Need meeskonnad oleksid pidanud olema erinevad. Mis puutub aga selle delegatsiooni täiendamisse, siis mina olen Heinz Valgu mõtte poolt: põhimõtteliselt otsustada, kuid mitte minna nimede juurde. Esitatud küsimused oleksid põhiliselt delegatsiooni juhile hr. Nugisele.

J. Liim

Nagu näete, on see ettepanek tehtud nelja saadikurühma poolt, kes nõuavad endi esindajate lülitamist läbirääkimiste delegatsiooni, mis tundub olevat põhjendatud. Kuid meil on arvukalt saadikurühmi, kes samuti ei ole esindatud selles meeskonnas. Siit võivad tuleneda ka

ülejäanud saadikurühmade õigustatud nõudmised juhul, kui esindatud saavad neli rühma. Arvan, et selline lähenemine hakkab tõsiselt häirima läbirääkimiste kulgu. Ilmselt tuleb ettepanek tõesti suunata väliskomisjoni.

R. Tamme

Hr. esimees! Auväärsed kolleegid! Ma kordaksin seda mõtet, mille ma selle küsimuse kohta juba omal ajal välja ütlesin. See seisneb järgmises: läbirääkimistel Vene NFSV-ga lähtub Eesti delegatsioon 1990. aastal vastuvõetud riigiõiguslikest aktidest. Saadikuid, kes nende aktide vastuvõtmisel on hääletanud vastu, on olnud erapooletud või pole hääletamisel osalenud, ei tohiks lülitada nii vastutusrikka delegatsiooni koosseisu. Mis puutub aga põhimõttesse, siis seda võiks täiesti kaaluda.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Delegatsiooni juhina ja tema nimel tahaksin ma teile teatada järgmist. Läbirääkimised Vene Föderatsiooniga on lõppenud, valmis on vastastikku kooskõlastatud lepingu projekt. Kui selles projektis peaks midagi muutuma, siis sellisel juhul Eesti delegatsioonil ei ole võimalik jätkata läbirääkimisi. Kas Ülemnõukogu tahab täiendada delegatsiooni või mitte, see on tema otsustada. Ma kordan veel kord, läbirääkimised Vene Föderatsiooniga on lõppenud, kooskõlastatud on otsuseprojektid. Nad kas kirjutatakse alla või jäetakse alla kirjutamata. Genik Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud Ülemnõukogu! See, mida spiiker Ülo Nugis meile praegu teatas, toob endaga kaasa muidugi teatud muudatused ja arvatavasti peab meil olema asjasse teine suhtumine. Kuid ma ei saa loobuda võimalusest öelda välja oma seisukoht, milleks ma valmistusin. Täna on meile kõigile selge, et arvatavasti ei tohi pidada läbirääkimisi vabariigi saatusest, kus elab paljurahvuseline elanikkond, kui arvestatakse ainult ühte seisukohta ja ei arvestata teise – Eesti elanikkonna väiksema osa arvamusi. Arvatavasti on see ebaloogiline. Ei saa nõustuda saadiku arvamusega, kes ütles, et Andrejev justkui ei tohiks puududa, kuna sel juhul jääks juhatus ilma meie esindajata. Kuid kahjuks juhtus nii, et hiljuti oli Viktor Andrejev haige ja nagu te nägite, midagi hirmsat ei juhtunud. Täpselt samuti ei tohiks minu arvates komisjoni koosseisu lülitamisel arvestada seda momenti, kuidas üks või teine kandidaat küsimuse suhtes hääletas.

Lugupeetud kolleegid! Te teate meie seisukohta. See vastab täielikult meie valijate

arvamustele. Me ei hakka, nagu öeldakse, astuma üksteise konnasilmadele. Seepärast me peame täpselt mõistma, et normaalsetes demokraatlikes läbirääkimistes või vastastikustes vestlustes võime alati leida mingi kompromissi ja mingid vastastikku vastuvõetavad otsused. Kuid ma rõhutan veel kord, et vabariigi nimel peetavatel läbirääkimistel teiste riikide ja liiduvabariikidega peab minu arvates tingimata kõlama ka teise poole hääl, ja ma kutsun oma kolleege siiski arukusele ja antud küsimuse demokraatlikule lahendamisele. Tänan tähelepanu eest!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Kolleegid! Ära kuulanud hr. Nugise informatsiooni, ma leian, et antud otsuse projekt, mille on esitanud meile neli saadikurühma, on iseenesest mõttetu, sest jäänud on ainult vormistamise küsimus ja meil ei ole mõtet täiendada delegatsiooni uute liikmetega. Aitäh!

A. Mölder

Austatud juhataja! Kui mõni aeg tagasi arutati siin delegatsiooni koosseisu, siis olid põhimõtted selged. Täna kolleeg Panfilov ütles, et situatsioon on palju muutunud. Võib-olla oleks õigem enne hääletamist teada saada, kas vastaspool peab silmas meie venekeelse elanikkonna huve.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Delegatsiooni liikmete nimel tahaksin üht-teist selgitada ning kõigepealt vastata hr. Israeljanile ja ka teistele. Ma julgen siiski kinnitada, mida ma olen ka korduvalt öelnud, et läbirääkimistel on delegatsioon esindanud kogu Eesti elanikkonna huve ja siin ei ole õige lähtuda rahvuslikust printsibist, et eestlased on alati venelaste vastu, venelased juutide vastu, armeenlased aserbaidžaanlaste vastu. Läbirääkimiste käigus meil sellist printsipi ei ole olnud ja ma loodan väga, et seda ka edaspidi ei tule. Me tahame lahendada küsimusi riiklikult ja poliitiliselt, mitte lähtudes sellest, et meil on kaks rahvuslikult vastandatud kogukonda. Peale selle ma tuletan meelde, et vabariigis ei ole mitte kahe või kolme rahvuse esindajaid, vaid neid on kümneid. Antud juhul me peaksime vaatama hoopis diferentseeritumalt kõiki neid probleeme, mida me kindlasti tulevikus arvestame.

Nagu ütles hr. Nugis, ei seisa meie ees praegu tõesti enam läbirääkimiste ülesanne, sest leping on valmis ja esitatud allakirjutamisele. Siin tekib muidugi küsimus allakirjutamise tseremooniast ja siis peame kindlasti arvestama tänaseid ettepanekuid. Aitäh!

Juhataja

Ma tahaksin niipalju täiendada, et allakirjutamise tseremoonia juurde me kutsume ka esindajad nendest fraktsioonidest, kes selle otsuse projekti esitasid. Järgnevalt kuulame ära Vladimir Lebedevi kõne.

V. Lebedev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Me kuulasime ära paljude kolleegide arvamuse. Ma tahaksin teha mõningaid märkusi. Meie delegatsiooni juhtkond teatas, et leping on valmis ja on jäänud ainult allakirjutamine. Ma arvan, et lepingusse on veel võimalik sisse viia muudatusi. Neid võib sisse viia seni, kuni see ei ole alla kirjutatud. Ja siin on veel üks väike moment. Ärge unustage, et allakirjutamine ei tähenda veel seda, et leping jõustuks. Päevakorda kerkib küsimus selle ratifitseerimisest.

Lugupeetud kolleegid! Kuidas võetakse tsiviliseeritud maailmas vastu see, kui Eesti parlamendis vene keelt kõnelevad saadikud hääletavad Venemaaga sõlmitud lepingu ratifitseerimise vastu? Lähtume siiski reaalsusest ja ärme hõljume kuskil pilvedes. Eesti ja Venemaa on NSV Liidu koostisosad. Me võime end neljakordselt kuulutada suveräänseks *de jure*, *de facto*, kuid asi on selles, et meie tõenditele on kirjutatud: Eesti NSV Ülemnõukogu saadik; meie valitsuse liikmete dokumentidele, sealhulgas ka hr. Savisaare dokumentidele on kirjutatud: Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi valitsus. Ärme hakkame petma iseennast ja meie valijaid, vaatame asjadele reaalselt. Eesti on NSV Liidu koostisosa. Seda näitas kogu Pariisi nõupidamise asjade käik. Arvestame selle reaalsusega.

Siin räägitakse 30. märtsi otsusest ja ühendatakse meie esindajate osavõttu läbirääkimistel Liiduga ja Venemaaga sõltuvalt sellest, kuidas me hääletasime 30. märtsil. Ma tahan öelda, et mina ja minu kolleegid hääletasid vastu. Me oleme realistid ja lähtume reaalsusest. Me võime kümme korda kuulutada, et me oleme suveräänsed. Me võime öelda tuhat korda sõna "halvaa", kuid suus sellest magusamaks ei lähe.

Vabariigis on teatud protsent mittepõhirahvusest elanikke. Viimased sündmused näitavad, et väga paljud eesti rahvusest valijad pöörduvad meie poole oma küsimuste ja probleemidega, eelnevalt hoiatades, et nad hääletasid meie vastu, kuid vaatamata sellele pöörduvad meie poole. Nii et meie, nelja saadikurühma saadikud, esindame vabariigi elanikkonna arvestatavat osa.

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan teile meelde tuletada veel ühte momenti. Pühapäeval, 11. novembril toimus kuue linna ühine istungjärk, neist kolm kuuluvad Eesti NSV koosseisu ja kolm Vene NFSV koosseisu. Te arvatavasti olete lugenud seda dokumenti, mis võeti vastu

ühisel istungjärgul. See võeti vastu valdava häälteenamusega, ainult üksikud hääletasid vastu või jäid erapooletuks. Vastuvõetud dokumendis on küllaltki ühetähenduslikult välja öeldud seisukoht Eesti ja Venemaa vahelise lepingu kohta. Seal on öeldud, et venekeelse ja mittepõhirahvusest elanikkonna huvide mitteamistamine on lubamatu. Tsiviliseeritud riigis seda ei lubata. Seepärast osutati vajadusele, et selle lepingu väljatöötamisest ja ettevalmistamisest võtaksid kohustuslikus korras osa Eesti venekeelse elanikkonna esindajad. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehele ja Vene NFSV Ülemnõukogusse B. Jeltsinile saadeti deklaratsioon. Lugupeetud saadikud! Enne kui hääletate, kas lülitada komisjoni koosseisu meie esindajaid või mitte, mõelge, millise pöörde võib see võtta nendes inimestes, kes usaldasid meile teiega otsustada nende saatuse üle.

Üks väike märkus. See on seotud küsimusega, kuidas hääletati 30. märtsil. Mulle tundub, et meil algab nõiajaht. Inimesed on siin küllaltki haritud ja teavad, mida see termin tähendab. Ärgem muutugem nende poliitikute sarnasteks, kes seavad elus oma peamiseks eesmärgiks nõiajahti. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Teen ettepaneku pärast Andres Tarandi sõnavõttu lõpetada läbirääkimised. Palun rohkem mitte lülitada! Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et täna ei ole meil vastutusrikkamat ja tähtsamat küsimust kui eelseisev lepingu allakirjutamine Vene NFSV-ga. Ees on külm ja poolnäljane talv. Meie peaministri kinnitused selle kohta, et meil on olemas kütuse ja toiduainete teatud varud, annavad muidugi mõningase lootuse, kuid arvatavasti need ei päästa meid. Ja Ülo Nugise avaldus selle kohta, kas see leping kirjutatakse alla või mitte, teeb võimalikuks mõtte, et leping võib jääda alla kirjutamata. Ma ei mõtle täna võimalusest mitte alla kirjutada seda lepingut. Ma arvan, et minu kolleegid suhtuvad siiski selle lepingu allakirjutamisel tõsiselt sellesse küsimusse ning et selle toiminguga juures viibivad ka meie nelja saadikurühma poolt soovitatavad esindajad. Kui ei, siis tekib küsimus, kas Ülemnõukogu poolt kinnitatud komisjoni liikmed võivad garanteerida, et nad lähevad mõningatele järeleandmistele, mida pakub välja Vene NFSV.

Lugupeetud kolleegid! Ma mõtlesin siiralt, et me seitsme kuuga oleme õppinud töötama, tegema üksteisele järeleandmisi. Kuid kahjuks me ei ole seda selgeks õppinud. Tõeline poliitik ei pea minu arvates edasi minema ainult otsejoones. Mõnikord peab ta tegema sammu

tagasi, astuma kõrvale. Ja on saabunud aeg, mil me peame ilmselt läbirääkimiste ajal minema järeleandmistele. Kas meil on meie komisjoni garantii, et nad tõesti lähevad järeleandmistele just nimelt lepingu poliitilises osas, kus on kirjas küsimused venekeelse elanikkonna poliitilistest ja sotsiaalsetest õigustest? Kui sellised garantiid antakse, siis ilmselt võiks nõustuda. Täna tähelepanu eest!

R. Tamme

Hr. juhataja! Ma vabandan! Olgugi et oli ettepanek lõpetada sõnavõtt selles küsimuses, kuid ma pean vajalikuks öelda tõe nende ambitsioonide kohta, mis sageli kostavad meie kolleegide poolt, kes väidavad ennast esindavat venekeelset elanikkonda. Ma juhin nimelt tähelepanu sellele asjaolule, et mind valiti Lasnamäelt, kus me teame, elanikkonna koosseis on jämedalt võttes 75 protsenti venekeelset 25 protsenti eestikeelse elanikkonna vastu. Mind poleks mitte ühelgi juhul valitud ilma venekeelse elanikkonna toetuseta siia saali rahvaesindajaks. Järelkult, selline toetus on olemas ka sellele mõttelaadile, mida mina esindanud olen, ja see oli selgelt väljendatud ka valimiste ajal. Minu kõrval istub hr. Petinov samast valimisringkonnast, kes on hoopis teistsugusel seisukohtadel. Ma toonitan veel kord, et sellised sõnavõttud ja mõtteavaldused, nagu hr. Lebedev siin praegu väljendas vene rahva ainuesindamise õiguse kohta, ei vasta tegelikult tõe eeltoodud põhjustel. Samal ajal ma ütlen ka seda, et see väide, mida hr. Lebedev tõi, et eesti elanikkond paljudel juhtudel pöördub tema poole küsimuste lahendamiseks, ei ole veel ainuesindamisõigus. Näitan teile praegu kirja, mis on venekeelne, mis on saadetud minule kui Lasnamäelt valitud ja pärit saadikule. Ka see kiri on tõend selle kohta, et need väited on demagoogia, ma tarvitan seda sõna täiesti kindlalt ja teadlikult. See, mida hr. Lebedev esitas, ei vasta tegelikkusele. Me esindame nimelt seda, millest tulenevalt meid valiti, kui me kandideerisime oma valimisringkonnas. Ja antud juhul ma julgen öelda, et suur osa vene elanikkonnast, kes Lasnamäel mind valis, toetab minu seisukohta. Täna!

A. Zõbin

Ma tahaksin tagasi pöörduda pr. Lauristini esinemise juurde. Oma esinemises ta ütles, võib-olla ma ei anna täpselt edasi tema sõnu, kuid mõte on selles, et vene saadikud mõtlevad, et eestlased on venelaste vastu, venelased juutide vastu jne. Vene keelt kõnelevad saadikud kujutavad endale ette, et mitte-eestlased ei ole venelaste vastu, vaid Lauristin või konkreetselt Nugis või keegi teine, Kama või Made on venelaste vastu. Seda me võime endale ette kujutada sellepärast, et need isikud, tahavad nad seda või ei, püüdleval etnograafilise riigi

loomise poole. Meie aga oleme oma püüdlustes suunatud sellise etnograafilise, mononatsionaalse riigi loomise vastu. Ja seepärast, kui ma oleksin usklik, ma töotaksin, käsi piiblil, et mul ei ole kunagi midagi olnud eesti rahva vastu. Inimesed oleksid juba ammu rahunenud ja ehitaksid elu, mis on siiski parem, kuna laieneb demokraatia, kuid see ebakindlus, mille on tekitanud vastuvõetud seadused (25-aastane tsensus, keeletsensus, valimisseaduse ebavõrdsus), teeb inimesed murelikuks. Te vaadake, milline ükskõiksus kõikjal valitseb, milline on umbusk tuleviku suhtes. Seepärast ma kordan veel kord: kui neid isikuid ei lülitata sellesse komisjoni, siis me oleme sunnitud osa võtma läbirääkimistest Nõukogude Venemaaga oma teid kasutades. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma jään oma ettepaneku juurde. Pärast Andres Tarandi sõnavõttu panen hääletamisele läbirääkimiste lõpetamise. Järgmiseks avalduseks ma peaksin õigupoolest tulema kõnetooli, kuid ma teen seda kohalt.

Mis siis ikka, Aleksei Zõbin, te olete esimene, kes avalikult on öelnud mulle näkku, et ma olen vene rahva vastane. Olgu see siis kõikidele teadmiseks. Lembit Annus.

L. Annus

Lugupeetud spiiker! Lugupeetud kolleegid! Kommunistliku fraktsiooni poolt avaldati ametlikult resoluutset protesti spiikri asetäitja, lugupeetud Marju Lauristini ebakorrekse esinemise puhul. Täna ülepolitiseeritud Eesti ühiskonnas on eestlaste, venelaste ja juutide vastandamine võrdväärne õli tulle valamiselega. Aga see on juba kuritegelik tegevus. Teatavasti ei esinda meie neli fraktsiooni mitte ühte või teist rahvast, vaid kindlat ideoloogiat, maailmavaadet, mida toetasid meid valinud inimesed. Me lükkame otsustavalt tagasi Marju Lauristini ühepoolsed süüdistused meie kui rahvuse esindajate aadressil, sest meid valisid mitte ainult eestlased ja venelased, vaid kõik Eestis meie valimisringkonnas elavad rahvused. Tänan väga ja vabandan!

P. Kask

Austatud Ülemnõukogu! Minu meelest on otsuse projektil ja selle koostajatel ainult üks põhiline eesmärk. Kui natukenegi järele mõelda, siis peaks see olema ju kõigile läbinähtav ja selge. Kui me sellise otsuse vastu võtame, siis selle tagajärg on see, et hr. Jeltsin ei saagi, isegi kui ta tahaks, alla kirjutada sellele lepingule, mis on juba ette valmistatud. Selle eesmärk on venitada läbirääkimisi ja takistada Jeltsinit alla kirjutamast. Ma ei oleks hakanud seda rääkima

ja nii lihtsat asja Ülemnõukogu liikmetele selgitama, kui ma poleks imestusega märganud, kui kergesti lasevad Ülemnõukogu liikmed ennast ninapidi vedada. Ma imestan, et üldse enamik saadikutest laskis selle asja kiirkorras päevakorda võtta. Palun mõelgem natukene järele! Tänan!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Ma ei ole kevadest peale vajalikuks pidanud vaielda siin propagandistlike esinemiste üle ja samuti ei olegi mõtet rumalatega seda teha, nagu meil oli ka kahjuks võimalus siin kuulda. Selleni viis mind aga hr. Lebedevi märkus "tsiviliseeritud maailmast". Rein Tamme näitas, et ei ole mõtet esineda kogu venekeelse elanikkonna nimel, samuti sean ma kahtluse alla küsimuse, kas on mõtet püüda esindada tsiviliseeritud maailma arvamusi. Ma tulen pikemaajaliselt reisilt Skandinaaviast. Eile saabusin Šeremetjevo lennuvälja VIP-persoonidele mõeldud ruumidesse. Needki on kahjuks allapoole Skandinaavia keskmise kõrtsi taset. Rohkem ma ei hakka neid võrdlusi tooma, igäüks, kes välismaalt on tulnud, teab meie olukorda. See tähendab, et hr. Lebedevi märkus Pariisi konverentsi kohta tekitaski vajaduse rõhutada, et näiteks Skandinaavias on meie taotlused aasta jooksul tohutu kiirusega arenenud ja seda oma soovunelmat, et jääme ja kuulume igavesti Liitu, ei oleks mõtet määrida praegu kaela tsiviliseeritud maailmale. Ja ainukene asi, kus meie Ülemnõukogu venekeelne fraktsioon võiks astuda tubli sammu tsiviliseeritud maailma poole koos meie kõigiga, oleks see, kui nad alustaksid tõelist ühistööd, see viiks meid sinna lähemale, kuigi mitte väga kiiresti. Aitäh!

Juhataja

Kohaloleku kontroll. Kohal on 79 rahvasaadikut, puudub 26.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 66 rahvasaadikut, vastu 8, erapooletuid 4. Läbirääkimised on lõpetatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teil on käes otsuse projekt. Minule ei ole esitatud ühtegi parandusettepanekut ning seega panen ma otsuse projekti tervikuna hääletamisele. On tehtud ettepanek läbi viia nimeline hääletamine. Selleks on vaja kolmandiku Ülemnõukogu toetust.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et antud otsuse vastuvõtmisel viia läbi nimeline hääletamine? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 49 rahvasaadikut, vastu 17, erapooletuid 20. Ettepanek on vastu võetud.

Panen hääletusele otsuse projekti, hääletamine on nimeline. Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus "Vene Föderatsiooniga läbirääkimisi pidava Eesti Vabariigi delegatsiooni koosseisu täiendamise kohta"? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 23 rahvasaadikut, vastu 63, erapooletuid 2. See ettepanek ei leidnud toetust.

A. Almanni informatsioon Ülemnõukogu Presiidiumile esitatud seadusandlikest initsiatiividest ja menetluses olevatest seaduseelnõudest ja otsuste projektidest

Juhataja

Jätkame päevakorraga. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi sekretäri Arno Almanni informatsioon Ülemnõukogu Presiidiumile esitatud seadusandlikest initsiatiividest ja menetluses olevatest seaduseelnõudest ja otsuseprojektidest.

A. Almann

Väga austatud Ülemnõukogu juhatus! Austatud saadikud! Vastavalt teie poolt kinnitatud päevakorrapunktile on tehtud mulle ülesandeks esitada informatsioon tööst seadusandliku initsiatiivi korras laekunud seaduseelnõudega. Lubatagu kohe sissejuhatuseks öelda ja viidata nendele raskustele, mis selles töös esinevad. Ülemnõukogu seadusandlikku tegevust reguleerivate aluste sagedane korrigeerimine reglemendis, Ülemnõukogu struktuursete üksuste – presiidium, alatised komisjonid, saadikurühmad –, aga samuti Ülemnõukogu teenindava aparadi staatuse pikaajaline määratlematus on jätnud oma jälje nii Ülemnõukogu seadusandliku tegevuse kiirusele kui ka kvaliteedile. Siiski võime öelda, et alates oma volituste tunnustamise otsusest 29. märtsist on Ülemnõukogu ja tema presiidium teinud 337 otsustust, siia kuuluvad nii seadused, seadlused, avaldused, otsused jt. vastuvõetud aktid. Seadusandliku protsessi loogika Ülemnõukogus, vaatamata reglemendi muutustele on olnud põhijoontes selline, nagu seda reguleerib käesolevast nädalast kehtestatud reglemendi redaktsioon §-s 6 ja selle põhisisu on see, et seadusandlik algatus esitatakse Ülemnõukogu Presiidiumile ja seejärel Ülemnõukogule. Vastavalt sellele reorganiseeriti ka Ülemnõukogu Presiidiumi aparadi struktuur. Ülemnõukogu Presiidiumi juriidilise osakonna baasil moodustati kaks osakonda – õigusliku analüüsi ja õiguskaitse osakond. Õigusliku analüüsi osakonna struktuuris moodustavad peamise lüli ekspertgrupid, keda juhivad osakonna

nõunikud tavaliselt mittetäieliku tööajaga või siis poole või veerandi kohaga. Praegu töötavad sellised ekspertkomisjonid nagu kriminaalseaduse ekspertkomisjon eesotsas professor Ilmar Rebasega, kellele on tehtud ülesandeks ka uue kriminaalkoodeksi väljatöötamine; tsiviilseadusandluse ekspertkomisjon eesotsas dotsent Varuliga; tööõiguse ekspertkomisjon eesotsas professor Heino Siiguriga; maaseadusandluse ekspertkomisjon eesotsas nõunik Vello Rosenbergiga ja administratiiv- ehk haldusvastutuse ekspertkomisjon eesotsas Tartu Ülikooli õppejõu Kalle Meruskiga. On kavandatud eraldada kriminaalseadusandluse ekspertkomisjonist veel kriminaalprotsessi ekspertkomisjon ja parandusliku töö ekspertkomisjon, moodustada riigi ja rahvusvahelise õiguse ekspertkomisjon ja ilmselt on vajadus ka riigikaitse küsimuste ekspertkomisjoni järele.

Ülemnõukogu Presiidiumi töö oli korraldatud selliselt, et laekunud seadusandlik initsiatiiv suunati Ülemnõukogu Presiidiumi sekretäri poolt õigusliku analüüsi osakonna ekspertkomisjoni, selle hinnang kanti ette presiidiumile, kes seejärel otsustas, kas viia küsimus Ülemnõukogu päevakorra projekti. Vahepealne reglemendi muutus, mille kohaselt laekunud seaduseelnõu tuli 10 päeva jooksul suunata Ülemnõukogule, kusjuures sellesse pidi mahtuma arutamine Ülemnõukogu Presiidiumis, eelnevat ekspertiisi enam ajaliselt ei võimalda. Samuti võimaldas Ülemnõukogu reglement ja võimaldab ka praegu küsimuste otsustamise ja esitamise otse Ülemnõukogule ilma ekspertiisita. Kehtiv reglement, mis käesolevast nädalast kehtib, kahjuks meie hinnangute järgi seda protsessi ei lihtsusta, vaid vastupidi, seaduseelnõu peab pendeldama läbi pika tee. Seadusandlik initsiatiiv, mis lähtub Ülemnõukogust, esitatakse Ülemnõukogu Presiidiumile, kahe nädala jooksul peab Ülemnõukogu Presiidium esitama selle Ülemnõukogule. Võib arvata, kui meie seadusloome muutub keerulisemaks ja ma kujutan ette, et selline areng on loogiline, kuna me läheme lihtsamalt keerulisemale, siis Ülemnõukogu peab paratamatult suunama seaduseelnõu ekspertiisi. Ekspertiisist peaks ta laekuma Ülemnõukogu Presiidiumile ja seejärel Ülemnõukogule. Tähendab, selle korralduse puudus on see, et seaduseelnõu hakkab, nagu öeldakse, ringlema mitme instantsi vahel ja protsess pikeneb. Selle reglemendi sätte eelis on vaieldamatult see, et kogu seaduseelnõu liikumine toimub Ülemnõukogu kontrolli all, kui sellest Ülemnõukogule antakse regulaarne informatsioon.

Väike vahemärkus ka teise Ülemnõukogu Presiidiumi osakonna – õiguskaitse osakonna kohta. On selge, et seadus, mis vastu võetakse Ülemnõukogu poolt, ei ole mitte eesmärk iseenesest, vaid et see seadus hakkab looma õiguslikke tagajärgi väga konkreetsetes valdkondades, eeskätt täitev-korraldavas tegevuses, see on siis valitsuse ja õiguskaitseorganite tegevuses, omavalitsuse ja kodanike tasandil. Ja õiguskaitse osakonna eesmärk ongi see, et

korraldada tagasiside nende struktuuridega, kus seadus realiseerub, et vajaduse korral teha ettepanekuid juba vastuvõetud seaduste muutmiseks. Ma pean koheselt siin ütleva, et praktikas on kerkinud vajadus, seda kinnitavad nii ettepanekud nimetatud tasanditelt, et meil on vajalik juba kas Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadusi tõlgendada või asuda nende täiendamisele või muutmisele. Puudutab see nii ajutise valitsemise korra aluseid, rendiseadust, omavalitsuste aluste seadust, taluseadust, riigi tööteenistuse seadust jne.

Järgnevalt seadusandliku initsiatiivi korras laekunud aktidest. Kuna neid akte on küllalt palju, siis ülevaate huvides oleks ettepanek tööd seadusandliku initsiatiivi korras esitatud eelnõudega käsitleda teatud gruppide kaupa. Teie loal ma ajapuudusel ei käsitleks neid eelnõusid, mille lugemine Ülemnõukogus juba toimub. Kõigepealt, esimesse gruppi ma arvaksin seaduseelnõud, mis tulenevad omandi- ja maareformi alustest, kuna nende otsuste taga on terve rida akte, näiteks omandiseaduse täiustamine või omandiseadusest tulenevate uute aktide vastuvõtmine. 24. ja 27. augustil esitati valitsuse poolt riikliku teenindus-, kaubandus- ja toitlustusettevõtete erastamise lähtekohad ja samuti riiklikku elamufondi kuuluvate elamute ja korterite kodanikele müümise lähtealused. Nende aktide kohta võttis Ülemnõukogu Presiidium vastavalt 28. augustil ja 7. septembril vastu otsused anda eelnõud arutamisele ja seisukoha võtmiseks Ülemnõukogu õigus- ja majanduskomisjoni, kellele tehti ülesandeks esitada seaduseelnõud koos komisjonide seisukohtadega Ülemnõukogule arutamiseks pärast omandireformi üle peetud üldpoliitilise diskussiooni lõppemist. Nagu te teate, diskussioon on omandireformi küsimustes toimunud ja komisjonide andmetel eeldatakse, et põhiseisukoht omandireformi kohta esitatakse Ülemnõukogule veel käesoleval kuul ja see võimaldab ka realiseerida seadusandlikku initsiatiivi, mis puudutab nimetatud süsteemide – teeninduse, kaubanduse ning riikliku elamufondi erastamist. Omandireformi alustega seonduvad ka Ülemnõukogule läbivaatamiseks esitatud maareformiga seotud küsimused. Ülemnõukogu Presiidiumi tsiviilõiguse ekspertkomisjon on teinud vastavatele alatistele komisjonidele ettepaneku koostööks. See ettepanek on vastu võetud ja küsimused, mis puudutavad nii omandireformi kui ka erastamist, tulevad Ülemnõukogule seisukoha võtmiseks juba koos ekspertkomisjoni arvamusega. Siia gruppi võiks arvata ka ettepanekud, mis puudutavad muudatusi pangaseaduses. Eesti Vabariigi Valitsus esitas majanduskomisjonile tutvumiseks ettepanekud pangaseaduse muutmiseks 21. augustil. Paralleelselt esitas muudatusettepanekud pangaseadusesse ja samuti vastuväited valitsuse seadusandlikule initsiatiivile ka Eesti Pank. Ettepanekud on teineteist välistavad. Majanduskomisjon on need läbi vaadanud ja kavatseb nad tuua lähemal ajal Ülemnõukogu ette. Siia gruppi võiks arvata ka 3. novembril Eesti Vabariigi Valitsuse poolt esitatud

seaduseelnõu Ülemnõukogu otsuse projekti näol Eesti Vabariigi väärismetalli ja vääriskivide fondi moodustamisest. Selle seaduseelnõu vaatas läbi Ülemnõukogu Presiidium 6. novembril ja pidas vajalikuks selle üleandmise ekspertiisi, tuvastamaks tema vastuolu juba kehtiva pangaseadusega.

Teine blokk, mis on võib-olla kõige ulatuslikum, aga samuti kõige komplitseeritum, on seadusandlikud initsiatiivid, mis käsitlevad muudatusi või täiendusi praegu kehtivates Eesti Vabariigi või täpsemalt öeldes Eesti NSV kehtivates koodeksites. Selles osas on näidanud seadusandlikku initsiatiivi nii Eesti Vabariigi Valitsus kui ka kohalikud omavalitsused. Loomulikult on selge, et majanduselu muutmise kavad on toonud kaasa vajaduse käivitada õiguslik regulatsioon, kuid vaieldamatu on asjaolu, et siin on vaja tagada süsteemse lähenemise säilivus. Eriliseks muutmise objektiks on kujunenud kehtiv trahvide ja kriminaalkaristuste süsteem. Sellega koos peetakse silmas ka esitaja enda materiaalseid huvisid, milles pole midagi ebaloomuliku. Näited: Tallinna Linnavolikogu palub kehtestada administratiivõiguserikkumiste koodeksis rahatrahvi – 10 rbl. piletitähtaaja eest Tallinnas. Ida-Viru Maakonna Volikogu taotleb, et omavalitsusorganid võiksid määrata juriidilistele isikutele seaduserikkumise korral kuni 10 000, ametiisikutele kuni 1000 ja üksikisikutele 5000 rbl. rahatrahvi. Statistikaamet peab vajalikuks täiendada administratiivõiguserikkumiste koodeksit paragrahviga statistikaseaduse rikkumise kohta, millega kehtestatakse statistiliste vaatlusandmete esitamata jätmise eest rahatrahv kuni 500 rbl. Kohtla-Järve Täitevkomitee peab õigeks, et linnade ja muude asulate heakorraeskirjade rikkumise eest kohaldatakse kodanikele rahatrahv 50 rbl. ja et vastavad ametiisikud võiksid selle rahatrahvi sisse nõuda ilma protokolliga koostamata ja need laekuksid kohe kohalikku eelarvesse. Neid näiteid on väga palju ja nende tutvustamine võtaks teilt ära väga palju aega.

Valitsuse poolt on kehtivate koodeksite muutmiseks esitatud järgmised seadusandlikud initsiatiivid: 14. septembril esitas valitsus Ülemnõukogu Presiidiumile seadluse projekti muudatuste ja täienduste tegemise kohta seadusandlikes aktides, millega pakuti teha muudatusi administratiivõiguserikkumiste koodeksis ja kriminaalkoodeksis küsimustes, mis käsitlevad kaubanduseeskirjade rikkumist ja spekulatsiooni. 26. septembril esitati valitsuse poolt samasugused muudatused küsimustes, mis käsitlevad vastutust liikluseeskirjade rikkumise eest. 23. ja 25. oktoobril esitati ettepanekud vastutuse kohaldamiseks Eesti Vabariigist kauba ja muude materiaalsete väärtuste väljaveo või saatmise korra rikkumise eest. Pärast sisulist läbivaatamist ekspertkomisjoni poolt võttis presiidium vastu 29. oktoobril muudetud ja täiendatud variandi, mis on ka praegu rakendatud. 24. oktoobril esitati vabariigi valitsuse poolt Ülemnõukogu Presiidiumile projekt muudatustest ja täiendustest koodeksites,

kus nähakse ette vastutuse tugevdamist õiguserikkumiste eest õigusemõistmise vastu. Päev hiljem, 25. oktoobril esitati ettepanekud samadesse koodeksitesse, mis käsitlevad muudatusi kriminaalkoodeksi üldosas ja karistuste üldalustes üldse. Kõik need ettepanekud on praegu läbivaatamisel ekspertkomisjonis. Lisaks nendele muudatustele administratiiv- ja kriminaalvastutuse osas esitas valitsus 5. novembril ka veel eelnõu muudatustest administratiiv- ja kriminaalkaristustest seoses maanteeseaduse projektiga, kus nähakse ette küllalt kõrged kriminaal- ja administratiivkaristused seoses maanteede mittesihipärase kasutamisega.

Möödunud istungjärgul, kui toimus diskussioon, siis ma informeerisin teid nimetatud koodeksite täiendamisega seotud probleemidest, kuid ma arvan, et mõned olulisemad aspektid peaksime täna siiski üle kordama. Antud ettepanekute põhisisu on selles, et nad muudavad oluliselt senikehtivat karistuspoliitikat. Et karistuspoliitika saaks toimida efektiivselt, on vajalik, et see töötataks välja ja rakendataks võimalikult süsteemselt või siis rakendatakse teatud järjestuses, kuid sellise arvestusega, et meil oleks silmade ees kogu karistuspoliitika terviklik süsteem. On äärmiselt loogikavastane ja see on vastuolus ka karistuspoliitika üldpõhimõtetega, et halduskaristus oma raskuselt ületaks või erineks oluliselt kriminaalkaristusest, mida määratakse kohtute poolt. See on selline karistuspoliitika, kus suurendatakse administratiivvõimu võrreldes kohtuvõimuga ja see on küllaltki ohtlik tendents nii võimaliku omavoli tekkimisest kui kodanike õiguslike huvide kaitse seisukohalt üldse.

Esitatud ettepanekute puudus ongi selles, et ei peeta silmas terviklikku karistuspoliitikat, pole järgitud karistuspoliitika süsteemsuse nõuet ja see nõuab ekspertkomisjonidelt küllalt suurt tööd. Nagu te nägite, on need ettepanekud esitatud nn. nädalaste järgnevustega, kusjuures hilisemad ettepanekud ei arvesta seda, mida varem on esitatud. Lahendust ja väljapääsu näeme me selles, et meil tuleks kõigepealt Ülemnõukogu tasandil aktsepteerida meie uus kriminaalseadusandlus. Kriminaalkoodeksi projekt on seda välja töötava komisjoni poolt lõppjärgus, käivad viimased diskussioonid üksikute peatükkide osas ja ma usun, et peatselt on võimalik see esitada teile läbivaatamiseks. Ja juba sellise tervikliku õigusliku aluse olemasolu korral on võimalik ekspertkomisjonidel viia sünkrooni ka kehtivad halduskaristused ja pakkuda lahendusi halduskaristuse määrade ja liikide osas. Seda keerukat kompleksi ükshaaval, kildude kaupa üles ehitada oleks loogikavastane ja ta ei looks õiguslikku regulatsiooni mehhanismi, vaid vastupidi, ta pidurdaks õigusliku regulatsiooni mehhanismi karistuspoliitika valdkonnas.

Uue kriminaalkoodeksi väljatöötamise ja kehtestamisega on sõltuvuses ka seadusandlikud initsiatiivid, mis on seotud parandusliku töö koodeksi täiendamisega. Ka neid ettepanekuid

on laekunud mitmeid. Samas ei saa aga asuda parandama parandusliku töö koodeksit, teha seal muudatusi, ilma et me oleksime enne aktsepteerinud muudatused kriminaalkoodeksis või teisiti öeldes, kui me näiteks muudatustega parandusliku töö koodeksis likvideeriksime parandusliku töö kolooniad ja türmid, siis ei ole ju mõeldav, et kriminaalkoodeksi järgi kehtestatakse näiteks karistus parandusliku töö koloonias. Sel juhul seadus, ei üks ega teine, ei rakendu. Seadusandliku initsiatiivi korras on Ülemnõukogul läbivaatamisel ka siseministeeriumi ravi- ja tööprofülaktooriumide likvideerimise küsimus. See on Ülemnõukogu Presiidiumi 21. juuni seadluse kinnitamine. Ülemnõukogu võttis vastu 18. septembril otsuse, millega lükati selle seadluse kinnitamine edasi novembrikuusse ja tehti ülesanne justiitsministeeriumile, siseministeeriumile ja prokuratuurile töötada 1. novembriks välja ettepanekud ühiskonnaliikmete kaitseks alkoholi kuritarvitajate eest. See projekt on praegu läbivaatamisel valitsuses ja minule teadaolevatel andmetel esitatakse see lähapäevadel Ülemnõukogu Presiidiumile.

Ülemnõukogus on lõplik seisukohavõtt minu andmetel toimumata ka ettevõtte tulu- ja käibemaksuseaduse suhtes. See oli Ülemnõukogus arutamisel, kuid valitsus võttis selle Ülemnõukogust tagasi ja kehtestas oma määrusega 10. oktoobrist. Ülemnõukogu Presiidiumile laekunud seadusandlikest initsiatiividest nimetaksin veel streigiseadust. Nimelt on esitatud Ülemnõukogu Presiidiumile kaks alternatiivset streigiseaduse projekti, üks Ametiühingute Keskliidu poolt 21. augustil ja teine valitsuse poolt 26. septembril. Ekspertkomisjon arutas mõlemad streigiseadused läbi, konstateeris, et üldküsimust lahendamata asutakse lahendama üksikküsimust. Nimelt, probleem on kollektiivsete töövaidluste lahendamise õiguslike aluste lahendamisest üldse, milleks streik on üks ekstreemne vorm. Ekspertkomisjon töötab ise välja ettepanekud nimetatud seaduse juurde, et oleks võimalik üheaegselt lahendada nii kogu kollegiaalsete töövaidluse küsimuste kompleks kui ka võtta seisukoht streigiseaduse kohta.

Ja nüüd võib-olla eelviimane grupp seadusandlike initsiatiive. Valitsus esitas 24. augustil, 14. septembril ja 5. novembril järgmised seaduseelnõud: "Eesti Vabariigi kaubandusliku meresõidu koodeks", "Eesti Vabariigi lennundusseadus" ja "Eesti Vabariigi maanteedeseadus". See on ekspertkomisjonidel olnud võib-olla ka üks keerukaim probleem, kuna õigusnorm saab reguleerida seda ühiskondlikku suhet, mis ühiskonnas eksisteerib, ja ekspert saab anda hinnangu, kas suhe ja kavandatav norm on omavahel vastavuses. Antud juhul püütakse luua suhe normiga olukorras, kus Eesti Vabariigi omanduses ei ole ühtegi lennukit. Nii või teisiti nõuavad need seaduseelnõud seisukohavõtmist kogu majandussuhete

kompleksis tervikuna ja õiguslik hinnang on siin minu arvates teisejärguline. Ülemnõukogu Presiidium esitab need teile tutvumiseks.

Eelmisel istungjärgul tõsteti küsimus ka riigikaitse kontseptsiooni ja kaitseeaduse kohta. 17. septembril andis Ülemnõukogu riigikaitsekomisjon ekspertiisi riigikaitse kontseptsiooni ja kaitseeaduse. Tuleb märkida, et komisjon on ära teinud ulatusliku töö ja samas on meil informatsioon, et komisjon veel jätkab oma tööd selles küsimuses. Esialgse eksperthinnangu andis sellele 29. oktoobril 1990. aastal meie ekspertiisiosakond. Peeti vajalikuks, et oma sõna ütleksid välja välispoliitilistest aspektidest vastavad eksperdid. Samuti peeti vajalikuks tellida Eesti Vabariigi aegse kaitsealase tegevuse koondkontseptsioon. Vastavalt uuele kehtivale reglemendile on Ülemnõukogu menetluses ka kaks seaduseelnõud Peet Kaselt. 13. ja 14. novembril esitas Eesti Vabariigi Riigikogu valimisseaduse projekti ja seaduse eelnõu Eesti Vabariigi Ülemnõukogust.

See on väga konspektiivne informatsioon sellest mahukast ülesandest, mis te mulle andsite. Ja ma vabandan, et ma sellesse ajalimiiti, mis te mulle lubasite, päris täpselt ei mahtunud.

Juhataja

Suur tänu! Esimene selgitus minu poolt. Ettevõtte tulu- ja käibemaksu seaduse eelnõud on vastavalt uuele reglemendile nüüd menetlusest välja lülitatud. Palun esitada ettekandjale küsimusi! Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud Arno Almann! Me kuulsime siin, kui keeruliseks on muutunud Ülemnõukogu Presiidiumi aparaadi struktuur ja millised rasked ülesanded temal lasuvad. Samuti on ka ilmselt meile kõigile selge, et Ülemnõukogu enda aparaadi struktuur ja Ülemnõukogu enda koostöö on niivõrd keeruline mehhanism, et see nõuab teatud regulatsiooni. Sellise mõttega oli esitatud ka septembris küsimus, kui sind kinnitati Ülemnõukogu Presiidiumi sekretäri ametikohale. Millal esitatakse sekretäri aparaadi põhimäärus? Sellele oli vastus, et kuu aja jooksul, kuid kuuajaline tähtaeg möödus 18. oktoobril. Kas sa võid öelda, kui kaugel selle põhimääruse projekt on ja kas seda projektina üldse on olemas? Aitäh!

A. Almann

Ma püüdsin sellele viiteliselt tähelepanu juhtida juba oma lühiinformatsiooni alguses. Nimelt küsimus on selles, et selline projekt on tõesti olemas. Kuid selle grupi rakendamine, isegi selle projekti arutamine Ülemnõukogus on otstarbekas siis, kui Ülemnõukogu on langetanud

lõpliku otsuse enda sisemise struktuuri kohta, sest aparaat peab olema Ülemnõukogu ja kõigi tema struktuursete üksuste teenistuses, mitte eksisteerima iseseisvalt. See oleks minu arvates täielik nonsens. Kui Ülemnõukogu langetab selge seisukoha Ülemnõukogu Presiidiumi staatuse kohta ja veel mitmetes teisteski küsimustes, siis selle järgi saab juba ümber reorganiseerida ka aparaadi struktuuri. Ja ma rõhutan veel kord, et ei ole otstarbekas hakata küsimust, nagu öeldakse, otsustama tagantpoolt.

A. Kõo

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Kui meil oleks tegemist vana õigussüsteemi edasiarendamisega, siis saaks ma kõigest aru ja muretsemiseks poleks põhjust, tasapisi asjad käivad ja põhimõtteliselt ka õiges järjekorras, aga meil on tegemist ju praktiliselt uue õigussüsteemi loomisega, sealhulgas ka õiguskaitseorganite reformimisega hoopis teistel alustel, kui see on olnud viimasel ajalooajal. Siin võiks ehk tõmmata paralleeli maareformi ja erastamise probleemidega ning seoses sellega olen ma väga ärevil ja tahaksin küsida ikkagi täpsemalt õiguskaitsekontseptsiooni kohta. See on õige, et praegu me lülitasime selle oma päevakorrast välja, kuivõrd asjalikku kontseptsiooni eelnõu ei olnud. Tean sedagi, et kontseptsioon anti uuesti ekspertiisi ja kuigi ta uuesti esitatakse, ma siiski kahtlen, kas see kontseptsioon jõuab ikkagi meieni, s.t. Ülemnõukogu saadikuteni eelnõuna enne või vähemalt samal ajal kui seadused õigusharude ja õigusprobleemide kohta. Aitäh!

A. Almann

Ma mõistan, hr. Kõo, teie küsimust. Õiguskaitsekontseptsioonist on valminud minu andmetel vähemalt kümnekond projekti. Neid on välja töötatud väga erinevate inimeste, teadlaste tasemel, sellesse on lülitatud praktiliselt kogu meie õigusteadlaste seltskond. Viimased andmed selle kontseptsiooni kohta on sellised, et mitmel korral on ekspertgrupid läbi vaadanud neid märkusi, mis tehti õiguskomisjoni poolt ja ma ei oska praegu täpset kuupäeva öelda, kuid ma usun, et see täiendatud variant tuleb detsembrikuu alul uuesti õiguskomisjoni läbivaatamisele. Selle vastuvõtmist või heakskiitu enne kriminaalkodeksi kehtestamist pean ma loomulikult vajalikuks. Võimalik on ka selline variant, et kui see kontseptsioon saab valmis, esitatakse see veelkordseks tutvumiseks kõigile saadikutele.

J. Kass

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Ülemnõukogu poolt on kinnitatud Eesti Vabariigi Ülemkohtu liikmed, samuti on kinnitatud Eesti Vabariigi justiitsminister, olemas on uus

justiitsministeeriumi põhimäärus, kuid muutmata ja valimata on Eesti Prokuratuur. Mida te arvate praegusest olukorrast, kus toimib endiselt liiduline Eesti NSV Prokuratuur, kes lähtub NSV Liidu seadustest, seadusandlusest ja seda olukorras, kus Eesti Vabariigi Ülemnõukogu on vastu võtnud otsuseid ja seadusi, millega Eesti Vabariik on sisuliselt väljunud Nõukogude Liidu poliitilisest ja seadusandlikust süsteemist? Kas te olete arvamusel, et selline olukord tuleb kiiremas korras lõpetada?

A. Almann

Küsimus ei puudutanud küll otseselt seda teemat, mida ma olin kohustatud ette kandma, ja seepärast ma võin siin öelda välja isikliku arvamuse. Loomulikult, meil kehtib seadus Eesti valitsemise ajutise korra alustest, mis näeb ette Eesti Vabariigi riigivõimu, valitsemisorganite ja teiste poliitilise süsteemi struktuuride lahutamise Liidu vastavatest süsteemidest. Seni on Eesti Vabariigi prokurör nimetatud ametisse Liidu peaprokuröri poolt, Ülemnõukogus sellekohast aktsepti sellel ei ole. Ja ma arvan, et küsimused, mis puudutavad prokuratuuri, on vaja selles saalis läbi vaadata. Samas ma olen ka täiesti nõus sellega, et paralleelselt peaksime me aktsepteerima ka prokuröri nimetamise. Kui siin võetakse vastu akt prokuröri nimetamise kohta, siis tuleb ka aktsepteerida õiguslikud alused, millele prokurör tugineb. Tähendab, meil on äärmiselt vajalik sel juhul ka seaduse olemasolu prokuratuurist, sest prokuratuuri näol on tegemist institutsiooniga, mis teostab kõrgemat seaduslikku järelevalvet riigis ja ma olen täiesti veendunud, et kui me kehtestame või kinnitame siin Ülemnõukogus Eesti Vabariigi prokuröri ja teeme talle ülesandeks, et ta oma tegevuses juhindub vastavalt NSV Liidu seadusest, siis me oluliselt olukorda ei muuda. Seepärast möödunud nädalal toimus ka minu juures nõupidamine vastavate justiitsasutuste esindajatega, nii Ülemkohtu, justiitsministeeriumi kui ka praeguste prokuratuuri töötajatega, kus tehti ülesandeks koostöös teadlastega kiirendada Eesti Vabariigi seaduse "Eesti Vabariigi Prokuratuurist" väljatöötamist. Konkreetselt öeldes, need küsimused vajavad loomulikult Ülemnõukogu poolt lahendamist. Mis puutub aga prokuratuuri tänasesse käitumisse, siis prokuratuur on oma tegevuses juhindunud Eesti Vabariigi seadustest ja, nagu öeldakse, kollisioone või konflikte meil tekkinud ei ole.

M. Titma

Vabandan, kuid oma küsimuse esitamisel pean ma pisut selgitama tausta. Asi puudutab administratiivkaristusi liikluseeskirjade rikkumise eest. See põhimõtteline seisukoht, mida Arno Almann praegu esitas, et kõigepealt on vaja kontseptsiooni, alles siis saab hakata

reguleerima konkreetseid suhteid eraldi aktidega, ei pea vett juba maailmapraktika seisukohalt. Näiteks Inglismaal niisugust kontseptsiooni üldse ei ole, kõiki konkreetseid suhteid reguleeritakse eraldi aktidega. Veel enam ei pea paika praeguses üleminekuolukorras, kus teatud suhted lähevad täiesti käest ära. Meil on juba praegu liiklusõnnetuste tagajärjel saanud surma 343 inimest ja olukord liikluses on Metsiku Lääne tasandil. Selle kontseptsiooni väljatöötamine võib kesta veel aasta aega ja kui see suhe jääb seniks reguleerimata, siis ma tahaksin teada, kes võtab endale vastutuse nende hukkunute ja kogu selle olukorra eest, milles liiklus praegu on. Tahaksin siin siiski selgelt kuulda presiidiumi aparaadi seisukohta, sest tundub, et see küsimus võib muutuda poliitiliselt äärmiselt teravaks.

A. Almann

Kahjuks olen ma sunnitud vastama ka pikema selgitusega ja kandma siin ette mitte isiklikku seisukohta, vaid kogu meie vabariigi kriminaalseadusandluse ekspertkomisjoni seisukohta. Kui me rääkisime kontseptsioonist, siis ei pidanud ma silmas ainult haldusvastutuse kontseptsiooni, vaid kogu terviklikku karistuspoliitika kontseptsiooni. Kui me tahame karistuspoliitikas üksikute tegude eest suurendada repressiooni, siis tervikuna, kui me eirame süsteemset lähenemist, see positiivset tulemust ei anna. Mida ma pean silmas? Kogu karistuspoliitika põhialus on see, et karistuse tsiviliseeritud riigis määrab kohus. Kui me loome olukorra, kus tsiviil- või, ütleme, haldustöötaja, administratiivtöötaja omab õiguse määrata kümnekordselt suuremat sanktsiooni kui kohus, siis me deformeerime meie karistuspoliitika. Karistuspoliitika põhieesmärgiks ei ole mitte see, et repressioneerida süüdi olevat isikut, vaid kaitsta kodaniku selle, ütleme, normi rikkunud kodaniku eest. Kui me loome praegu süsteemi, kus liiklusinspektoril on võimalik kohapeal meile kõigile määrata rahatrahv 1000 rubla, ilma et meil teiega oleks õigus kohtulikule kaitsele, siis ma ei tea, ma ei oska öelda, kas kannatavad rohkem liikluseeskirjade rikkujad või ausad kodanikud. Oma ettekandes pidasin silmas seda, et antud momendil on meil vajalik paika panna karistuspoliitika kontseptsioon kriminaalõiguse ja kohtuliku õiguse tasandil koos kohtuliku kaitse tagamisega kõigile kodanikele. Ja siis otsustame ametiisikute poolt määratavate trahvide suuruse. Mis puudutab veel üksikuid liike, siis ma selgitaksin seda ühe väga lihtsa näite abil. Kui me näiteks kehtestame täna karistuse, et metsas kuusepuu ilma loata maharaiumise eest maksab kodanik trahvi 1000 rbl., siis sellega me metsa ei kaitse, sest ta võib hakata mände raiuma.

P. Priks

Hr. Almann! Kust leiavad täna õiguslikku kaitset nii juriidilised kui ka eraisikud, kui kohalik volikogu tahtlikult, ületades oma pädevust, võtab vastu otsuseid, mis on vastuolus vabariigi seadustega ja ei muuda neid ära vaatamata Ülemnõukogu Presiidiumi otsustele ning nõuab oma haldusterritooriumil nende ebaseaduslike otsuste täitmist? Praegu praktiliselt puuduvad mõjusad seadusepunktid õiguse jaluleseadmiseks. Milline oleks väljapääs?

A. Almann

Me elame praegu tõesti olukorras, kus paljud seadused ei toimi, kuna seadustel puudub rakenduslik mehhanism, tähendab, protsessuaalne normistik, mis viib seaduse täitmisele. Mis puutub nüüd kohtulikusse kaitsesse omavalitsusorganite otsuste suhtes, siis omavalitsuste aluste seadus, aga samuti kehtiv kohtupraktika annab kodanikule võimaluse saada kohtulikku kaitset omavalitsusorganite otsuste suhtes.

Praegu on meil selline praktika, et kõik omavalitsuse otsused, millega on ületatud oma võimu piire, peaks tulema läbivaatamisele Ülemnõukogus. Väga austatud kõrge kogu! Ma võiksin teie tööaja sisustada kuni kevadeni nende küsimustega, sest ma võiksin vaadata kuni kevadeni läbi kohalike omavalitsuste otsuseid, mis täna ei vasta seadusele. Ma isiklikult olen ja jään sellele seisukohale, et mitte seadusandja ülesanne ei ole madalama astme võimuorganite otsuste tühistamine. See on samuti nõukoguliku riigiõiguse üks retsiidiv, kus üks võimuorgan pidi olema teisest kõrgem ja olema ainuõige. Õigusriigis on teised mehhanismid ja hr. Kassi ettepanekust lähtudes ma kujutaksin ette, et Eesti riigi õigussüsteemis või õiguskontseptsioonis leitakse koht sellisele institutsioonile, kas see on siis õiguskantsler või pannakse see ülesanne vabariigi prokurörile, kes väga lühidalt ja lakooniliselt peab teatama omavalitsusorganile, et tema otsus on seadusega vastuolus. Antakse tähtaeg, mille jooksul tuleb see kõrvaldada ja kui seda ei tehta, rakendatakse juba sanktsioone sellest liinist, mitte seadusandja tasandilt. Nüüd hr. Priksi küsimuse juurde tagasi tulles ma arvan, et me peaksime praegu koos prokuratuuriorganitega juba alustama seda praktikat – julgemalt hakkama protestima kohalike omavalitsuste otsuseid. Praegu on prokuratuur selles mõttes mõneti käsist-jalust seotud, tema staatus on määratlemata, seisund on ebakindel ja seepärast ei toimi täna see institutsioon efektiivselt.

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud hr. Almann! Minu küsimus on mõnevõrra organisatsioonilist laadi. Asi on selles, et mina kui reasaadik näiteks ei tea, kus ja millal,

missuguses komisjonis arutatakse ühte või teist seaduseelnõu või kas üldse see seaduseelnõu on Ülemnõukogusse laekunud. See vähendab tunduvalt võimalust võtta osa tööst seaduseelnõuga selle algetapis. Ja sellepärast kõlavadki vahel siin saalis mõnevõrra rumalad või primitiivsed küsimused. Seda võiks ära hoida, kui me teaksime, kus, millal ja mida arutatakse. Seoses sellega tekib mul selline küsimus. Kuidas meil oleks võimalik organiseerida, et iga saadik saaks igal ajal informatsiooni, millised seaduseelnõud on parajasti arutusel komisjonides, ekspertkomisjonides või veel kuskil mujal ja kust ta võiks saada dokumente, et neid tundma õppida? Kui see seadus on mulle vajalik, siis ma võiksin lülituda selle arutellu. Kes peab seda tegema? Kas Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär või keegi teine? Tänan!

A. Almann

Ma saan küsimusest täiesti aru. Praegu kehtiv reglement peaks muidugi võimaldama seda, et saadikutel oleks pidevalt ülevaade sellest, kuidas seaduste projektid liiguvad, ja ma arvan, et koos Ülemnõukogu kantseleiga me peame siin välja töötama niisuguse informatsiooni vormi, et näidata teatud regulaarsusega, kuidas seaduseelnõu liigub. Mis puutub nüüd seadusprojektide kättesaadavusse, samuti võimalikesse konsultatsioonidesse seadusprojektide osas, siis pean ma ütleva seda, et väga paljud Ülemnõukogu saadikud on seda võimalust kasutanud. Nad on käinud meie ekspertiisiosakonnas saamas konsultatsiooni ühes või teises õiguslikus küsimuses. Ma pean ütleva, et kõik meie ekspertkomisjonid on avatud, sealt võivad osa võtta kõik Ülemnõukogu saadikud, et kuulda diskussioone. Meil on teada, millistel nädalapäevadel ja kellaaegadel meie ekspertkomisjonid töötavad. Ilmselt me peame vastava informatsiooni edastama siia saali, et asjast huvitatuid saadikud saaksid nendest aruteludest osa võtta. Ma arvan, et see parandab meie koostööd.

T. Mets

Hr. Almann! Te rääkisite, et vastuvõtmisel on juba lähemal ajal uus kriminaalkodeks. Seoses selle kodeksiga ma pöördusin juba kevadel hr. minister Raidla poole küsimusega, kas uues kriminaalkodeksis tõstetakse oluliselt isikuvastaste kuritegude karistumäärasid. Hr. Raidla vastas, et tsiviliseeritud ühiskonnas minnakse humaniseerimise teed. Julgen kindlalt öelda, et see vastus pole mitte mingil juhul rahuldav, sest praegu kasvab kuritegevus päevast päeva ja rahva hulgas on palju nurinat. Kes kaitseb rahvast? Kas meie kui saadikud saame mõjutada uue kriminaalkodeksi väljakujunemise protsessi? Kas me saame sellega eelnevalt tutvuda?

A. Almann

Hr. Mets! Ma usun, et loomulikult need ettepanekud oleks vaja esitada siis, kui kriminaalseadus tervikuna on teie ees läbivaatamisel. Kuid on üks väga üldtuntud tõde, et karistuse raskuse või karistuse repressiivsuse suurendamine ei vähenda kunagi kuritegevust. Selle näide on vanast keskaegsest Inglismaast, juristid teavad seda. Kohtustatistika fikseeris sel ajal, kui moes olid suured rahapungad, Inglismaal kõige massilisema varguse – rahapungade varguse. Inglismaa parlament oli sunnitud lõpuks igakuiselt tõstma karistusmäära ja asi läks selleni, et need vargad poodi pühapäeviti linnaväljakutel. Kohtustatistika aga fikseeris, et sel ajal, kui toimusid poomised, pandi kõige rohkem toime rahapungade vargusi. Nii et ma ütlen veel kord seda: loomulikult on vaja ühiskondlike suhete arengus tervikuna suurendada karistuse repressiivsust, kuid seda tuleb teha koos kuritegu tekitavate põhjuste analüüsiga ja nende põhjuste võimaliku likvideerimisega.

Juhataja

Suur tänu, hr. Almann! Meil rohkem küsimusi ei ole.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kuna meil hääletamise protseduuri selles päevakorraküsimuses ette nähtud ei ole, siis me läbirääkimisi ei ava.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 1990. aasta 9. oktoobri otsusest "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu nelja saadikurühma ettepaneku kohta"

Juhataja

Jätkame üheteistkümnenda päevakorrapunktiga: Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 9. oktoobri k.a. otsusest nelja saadikurühma ettepaneku kohta. Ettekandja on presiidiumi liige Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud saadikud! Teile on esitatud kinnitamiseks presiidiumi otsus ja kuna see on läbi käinud õige mitu istungjärku, siis ma tuletan meelde nelja saadikurühma ettepaneku. Et mitte eksida, loen ta teile ette vene keeles: предлагаем внести в повестку дня 17 сессии Верховного Совета Эстонской Республики следующий вопрос: "О

правительственной программе перехода к рыночным отношениям в Эстонской Республике", докладчик председатель Правительства Эстонской Республики Сависаар. Alla on kirjutanud 20. septembril nelja saadikurühma poolt Panfilov, Annus, Labassov ja Grigorjev.

Ülemnõukogu Presiidium võttis siis vastu otsuse, et mitte lülitada seda ettepanekut Ülemnõukogu istungjärgu päevakorda eraldi punktina. See küsimus muutus ilmselt aktuaalseks siis, kui Venemaal esitati 500 päeva programm ja selle ümber puhkesid kired. Ma loeksin saadikutele ette katkendi ühest kirjast, mis just sellel ajal tuli Permist. Võib-olla aitaks ka see natuke kaasa sellele, et te kinnitaksite selle otsuse. Niisiis, katkend sellest kirjast:

"Majandussuhete arenemise ajaloopraktikas ei kohta me kuskil sellist sotsiaalset fenomeni nagu turusuhetele ülemineku teadlik planeerimine. Absurdne on mõelda, et kui näiteks Inglismaa läks feodalismilt üle kapitalismile, siis Inglise kuningal oli ülesanne välja töötada ülemineku plaan uutele majandussuhetele. Uued majandussuhted küpsevad vanade tootmissuhete sügavuses, ainult siis võib üleminek olla loomulik."

See kiri on pikk ja ta on pöördumine mitmete parlamentide poole. Kui majanduskomisjon tegi ettepaneku presiidiumile mitte lülitada nelja saadikurühma ettepanekut eraldi päevakorrapunktina, siis me lähtusime sellest, et Ülemnõukogu peab niikuinii ära kuulama valitsuse ettepanekud eelarve kohta ja majanduspoliitika järgmiseks aastaks. Tegelikult see ju sisuliselt ongi teatud mõttes nende nelja saadikurühma ettepaneku ellurakendamine ja sellepärast on mul ettepanek kinnitada presiidiumi otsus k.a. 9. oktoobrist.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et ettekandjale küsimusi ei ole. Kohaloleku kontroll. Kohal on 81 rahvasaadikut, puudub 24.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et kinnitada Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus "Eesti Vabariigi Ülemnõukogu nelja saadikurühma ettepaneku kohta"? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 70 rahvasaadikut, vastu 2, erapooletuid 6. Otsus on kinnitatud.

Mõned teadaanded enne vaheajale minekut. Hr. Kaido Kama projekti arutamist pole võimalik täna jätkata. Kokkuleppel hr. Kama ja justiitsminister hr. Raidlaga vaadatakse see küsimus veel kord läbi õiguskomisjonis.

J. Allik

Lugupeetud hr. eesistuja! Lükates edasi hr. Kama küsimuse arutelu, peaksime reglemendi kohaselt kindlasti määrama tähtaja, millal see meil automaatselt päevakorda võetakse.

Juhataja

Suur tänu! Ma paluksin siis asjaosalistel, nii hr. Kamal kui ka aparadi töötajatel teha ettepanek Ülemnõukogule daatumi kohta.

T. Anton

Hr. Kama esitatud projekti läbivaatamine siin saalis jääb tõenäoliselt sellele nädalale, kui me alustame pärast vaheaega tööd, sest õiguskomisjon formeerib oma otsuse tõenäoliselt alles tuleva nädala kolmapäeval. Aitäh!

Juhataja

Tundub, et rohkem teadaandeid ei ole. Ma panen kõikidele saadikutele südamele, et esmaspäeval te tuleksite kell 17.00 istungisaali. Rootsi Kuningriigi Riigipäeva spiiker peab meile kõne. Vaheaeg 12.20-ni.

V a h e a e g

Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine**Juhataja**

Kohaloleku kontroll. Kohal on 73 rahvasaadikut, puudub 32.

Jätkame päevakorraga: Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamine. Ettekandja on Ülemnõukogu majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud saadikud! Teile on esitatud Ülemnõukogu otsuse projekt Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamisest, kus on esitatud 9 kandidaati, ja teises punktis on tunnistatud kehtetuks mõned aktid varasemate koosseisu kinnituste ja muudatuste kohta. Juba ette öeldes ja vastates

küsimustele, ma ütlesin, kuidas majanduskomisjon sai need nimed. Muide, selle nimekirja kiitis põhiliselt heaks ka Ülemnõukogu Presiidium.

Kokku oli esitatud Eesti Panga, Eesti valitsuse ja kommertsbankade poolt üldse 17 kandidaati. Majanduskomisjon lähtus sellest seisukohast, et kõige rohkem peaks olema esindatud põhimõtteliselt neid, kes on saanud toetuse nii valitsuse kui ka Eesti Panga poolt, samuti lähtusime seisukohast, et panga nõukogu peaks olema 8-liikmeline. Nagu te näete, praegu on nimekirjas 9 kandidaati, kuna presiidium leidis, et üks kandidaat tuleks juurde panna. Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamise küsimus arutati läbi majanduskomisjoni istungil, millel viibisid nii Eesti Panga kui ka Eesti Vabariigi Valitsuse esindajad: hr. Otsason, kellel on nii Eesti Panga kui ka Eesti valitsuse toetus; Siim Kallas, samuti Eesti Panga ja valitsuse toetus; hr. Miller, kellel on Eesti Panga ja valitsuse toetus, ning hr. Rudolf Jalakas, kellel on samuti nii Eesti Panga kui ka valitsuse toetus, olgugi, et Eesti Panga ettepanekus teda algselt ei olnud, kuid läbirääkimiste käigus soostus ka Eesti Pank Jalakase kandidatuuriga. Praegusest koosseisust oleksid jäänud Raimond Hagelberg ja presiidiumi pakutud Mart Sõrg. Eesti Panga poolt oli pakutud hr. Uluots, keda valitsus ei aktsepteerinud, ja valitsuse poolt Ivi Proos, keda Eesti Pank ei aktsepteerinud. Majanduskomisjon soostus kommertsbankade ühe ettepanekuga, kus pandi ette ka Veetõusme kandidatuur ja presiidiumis seda ka aktsepteeriti. Arutelu käigus, kus esinesid valitsuse ja Eesti Panga esindajad, oli tegelikult kaks ettepanekut. Valitsusel oli ettepanek asendada Ülo Uluots Mart Sõraga. Küsimus tekkiski sellest, et Mart Sõrg oli alles valitud Eesti Panga nõukogusse. Eesti Pangal oli ettepanek, et Ivi Proos asendataks Mart Sõraga. Võib-olla seetõttu ongi Ülemnõukogu Presiidiumi otsus kõige tasakaalukam – jätta kõik need kandidaadid alles. Ma nimetaksin ka ülejäänud kandidaadid, kes olid üldse esindatud nendes ettepanekutes ja kes on praegu panga nõukogu liikmed peale ülalnimetatute. Praegu on panga nõukogu liige ka Endel Mändmaa, kuid tema oli panga nõukogu liige seoses sellega, et ta oli rahandusminister. Nüüd on ta ise suuliselt avaldanud soovi lahkuda panga nõukogust. Veel oli esitatud Uno Anton, Oleg Klušin, Osvald Kaldre, Arno Kõörna, Jaak Leimann, Vello Volt ning Uno Mereste. Need olid esitatud kas Eesti Panga või Eesti Vabariigi Valitsuse poolt ja tulemused on sellised, nagu ma eespool ütlesin, Ülemnõukogu Presiidium palub teid kinnitada ülalmainitud otsuse projekt. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et saadikutel on Ants Veetõusmele küsimusi. Pavel Panfilov.

P. Panfilov

Lugupeetud ettekandja! Õelge, palun, kas selle organi formeerimisel oli vaatluse all vabariigis laialt tuntud pangaasjanduse nimeka spetsialisti Valentin Porfirjevi kandidatuur?

A. Veetõusme

Antud juhul ei olnud läbivaatamisel Porfirjevi kandidatuur, kuid ta on Eesti Panga nõukogu liige. Küsimus on selles, et Eesti Panga nõukogu liige ei tohi olla ühegi teise panga nõukogu või juhatuse liige, kuna hr. Porfirjev oli kuni viimase ajani, ma ei oska kahjuks öelda tänase päeva seisul, Baltic Union Banki juhatuse esimees, siis seetõttu ei olnud tema kandidatuur arutusel. Sa võin täienduseks öelda, et Oleg Klušini kandidatuur oli arutusel, kuid tema oli Esttexpanga kui ka Maapanga või Sotsiaalpanga nõukogu liige.

P. Panfilov

Seoses vastusega esimesele küsimusele on minu teine küsimus küllalt delikaatne. Meil on kõikjal ja liialt palju poliitikat. Niisiis, kas see oli printsiip, et panga nõukogu koosseisus oleksid ainult eestlased, või on see juhus, vabariigis lihtsalt ei leitud sobivat kandidatuuri panga nõukogusse?

A. Veetõusme

Ülalmainitud otsuse projekt ja majanduskomisjoni otsus on valminud vastavalt sellele, kuidas Eesti Pank ja Eesti valitsus esitasid kandidatuurid. Ma ütlesin niimoodi, et nende esitatute hulgas oli üles seatud hr. Klušini kandidatuur, kuid ülalmainitud põhjustel jäi ta välja. Ma tunnen ise hr. Klušinit ja oleksin ise teda heameelega toetanud.

G. Israeljan

Selgitage, palun, kes on Rudolf Jalakas, kus ja kellena ta töötab, kus ta üldse elab.

A. Veetõusme

Hr. Rudolf Jalakas on tuntud pangandusspetsialist, kes töötas kuni viimase ajani Rootsisis Svenska Handelsbanken. Ta on olnud mitmes välisriigis, sealhulgas ka arenevates Aafrika riikides valitsuste ja valitsusjuhtide konsultandiks rahandusküsimustes, nii et minu arvates on ta üks kõige paremaid panganduse spetsialiste, peale selle valdab ta ka eesti keelt. Teatavasti on ta ka praegu valitsusjuhi majandussõprade klubi liige ja konsulteerib pidevalt mitte ainult valitsusjuhti, vaid ka kõiki liikumisi, kes on selleks soovi avaldanud.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Suvel, kui küsiti kandidaate panga nõukogusse, siis ühendatud maasaadikute grupi poolt me esitasime Uno Antoni. Me leidsime, et üks maamees peaks tänapäeva keerulisel ajal olema kindlasti panga nõukogus. Me arutasime veel täna oma rahvasaadikute grupiga ja ka maaelukomisjonis seda küsimust ja teeme ettepaneku lülitada Uno Anton panga nõukogu kandidaatide nimekirja.

A. Veetõusme

Ma kommenteeriksin niipalju, et see, mis puudutab Uno Antonit, haakub tegelikult ka mõne eelkõneleja küsimusega selles suhtes, et alguses oli põhimõte, et igalt alalt valida panga nõukogusse üks inimene. Sel juhul me peaksime siia lisama tõepoolest ka tööstuse, kultuuri, hariduse, kaubanduse ja välismajanduse esindajad. Kuid mis puudutab põllumehi, siis minu isiklik arvamus on selline, et neid suudab hästi toetada hr. Uluots, kes on minu meelest pidevalt põllumajandusega kursis, ta esindab ilmselt ka maaehitajaid. Muidugi võib ta ka mitte kaitsta põllumehe huve. Kui tõepoolest täiendavate kandidatuuride esitajad jäävad oma seisukohtade juurde, siis täna me ei saa seda otsust vastu võtta, see tuleks tagasi saata majanduskomisjoni. Kuid see on väga halb, kuna panga nõukogu on sisuliselt üleminekuperioodis juba suvest saadik, kui meie ise, Ülemnõukogu saadikud võtsime 28. juunil vastu otsuse, kus lahutasime panga nõukogu esimehe ja panga presidendi staatuse, ja see tähendas ju tegelikult seda, et siimaani ei ole minu andmetel valitud panga nõukogu esimeest, kuna kõik teavad, et tulemas on uus panga nõukogu. See projekt, mis on teile esitatud, on ju tegelikult pikkade vaidluste tulemus ja mitmel korral ka majanduskomisjonis läbi arutatud.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud hr. Veetõusme! Mul on kaks küsimust. Kui palju oli Eesti Vabariigi Keskpanga juhatuses valitsuse esindajaid ja kui palju on valitsuse esindajaid näiteks Soome ja Rootsi keskpanga juhatuses?

Ja teine küsimus: kas sa oskad nimetada veel ühte riiki, kus teise riigi kodanik oleks riigi keskemissioonipanga juhatuses? Aitäh!

A. Veetõusme

Mis puudub teise küsimusse, siis ma teist sellist riiki ei tea, aga ma võin öelda, et ma ei tea ka teist sellist riiki nagu praegune Eesti Vabariik, see ei ole minu meelest päris riik. Ja mis

puutub esimesse küsimusse, siis ametikoha järgi esindas valitsust senises panga nõukogus rahandusminister.

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud hr. Veetõusme! Kui hr. Made esitas küsimuse, siis ta arvatavasti teadis sellele ka vastust, kuid mina ausalt öeldes ei tea ja lihtsalt informatsiooniks palun öelda, kas see on normaalne, kui panga juhtkonda kuuluvad senaatorid, kongresmenid, parlamendisaadikud jne. Tänan!

A. Veetõusme

Küsimus on, nagu ma aru saan, Ülemnõukogu saadikute kohta. Kuna ka meie keskpank on parlamendi otsealluvuses, siis see ei ole tavadega vastuolus.

Juhataja

Suur tänu, hr. Veetõusme! Meil rohkem küsimusi ei ole. Avame läbirääkimised. Kõigepealt anname sõna Eesti Panga presidendile hr. Otsasonile.

R. Otsason

Lugupeetud rahvasaadikud! Võib-olla on see tingitud minu ametikohast, kuid ma usun, et panga nõukogu on mõnes mõttes tähtsam kui valitsuse valimine. Panga nõukogu otsused puudutavad Eesti majandust võib-olla aastakümnete jooksul. Nad võivad tuua kasu kümnetesse või sadadesse miljonitesse ulatuvates summades. Selle tõttu on kogu maailmas selline praktika, et panga nõukogu liikmed valitakse ääretu vastutustundega, eelkõige väga heade spetsialistide hulgast. Ja enamikus riikides püütakse vältida seda, et panga nõukogu oleks mingisugune parlamenditaoline parteide esindus. Sellisel juhul ei saa töötada asjatundlikult. Võib esineda muidugi juhuseid, kus riik on nii rikas spetsialistidest, et igal parteil on oma spetsialist. Seal oleks see muidugi mõistlik lahendus.

Teine küsimus, mis on põhimõtteline panga nõukogu kujundamisel, on küsimus vahekorra kohta valitsusega. Meil viibis hiljuti Lääne-Saksamaa keskpanga nõukogu liige, kes ütles meile täiesti üheselt ja selgelt: "Kui teie panga nõukogu hakkab jätma niisugust muljet, et te allute valitsusele, ei pea teid kogu maailmas mitte keegi üldse keskpangaks. Sest te olete samasugune valitsuse allorgan, nagu täna on Nõukogude Liidu Riigipank." Ja kuhu on viinud selline olukord, kus riigipank või keskpank allub valitsusele, seda te näete täna, kui te lähete poodidesse oma raha kulutama. Eesti Panga nõukogu koosseisu kujundamisel oligi see üks

põhimõtteline lahkkelide küsimus. Teatavasti valitsus esitas ettepaneku, et pooled panga nõukogu liikmetest esitaks valitsus ja ülejäänud esitaks siis Ülemnõukogu. Valitsus tahtis esitada ka panga nõukogu esimehe kandidatuuri. Küsimus on selles, kas me tahame moodustada panga nõukogu, mis alluks valitsusele, või tahame, et see oleks sõltumatu täidesaatvast võimust ja alluks ainult Ülemnõukogule. Ja siin ongi kaks erinevat seisukohta ja see küsimus tuleb ilmselt teil otsustada. Minu arvates presiidium võttis vastu niisuguse kompromissi, mis ei lahenda seda küsimust ja loob reaalse võimaluse, et pangas võib tekkida valitsuse ülemvõim. Küsimus on selles, et kvoorumi puudumise tõttu tõenäoliselt enamik otsuseid võetakse vastu miinimumliikmete osavõtul. Otsuse tegemiseks piisab praktiliselt kolmest poolthäälest. Sellelt seisukohalt pean ma ebaõigeks, et valitsuse esindajaks on siin kaks liiget. Rahandusministri me toetasime ise, selle mõte oli see, et oleks kontakt valitsuse ja panga vahel.

Edasi ma loeksin teile ette mõningad sätted.

1927. aastal kinnitatud Eesti Panga põhikirja § 26 kõlab järgmiselt: nõukogu liikmeteks ei või olla riigiteenijad, omavalitsuse ja teiste õiguslike asutuste teenijad, Riigivolikogu liikmed, välismaalased. Selle põhikirja § 25 ütleb niimoodi, et nõukogu liikmed valitakse järgmistelt aladelt: tööstus, kaubandus, põllumajandus ja ühistegevus. Siin on reguleeritud ka vahekord valitsusega. Eesti Panga nõukogu liikmeks ei olnud tol ajal ka mitte rahandusminister. § 45 näeb ette, et rahandusminister võib määrata panka valitsuse komissari, kellel on õigus osa võtta istungitest, aga mitte olla hääleõiguslik.

Nagu te näete, on mitu küsimust, mis on veel lahtised. Kui minna lihtsamat teed ja püüda otsust vastu võtta täna, siis minu arvates tuleks juhendada sellest, et vähemalt kahel tähtsal rahvamajandusharul oleks esindaja Eesti Panga nõukogus. Tööstuse esindajana on esindatud hr. Uluots, kes on olnud kaua aega tööstusettevõtte direktor. Eesti Panga senine nõukogu pooldab samuti kandidatuuri, kelle on esitanud maameeste fraktsioon. Panga nõukogusse oleks võimalik lülitada Uno Antoni kandidatuur Ivi Proosi kandidatuuri asemele, kes esindab valitsust. Kui aga seda küsimust ei saa niimoodi lihtsalt lahendada, siis ma arvan, et tuleks see ettepanek saata tagasi ja hakata seda küsimust lahendama pärast pangaseaduse täiendamist. Tänan tähelepanu eest!

T. Made

Lugupeetud eesistuja! Kallid kolleegid! Panga nõukogu formeerimine on mõnes mõttes väga oluline küsimus. Hr. Otsason selgitas arusaadavalt, missugune peab olema ühe või teise riigi keskemissioonipanga juhatuse. Panga juhatuse järgi otsustatakse panga autoriteedi üle. Ma

olen viimase 2–3 päeva jooksul vaadanud põgusalt üle paljude riikide keskpankade aastaaruanded, mis mul kodus olemas on, ning olen püüdnud seda küsimust endale selgeks teha. Mind huvitas, mil moel mujal maailmas keskpankade juhatust formeeritakse. Tõesti torkas silma, et pankade juhatustes on eelkõige nimekad, autoriteetsed inimesed, tööstus- ja majandusringkondades kõrgel positsioonil olevad varakad inimesed, samuti inimesed, kes on kunagi kuulunud valitsusse, isegi kuni endiste peaministriteni välja. Kuid nad ei ole teatavasti enam mitte vahetult valitsustega seotud. Ühegi keskpanga juhatustes, ma mõtlen lääneriikides, ei ole tõesti leida ühtegi valitsuse liiget ja, nagu hr. Otsason ütles, ei olnud seda ka Eesti Vabariigi ajal. Liiatigi veel, kui me kinnitame panga juhatusse valitsuse esindajad nimeliselt. Meiegi ühiskonnas ei ole välistatud see, et valitsus ei vahetu. See tähendab, et me peame teatud aja pärast, kui valitsus on vahetunud ja me oleme võtnud vastu otsuse, et valitsuse poolt peab kindlasti keegi kuuluma panga nõukogusse, tulema personaalselt ühe või teise inimese ümbervahetamise juurde. Kui me nii teeme, siis oleks targem kirjutada panga nõukogu põhikirja lihtsalt sisse, et selle koosseisu kuulub rahandusminister, mis ei ole sugugi mitte vale. Üleminekuperioodil võiks põhimõtteliselt nii olla, kuid tasuks kaaluda, kas me seda nimeliselt teeme.

Teine küsimus, mis vajab selgitamist ja lahendamist, on teise riigi kodaniku kinnitamine Eesti Vabariigi emissioonipanga juhatusse. Mina isiklikult tunnen hr. Jalakat, pean temast väga lugu ja olin 15–16 aastat tagasi tema õpilane. Ta jagas lahkesti Svenska Handelsbanken'i ühe direktorina oma teadmisi rahvusvahelisest pangandusest ja rahasüsteemi korraldusest. Kahtlemata on hr. Jalakas eestlaskonna hulgas kõige kõrgemalt kvalifitseeritud ja kõige suuremate kogemustega spetsialist sellel alal. Mitte midagi ei saa sisuliselt olla selle vastu, et hr. Jalakas kuulub panga juhatusse. Kuid me peame siiski arutama põhimõtet, kas teise riigi kodanik võib olla otse juhatuse liige, või tuleks panga juurde luua nõunike rühm, mida näiteks hr. Jalakas võiks juhtida ja võiks siis kutsuda sinna ka maailma teiste juhtivate pankade spetsialiste. Mul on niisugune ettepanek: täna mitte seda küsimust veel lõplikult ära otsustada, vaid kaaluda konkreetselt, missuguse struktuuriga peaks panga nõukogu olema ja kes personaalselt peaksid olema selle koosseisu kinnitatud. Selles mõttes on nüüd küll tõsi taga, et panga nõukogusse liiga palju valitsuse esindajaid kinnitada ei ole mõtet. Sellega panga autoriteet mitte ei tõuse, vaid mõnevõrra isegi langeb. Suur tänu!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma sõندان teha sellise ettepaneku, et peale Kalju Koha sõnavõttu lõpetada läbirääkimised. Kõik ettepanekud paluksin esitada kirjalikult! Ain Tähiste.

A. Tähiste

Hr. juhataja! Ma olen kimbatuses ja tahaksin teiega nõu pidada: kas ma hr. Otsasonile küsimuse saan veel esitada?

Juhataja

Kuna hr. Otsason oli sõnavõtja, siis reglemendi järgi ei saa, kuid on olemas erandid. Kui Ülemnõukogu suhtub sellesse heatahtlikult ja hr. Otsason on nõus, siis vast lubame.

A. Tähiste

Aitäh! Ma võib-olla kannatan kerge tagakiusamislulu all. Oma noorusea seiklusrikka elu jooksul olen ma suhtunud umbusuga sellistesse asjadesse, et üks tähtis tegelane ütleb. Kas hr. Otsason võiks meile öelda, kes oli nimeliselt see Lääne-Saksa pangandustegelane, kes andis selle hinnangu? Aitäh!

R. Otsason

Ma loodan, et te ei kavatse kohe Lääne-Saksamaale teatama minna, Lääne-Saksa Liidupanga Hamburgi osakonna juhataja hr. Nülling, kes on ühtlasi Lääne-Saksa Liidupanga nõukogu liige.

T. Mets

Mina oleksin tahtnud ka hr. Otsasoni tülitada, aga ta tuli juba kõnetoolist ära ja ma ei tea, kas ta suvatseks uuesti meie ette tulla. Mul on üks väikene ja väga tüütu küsimus.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas te olete valmis aktsepteerima sellist ettepanekut, et hr. Otsasonil oli mitte sõnavõtt, vaid kaasettekanne? Siis ma palun kõnetooli hr. Otsasoni! Palun, Tõnis Mets.

T. Mets

Hr. Otsason! Viimasel ajal on Liidu keskajakirjanduses olnud väga palju artikleid, mis on pühendatud justkui lähemal ajal toimuvale rahareformile ja see rahareform peaks toimuma eesmärgil, mis oluliselt vähendaks riigis ringleva sularaha hulka. Kui see reform peaks teostuma, kuidas see kajastuks Eesti krooni käibelelaskmisega?

R. Otsason

Ma võin muidugi vastata, kui Ülemnõukogu seda tahab. See on üks väga oluline küsimus Eesti elanike saatuse kohta. Kui Nõukogude Liidus toimub selline rahareform enne, kui me oleme sisse viinud Eesti krooni, siis pärast seda on meil krooni sisse viia muidugi lihtsam. Kuid rahareformi tagajärjel võivad inimeste hoiused minna kaduma. Selle tõttu on siin kaks erinevat seisukohta. Valitsuse nõunik Bo Kragh peab soovitavaks, et enne toimuks Nõukogude Liidu reform ja pärast seda me viiksime läbi Eesti reformi. Eesti Panga nõukogu on tänase päevani vastupidisel seisukohal, selleks et mitte panna ohtu inimeste hoiuseid.

A. Gussev

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! See küsimus, mida me täna arutame, omab väga suuri, sügavaid tagajärgi. Seepärast ma arvan, et täna otsuseid vastu võttes peame suurel määral arvestama, mida rääkis Eesti Panga president. Tema peab selle protsessi eest vastutama ja meie peame andma talle selles küsimuses vabaduse. Ma teen ettepaneku katkestada täna selle küsimuse arutamine, et viidaks läbi veel viimased konsultatsioonid. Järgmisel Ülemnõukogu istungjärgul võiksime selle küsimuse juurde tagasi tulla. Tänan!

Juhataja

Mul on tungiv palve kõikidele saadikutele, et kõik ettepanekud, mis ma panen hääletamisele, esitataks kirjalikult, ka hr. Gussevi ettepanek. Genik Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma suhtun suure lugupidamisega nendesse küsimustesse, mis on esitatud täna Ülemnõukogule arutamiseks. Eile õnnestus mul tutvuda hr. Bo Kraghi allakirjutatud rahareformi läbiviimise kontseptsiooniga. Tänapäevane ettekanne ja kaasettekanne ning see dokument kutsusid minus esile mõningaid mõtteid, mida ma tahaksin ka siin välja öelda.

Nagu te mäletate, esitasin ma ühel kohtumisel hr. Otsasonile küsimuse, mille tuum seisnes selles, et kas meil on välja töötatud siseturu kaitse mehhanism Eesti krooni juurdevoolu takistamiseks, n.-ö. üle kokkulepitud plaani. Hr. Otsason tegi näo, et ta ei mõistnud küsimust ja jättis sellele vastamata. Tõsi, vaheajal tema abid tulid minu juurde ja andsid sellise vastuse, et kõik sõltub esiteks selle inimese usaldusest, kes tellib raha trükkimise, ja teiseks inimesest, kes neid trükkib. Kuid ausalt öeldes, riikide ajalugu näitab seda, et neid garantiisid on väga vähe. Ei ole teada, mis võib juhtuda, kui meie turule paisatakse näiteks kahe miljardi krooni

asemel hoopiski kaheksa miljardit krooni paberraha. Mida me siis hakkame tegema? Meie turul ei ole praktiliselt mingit kaitset. Täpselt samasuguses situatsioonis oleme täna, kui peame hakkama arutama panga nõukogu koosseisu. Asi on selles, et esitatud kandidatuur – Rudolf Jalakas on peaministri sõber. Lühidalt, temaga võib alati kokku leppida isiklike kokkulepete tasemel. Kas meil on täna garantii, ja selles plaanis nõustun ma Tiit Madega, et maailmas ei ole teisi taolisi pretsedente? Mina näiteks ei saa aru, kuidas hakkab panga nõukogu liige, lugupeetud inimene, kõrgema klassi spetsialist Rudolf Jalakas alluma Ülemnõukogule. Ja milline on antud situatsioonis Ülemnõukogu toime mehhanism panga nõukogu liikmele hr. Jalakasele? Ja kas meil tasub täna panna ennast teadlikult delikaatsesse olukorda, seda enam, et panga nõukogus, nagu juba ütles hr. Otsason, ei või olla välismaalast? Palun kolleege mõelda selle üle, enne kui asume hääletama seda otsust, ning ühtlasi teen ma ettepaneku hääletada Rudolf Jalakase kandidatuuri eraldi. Täna tähelepanu eest!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Tuletan teile meelde, mida hr. Veetõusme meile ütles, et majanduskomisjon on seda küsimust mitmel korral põhjalikult arutanud. Kuna ma saan tänastest märkustest aru niimoodi, et pannakse kahtluse alla majanduskomisjoni töö seaduslikkus, siis ma juhiksin teie tähelepanu panga põhikirja §-le 3, mis ütleb, et Eesti Panka juhib nõukogu, kuhu kuuluvad Eesti Panga president ja vähemalt 4 nõunikku. Tähendab, arv ei ole piiratud, vaid on määratud ära miinimumarv. Edasi § 15, mida me ise muutsime 28. juunil k.a., kõlab järgmiselt: "Eesti Panga nõukogu esimehe ja Eesti Panga presidendi nimetab 5 aastaks ametisse Eesti Vabariigi kõrgeim riigivõimuorgan; oma funktsioonide täitmisel on Eesti Panga presidendil Eesti Vabariigi Valitsuse liikme staatus" ja § 16 ütleb, et Eesti Panga nõukogu liikme nimetab ametisse Eesti Vabariigi kõrgeim riigivõimuorgan 5 aastaks, Eesti Panga nõunikuks ei või olla teise panga nõukogu või juhatuse liige. Lugupeetud härrased Made ja Otsason! Te märkisite, kes võiks ja kes ei võiks kuuluda panga nõukogu koosseisu, kuid panga praegune põhikiri ei fikseeri seda. Tähendab, kas me peame alustama panga põhikirjast ja hakkama siis panga nõukogu moodustama või vastupidi? Kuid hr. Veetõusme märkis ilusasti, et meil on vaja asi käima panna, et täna me kinnitaksime panga nõukogu ära nii, nagu ta on praegu esitatud Ülemnõukogu otsuse projektina. Selle projekti taga on majanduskomisjoni pikk töö ja samuti ka presiidiumi tunnustus. Kui te leiате, et see on vale, tuleb see projekt tagasi võtta ja uuesti läbi arutada. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et lõpetada läbirääkimised? Selle ettepaneku poolt on 75 rahvasaadikut, vastu ei ole, erapooletud on 2. Läbirääkimised on lõpetatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on otsuse projekt, mille on esitanud eelarve-majanduskomisjon. Kas Ants Veetõusme tahab hääletuse korra kohta teha ettepaneku? Lõppsõnaõigus on olemas. Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Lugupeetud juhataja ja lugupeetud rahvasaadikud! Majanduskomisjon, nagu ma juba ütlesin, arutas seda küsimust ja presiidium kiitis põhimõtteliselt majanduskomisjoni otsuse heaks. See on tasakaalustatud panga nõukogu koosseis ja kui hakatakse hääletama nimeliselt, siis ilmselt majanduskomisjon ei saa öelda, et see on majanduskomisjoni projekt. Järelikult me võtame siis selle tagasi, kuid selleks on enne vaja teha vaheaeg. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Lugupeetud Ants Veetõusme! Panen kõik esitatud parandusettepanekud hääletusele. Tõsi, me peame üheskoos otsustama, millise meetodi me valime. Kas majanduskomisjon soovib praegu otsuse projekti tagasi võtta või teeb ta seda hiljem? Teete hiljem.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on eelarve-majanduskomisjoni otsuse projekt ja samas on laekunud hulgaliselt ettepanekuid teiste kandidatuuride kohta ja üks ettepanek hääletamise korra kohta, mis puudutab Rudolf Jalakase persooni, et tema kandidatuur hääletada eraldi. Protseduurilisi ettepanekuid mul rohkem ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu! Peame sellel teemal nõu.

A. Veetõusme

Mul on ettepanek, et Ülemnõukogu kõigepealt otsustaks, kas ta hakkab täiendusettepanekuid hääletama või mitte. Sellest oleneb ka majanduskomisjoni seisukoht. Aitäh!

Juhataja

Nüüd ma olen kimbatuses, sellepärast et vastavalt reglemendile tuleb alustada protseduurilistest ettepanekutest, siis tulevad parandusettepanekud sisu kohta ja siis projekt tervikuna. Mul ei ole siin mingit võimalust. Kui Ülemnõukogu ei taha reglementi muuta, siis tuleb seda teha kvalifitseeritud häälteenamusega. Mikk Titma.

M. Titma

Ülemnõukogu liikmena ei oska ma nüüd käituda. Ma saan aru nii, et majanduskomisjon paneb meile ette ultimaatumi. Kui Ülemnõukogu midagi muudab, siis praktiliselt kogu töö on null.

Juhataja

Ma võin kommenteerida kui spiiker, et majanduskomisjonil on õigus igas seadusloome faasis oma eelnõu tagasi kutsuda. Millised on tema motiivid, seda ta ei pea selgitama. Lugupeetud Ülemnõukogu! Peame veel nõu, millise meetodi me valime.

T. Made

Austatud eesistuja! Lugupeetud hr. Veetõusme! Kas te ei tahaks majanduskomisjoniga pidada vaheaega ja vaadata läbi esitatud ettepanekud, arutada seda omavahel? Sel juhul me hoiaksime mõnevõrra aega kokku. Kui me nüüd hääletame selle keerulise protseduuri läbi ja pärast seda majanduskomisjon võtab kogu selle asja tagasi, siis läheb meie töö luhta. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Mida arvab sellest Ants Veetõusme?

A. Veetõusme

Ma arvan seda, et majanduskomisjon on juba õige mitu korda seda asja arutanud ja nii kergesti komisjoni liikmed oma meelt ei muuda.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teie poolt on tulnud ettepanekuid hääletamise korra kohta. Kuidas te suhtute sellesse, et ma kõigepealt panen hääletusele need kandidatuurid, mis tulevad formaalselt, ütleme niimoodi, parandusettepanekuna? Ja lepime kokku nii, et kes saab 55 või rohkem poolthäält, osutub valituks. See oleks esimene kriteerium. Seejärel, kui oleme otsustanud nimestikulise koosseisu, oleks vaja määratleda teine kriteerium. Ants Paju.

A. Paju

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Minu arvates, enne kui me pingerea välja mõtleme, peame hääletama selgeks põhimõtte. Kui me hääletame aluseks majanduskomisjoni koosseisu, see on ikkagi nende kontseptuaalne alus ja nagu ütles hr. Veetõusme –

tasakaalustatud koosseis, siis me oleme valiku teinud. Minu arvates me peame kõigepealt selle paika panema.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mina juhindun reglemendist, mis ütleb, et kõigepealt tuleb panna hääletusele parandusettepanekud. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud kolleegid! Ma kardan, et me hakkame jälle probleeme leidma seal, kus neid ei ole. Me kõik kuulasime ära hr. Veetõusme väga selge arvamuse majanduskomisjoni seisukoha kohta. See on igauhele hääletamise kriteeriumiks. Praegu peaks reglemendi järgi tõesti talitama nii, nagu hr. Nugis ütles, hääletama kõigepealt läbi parandused isikkoosseisus. Kui mõni neist läbi läheb, siis sel hetkel on hr. Veetõusmel õigus kutsuda kokku majanduskomisjon ja otsustada, kas majanduskomisjon aktsepteerib selle paranduse või võtab projekti tagasi.

A. Tähiste

Ma juhin tähelepanu ühele momendile. Nagu ma Ants Veetõusmest aru sain, on majanduskomisjoni ettepanek hääletada see koosseis *in corpore*, s.t. täies mahus. Niisiis hilisemad korrektiivid on tõepoolest võimatud. Hääletamise mehhanism peab olema päris täpselt läbi mõeldud, see puudutab muuseas ka hr. Jalakase persooni. Aitäh!

Juhataja

Ma saan panna *in corpore* ainult sellisel juhul, kui parandusettepanekud võetakse tagasi või kui nad ei leia Ülemnõukogu-poolset toetust ja projekt jääb muutmata. Minul teist võimalust ei ole. Ma võin küsida, kas lugupeetud parandusettepanekute tegijad soovivad võtta neid tagasi. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Ma vabandan jälle oma teadmatuse pärast. Sellel paberil on pealkiri "Presiidiumi otsus". Kas me saame hakata siin presiidiumi otsust ümber tegema? Me võib-olla saame teha soovitusel presiidiumile, et ta vaataks oma otsuse veel kord läbi ja esitaks meile uuesti. Tänan!

Juhataja

Presiidiumi otsuse sisu seisneb selles, et eelarve-majanduskomisjonil esitada projekt. Õelge mulle palun, head kolleegid, kas 53 häält on kriteerium? See on siiski see kvoorum, mis on vajalik seaduse või otsuse vastuvõtmisel. Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Reglemendi järgi nõuab muudatusettepanek rohkem poolt- kui vastuhääli. Ja lõpuks on vaja 53 häält.

Juhataja

Tõepoolest on niimoodi. Ainult siin on tegemist praegu ikkagi personaalsete otsustega ja analoogia võib olla ka teiste sellelaadiliste otsuste vastuvõtmisel, näiteks kui me otsustasime Ülemnõukogu või valitsuse koosseisu. Sellepärast ma küsin juba mitmendat korda, millist analoogiat rakendada. Ühel juhul eeldab parandusettepanek tõesti lihthälteenamust, teisel juhul, kui me paneme hääletusele persoonid, on kriteerium olnud 53 poolthäält. Ain Tähiste.

A. Tähiste

Tunnen teile siiralt kaasa, hr. Nugis, ja soovin teil pöörduda hr. Rätsepa poole. Tema on olnud tegevjurist.

Juhataja

Kas hr. Rätsep annab head nõu juhatajale? Ei anna. Lugupeetud Ülemnõukogu! Ma riskin jääda oma ettepaneku juurde. Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Ma vabandan, et ma veel kord sekkun! Küsimus on ju tegelikult selles, kas lõhkuda see tervik, mida on meile praegu majanduskomisjon välja pakkunud, kaaludes ilmselt väga põhjalikult kõiki asjaolusid. Ja võib-olla me oskaksime paremini otsustada, kui te veel kord nimetaksite ära need parandusettepanekud, mis on esitatud kooskõlas reglemendiga ja meie poolt aktsepteeritavad. Võib-olla seejärel tahavad fraktsioonid teha vaheaja ja need läbi arutada, et seejärel tulla uuesti siia mingi seisukohaga.

Juhataja

Hea meelega. Maarahva saadikurühma esimees Lembit Arro teeb ettepaneku lülitada

täiendavalt nimekirja Uno Antoni kandidatuur. Ka Ants Paju arvab, et Ivi Proosi asemel võiks panga nõukogusse kandideerida Uno Anton. Ants Pajul ei tundu midagi olevat Rudolf Jalakase vastu. Kui ma nüüd ütlesin midagi valesti, siis Ants Paju täpsustab. Ants Paju.

A. Paju

Lugupeetud juhataja! Ma võtan oma ettepaneku maha, sest ma ei olnud tutvunud panga põhikirjaga.

Juhataja

Suur tänu! Kaasettekandja Rein Otsason, kes ei ole küll saadik, teeb ettepaneku mitte kinnitada panga koosseisu ja paluda Ülemnõukogu eelarve-majanduskomisjoni asendada Ivi Proosi kandidatuur Uno Antoni kandidatuuriga. Me võime esitada pretensiooni esitatud ettepaneku kohta, kuid see täiendab maarahva saadikurühma ettepanekut Uno Antoni kandidatuuri kohta.

Aleksandr Gussevi parandusettepanek seisneb selles, et otsuse vastuvõtmisel palub ta siiski anda eelis Rein Otsasoni ettepanekule.

Genik Israeljan teeb ettepaneku arutada Rudolf Jalakase kandidatuuri eraldi hääletamise teel. Võrdsete õiguste saadikufraktsiooni nimel palub Pavel Panfilov lülitada täiendavalt kandidaatide nimekirja Anatoli Makarovi. Anname vahepeal sõna Jaak Allikule.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Mul on selline ettepanek, et me võiksime tekkinud situatsiooni käsitleda kui reglementeerimata protseduuri ja lähtuda sellest, et kui me hakkame personaalselt hääletama parandusettepanekuid, on see siis pr. Proosi või hr. Antoni kohta, siis nad peaksid saama 53 häält, sest vastasel korral võib juhtuda nii, et näiteks hr. Antoni me valime sisse 36 häälega, aga otsuse tervikuna võtame vastu 53 häälega. Sel juhul tekib ebavõrdsus teiste kandidaatidega. Ühesõnaga, pärast parandusettepanekute läbihääletamist hääletada otsuse projekt ja nimekiri tervikuna.

Juhataja

Tähendab, Ülemnõukogu oleks valmis nõustuma minu sellise lähenemisviisiga, et me parandusettepanekud, kui seda võib elava inimese kohta öelda, paneme hääletamisele salajaselt ja 53 poolthääle puhul on kandidatuur Ülemnõukogu poolt heaks kiidetud. Sellisel juhul me ei hakka maha hääletama Ivi Proosi kandidatuuri, vaid viime läbi Uno Antoni ja

Anatoli Makarovi kandidatuuride hääletuse. Sellisel juhul on ka Genik Israeljani ettepanek arvesse võetud, sest kõik on eraldi.

Kohaloleku kontroll. Kohal on 80 rahvasaadikut, puudub 25. Nagu öeldud, kõik hääletusvoorud, mis puudutavad persoone, on salajased.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et nimetada Eesti Panga nõukogu liikmeks hr. Uno Anton? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 42 rahvasaadikut, vastu 29, erapooletuid 5. See ettepanek ei leidnud toetust.

Teen ettepaneku panna eraldi hääletusele Rudolf Jalakase kandidatuur Eesti Panga nõukogu koosseisu.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et nimetada Eesti Panga nõukogu liikmeks hr. Markov? Palun hääletada. Selle ettepaneku poolt on 15 rahvasaadikut, vastu 50, erapooletuid 9. Ka see ettepanek ei leidnud toetust.

Kuna on ettepanek Rudolf Jalakase kandidatuuri eraldi arutada, siis ma panen samal printsiiбил Rudolf Jalakase kandidatuuri hääletusele. Kui me oleme Rudolf Jalakase küsimuse ära otsustanud, siis me võime veel nõu pidada, kuigi Jaak Allik andis mulle nõu otsustada seekord oma äranägemise järgi, pidades seda reglementeerimata protseduuriks. Ma loen teile Genik Israeljani ettepaneku veel kord ette (vene keeles): Предлагаю поставить отдельно на голосование кандидатуру Рудольфа Ялакаса в состав Совета Банка Эстонии. Kas Mart Laaril on protseduuri kohta öelda? Mart Laar.

M. Laar

Kui me seda ettepanekut aktsepteerime, siis selleks, et olla korrektne, tuleks tegelikult enne hääletada, kas me üldse paneme selle ettepaneku eraldi hääletusele või ei pane või asume hääletama nimekirja tervikuna. Vastasel juhul me peaksime asuma läbi hääletama kõiki kandidaate eraldi.

Juhataja

Antud juhul tõlgendan mina seda siiski kui parandusettepanekut, mille on teinud Genik Israeljan. Millised pretensioonid nüüd mulle on? Kõigepealt ma kuulan ära Jaak Alliku.

J. Allik

Lugupeetud hr. juhataja! Ettepaneku sõnastus oli siiski hääletada see eraldi, mitte hr. Jalakas koosseisust välja viia, seetõttu hr. Laaril on minu meelest õigus, meil tuleks hääletada küsimust, kas hääletada Jalakase kandidatuuri eraldi.

Juhataja

See tähendab, kas Ülemnõukogu aktsepteerib Genik Israeljani parandusettepanekut. Genik Israeljan.

G. Israeljan

Lugupeetud kolleegid! Minu meelest on öeldud küllaltni selgelt, ma palun panna eraldi hääletusele hr. Rudolf Jalakase kandidatuur ning pärast seda juba hääletame nimekirja tervikuna. Tänan!

Juhataja

Tähendab, Genik Israeljani parandusettepanek eraldi hääletamise kohta läheb hääletamisele. Lembit Arro.

L. Arro

Lugupeetud juhataja! Minu arusaamise järgi me tegime Uno Antoni kandidatuuri hääletamisel vea. Me hakkasime teda hääletama panga nõukogusse. Meie ettepanek oli viia Uno Anton panga nõukogu kandidaatide nimekirja ja kui ta sinna nimekirja on viidud, siis tuleb hääletada nii, nagu teistegi nimekirjas olevate kandidaatide puhul, kas saab rohkem poolt- või vastuhääli.

Teiseks, sel juhul me peame ikkagi kõik kandidaadid ükshaaval läbi hääletama. See, mis me tegime, oli parandusettepanek ja parandusettepanek sai 42 häält, tähendab, rohkem poolt kui vastu. Järelikult see parandusettepanek peaks olema vastu võetud ja minu arusaamise järgi peaks Uno Anton olema kantud kandidaatide nimekirja.

Juhataja

Ei, juhataja ei mõistnud niimoodi, sest ta pidas päris pika läbirääkimiste vooru Ülemnõukoguga. See seisnes selles, et antud juhtumit tuleb käsitleda kui reglemendis mittekäsitletud juhtumit ja sel juhul valib meetodi Ülemnõukogu juhataja. Eelneva läbirääkimise põhjal me leppisime kokku, et personaalsed parandused ei ole tõlgendatavad lihtsa parandusettepanekuna, s.t. mitte lihthäälteenamusena, vaid absoluutse häälteenamusega saadikute nimestikulisest koosseisust. Nii ma ka tegin ja see jääb praegu minu tõlgendamise õiguseks, sest tõepoolest reglemendis seda osa nii täpselt tõlgendatud ei ole. See ei olnud lihtne parandusettepanek. See, mis puudutab praegu Genik Israeljani parandusettepanekut

protseduuri kohta, on tõesti parandusettepanek, mis nõuab lihthäälteenamust. Ma ei tee praegu kohaloleku kontrolli, sest ma eeldan, et te nõustute, et see kõik on ühe hääletamisvooru sees.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Genik Israeljani parandusettepaneku poolt, et Rudolf Jalakas kandidatuuri hääletataks eraldi? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 12 rahvasaadikut, vastu 48, erapooletuid 16. See parandusettepanek ei leidnud toetust.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Minul rohkem parandusettepanekuid ei ole. Sellega on reglementeerimata protseduurid läbi. Nüüd oleks vaja nõu pidada, kas eelarve-majanduskomisjoni esitatud otsuse projektis toodud kandidatuurid hääletada nimekirjaliselt või personaalselt? Nimekirjaliselt. Kas me peame hääletama või on see Ülemnõukogu ühine seisukoht, et me sellisel juhul juba aktsepteerime tervet otsuse projekti?

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi Ülemnõukogu otsus Eesti Panga nõukogu liikmete nimetamise kohta? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 54 rahvasaadikut, vastu 14, erapooletuid 9. Otsus on vastu võetud.

Eesti Vabariigi seaduseelnõu "Eesti Rahvusraamatukogu kohta" teine lugemine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Jätkame päevakorraga. Teine päevakorrapunkt, Eesti Vabariigi seaduse eelnõu "Eesti Rahvusraamatukogu (parlamendiraamatukogu) kohta" teine lugemine. Ettekande teeb Eesti Rahvusraamatukogu direktor pr. Ivi Eenmaa.

I. Eenmaa

Lugupeetud hr. juhataja! Austatud rahvasaadikud, keda on antud hetkel siin väga vähe järele jäänud. Ma arvan, et kui vaja, siis kõige selle kohta, mis puudutab seaduseelnõu täpsustusi või parandusi, nad on ära märgitud selles viimases projektis, võib esitada oma seisukoha kultuurikomisjoni nimel hr. Enn Põldroos, aga mina tahaksin öelda hoopiski muud. Ja nimelt seda, austatud rahvasaadikud, et tänasel Eesti Rahvusraamatukogul on olnud paremaid ja halvemaid aegu ja rohkem neid viimaseid, aga ma arvan, et kunagi võib-olla hoopis hiljem pälvib just nimelt see Ülemnõukogu koosseis eesti rahva lugupidamise, kui ta võtab vastu Rahvusraamatukogu seaduse ja see oleks seni esimene kultuuri käsitlev seadus. Just nimelt see seadus väärtustab mõisted rahvusmälu, teadmised ja riigi arengu, see väärtustab teadmise, et Rahvusraamatukogul on täita kogu maailma ees täiesti unikaalne ülesanne, see tähendab

säilitada inimkonnale meie, see on Eesti ajaloolised kogemused, täpselt sellised, nagu me oleme.

Loomulikult ei suuda Rahvusraamatukogu selles osas üksi kõike ära teha, see töö on jagatud ära Eesti raamatukogude vahel. Aga meie raamatukogu on võtnud enda peale raskema löügu ja nimelt Eesti riigi valitsemiseks vajaliku kirjanduse ja info toomise teieni, lugupeetud rahvasaadikud. Ja ma tahaksin väga loota, et te suhtuksite sellesse seadusesse heasoovlikkusega. Tänan teid!

Juhataja

Üks hetk, Aleksei Zõbinil on pr. Eenmaale küsimus.

A. Zõbin

Lugupeetud ettekandja! Öelge palun, kui suur on täna raamatukogu fond ja kui suur see oli 1940. aastal? See on esimene küsimus.

Ja teine küsimus: milline on keelte suhe fondis? Kas te võiksite vastata kas või ligilähedaselt?

I. Eenmaa

Eesti Rahvusraamatukogu eelkäijaks oli Riigiraamatukogu, see arenes 20 aastat ja fond moodustas 1940. aastal natuke rohkem kui 60 000 eksemplari. Tänapäevane Eesti Rahvusraamatukogu fond on 4,5 milj. eksemplari.

Mis puudutab keelelist jaotumust, siis see küsimus on ka varem kerkinud. Praegu on ligi pool fondist venekeelne kirjandus ja ülejäänud jaotuvad sisuliselt pooleks, eesti- ja võõrkeelne kirjandus. Meie raamatukogul on olnud üleliidulise venekeelse tasulise sundeksemplari õigus. Eestikeelsete raamatute arv on praegu umbes 2000 eksemplari aastas, nii et eestikeelseid raamatuid ei saagi meil väga palju olla.

Juhataja

Suur tänu, pr. Eenmaa! Rohkem meil küsimusi ei ole. Kaasettekande teeb juhtivkomisjoni nimel hr. Põldroos.

E. Põldroos

Hr. juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kahe lugemise vahel laekusid komisjonile mõned üksikud parandusettepanekud, mis olid redaktsioonilist laadi, ja komisjon need põhiliselt ka aktsepteeris. Kuna tegemist on üksikute parandustega, siis ei pidanud komisjon vajalikuks

lasta trükkida uut teksti. Seepärast lubage mul praegu suusõnaliselt teile teatavaks teha meiepoolsed parandusettepanekud.

Kõigepealt pealkiri. Me teeme ettepaneku pealkirjas sulgudes olev sõna "parlamendiraamatukogu" ära võtta sellel kaalutlusel, et pealkirjas oleks kajastatud asutuse ametlik nimetus, nii nagu ta on pitsatitel, blankettidel jne. See, et Rahvusraamatukogu on ühtlasi ka parlamendiraamatukogu, on ära nimetatud käesoleva seaduseelnõu §-s 1.

Teiseks, § 8 2. peatüki 2. lõik lõpeb sõnadega "maailmakultuuri vahendamine". Oli ettepanek Rahvusraamatukogu ülesannetes maailmakultuuri vahendamine tuua välja eraldi alapunktina, mitte ühe punkti ühe osana, seega siis alapunkt 2 lõpeks sõnadega "kättesaadavaks tegemine". Sellele järgneks alapunkt 3, mis oleks "maailmakultuuri vahendamine" ja edasi järgnevates alapunktides siis numeratsioon ühe numbri võrra läheb edasi. § 12 3. peatüki viimase lõigu viimased sõnad on: "Eesti Rahvusraamatukogu peadirektor kinnitatakse ametisse ja vabastatakse ametist Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi poolt Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimehe ettepanekul." Mitmed saadikud pidasid vajalikuks täpsustus ettepaneku esitaja kohta tekstist välja jätta. Seega: peadirektor kinnitatakse ametisse ja vabastatakse ametist Ülemnõukogu Presiidiumi poolt.

Järgmise paragrahvi viimane lõik ja viimase lõigu lõpp, kus on öeldud, kes kuuluvad Rahvusraamatukogu koosseisu ning lõpeb sõnadega "ning ametikoha järgi Rahvusraamatukogu peadirektor". On ettepanek siia lisada, kes ei või olla raamatukogu esimees. Kuna nõukogu valib oma esimehe, siis sellega on fikseeritud, et raamatukogu direktor nõukogu liikmena ei saa olla valitud nõukogu esimeheks, mis oleks ka loogiline.

Sellega on need ettepanekud, mis komisjonile on esitatud, ammendatud ja neid me pidasime vajalikuks aktsepteerida. Tänan!

Juhataja

Enn Põldroos! Meil on teile mõned küsimused. Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud ettekandja! Ma alustan teie viimasest märkusest § 13 kohta. Nõukogu koosseisu kuuluvad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikud. Kas tõesti tahetakse seda nõukogu nii suureks ajada, et 105 pluss veel akadeemia, haridusministeeriumi ja kultuuriministeeriumi esindajad, siis paarisajane nõukogu või?

E. Põldroos

Ma usun, et kolleeg Junti sai väga hästi aru, et siin pole mõeldud mitte kõiki Ülemnõukogu saadikuid, vaid nõukogu koosneb saadikutest valikuliselt ja siis veel vastavate teiste organisatsioonide esindajatest. See tähendab, et Ülemnõukogu on üks moodustajatest.

A. Junti

Kolleeg Põldroos! Ma vabandan, aga ma ei saanud aru, sest see on seaduse tekst ja kui me tahame seadust teha, siis me peame ka niimoodi kirjutama, aga mitte arvama, mida me seal tahame kirjutada.

E. Põldroos

Mul on väga kahju, et kolleeg Junti, kes sellele küsimusele juhtis kuluaarides varemgi tähelepanu, ei esitanud oma kirjalikku ettepanekut komisjonile.

A. Junti

Tegemist on mitme variandiga ja siiamaani ma ei teadnud, milline variant arutusele tuleb. Nüüd ma sain selle teada. Mul oleks ka teine ettepanek ja nimelt §-s 3 tuleks välja võtta lõik: "dokumendi all mõistetakse käesoleva seaduse tekstis ..." jne., sest see on väga küsitava väärtusega. Dokumendi mõiste on määratletud juba teistes õigusaktides ja minu meelest ei ole õige siin seda teistmoodi määratlema hakata. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Selle parandusettepaneku ma paluksin kirjalikult! Andres Tarand.

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma ei saanud kindlasti õigesti aru, aga kui püüda sündmusi ette näha mõne kuu võrra, siis tekib küsimus, kas on mõtet anda Ülemnõukogu Presiidiumile enam mingeid ülesandeid. Tuleks hakata neid temalt hoopis vähemaks võtma.

E. Põldroos

Muide, see küsimus esitati juba esimesel lugemisel ja ma võin vastata ainult samade sõnadega, nagu ma vastasin esimesel lugemisel. Nimelt praegu Ülemnõukogu Presiidium eksisteerib, mingit teist organit tema asemel või tema funktsioonides ei ole meil paika pandud.

Juhul kui Ülemnõukogu Presiidium likvideeritakse, mida ma ka ise loodan, siis ei tähenda see sugugi seda, et tema funktsioonid jäävad edaspidi täitmata, need antakse üle kas Ülemnõukogu esimehele, juhatajale, juhatusele, vanematekogule või Ülemnõukogule tervikuna. Me ei saa seda ette mõistatada, kellele need funktsioonid üle antakse. Praegu me saame siiski sõnastada seda asja ainult nõnda.

Juhataja

Suur tänu! Tundub, et rohkem Enn Põldroosile küsimusi ei ole. Lugupeetud Ülemnõukogu! Tegemist on teise lugemisega, mis eeldab seaduseelnõu põhjalikku arutelu, uusi parandusi ja täiendusettepanekuid võib seejuures teha vaid nende küsimuste kohta, kus seaduseelnõu tekst on kahe lugemise vahel muutunud. Avan läbirääkimised. Enn Leisson.

E. Leisson

Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Ma teen ettepaneku seadus vastu võtta.

A. Paju

Austatud juhataja! Lugupeetud selle küsimuse ettekandjad! Mõnigi kord kostab siin saalis sõnu: "Mul on häbi, ma olen statistikat pidanud," seda on meile öeldud seitsmel korral. Ja nüüd, kui äkitselt on pärast pikka aega üks tõsine küsimus meie ees, siis muidugi oleks kõige lihtsam öelda, et teen ettepaneku teisel lugemisel see seadus vastu võtta. Kuid ma mõtlesin, et selle küsimuse ümber oleks vaja siiski meil mõni mõte välja öelda. Nii et kui diskussiooni ei tule, toetan ka mina Enn Leissoni tehtud ettepanekut võtta see seadus vastu teisel lugemisel. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas me loeme läbirääkimised lõppenuks? Kohaloleku kontroll. Kohal on 67 rahvasaadikut, puudub 38. Ülemnõukogu on üle elanud olulised kaotused.

Lugupeetud Ülemnõukogu! On kaks Arvo Junti esitatud parandusettepanekut. Esiteks, jätta välja § 3 2. lõige, mis algab sõnadega: "dokumendi all ...". Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on Arvo Junti poolt esitatud parandusettepaneku poolt? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 37 rahvasaadikut, vastu 8, erapooletuid 13. Esimene Arvo Junti ettepanek on vastu võetud. Arvo Junti teine parandusettepanek kõlab niimoodi: "Paragrahv 13 osas piiritleda saadikute arv." Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Ma tahaksin täpsustada seda küsimust seaduseelnõu koostajatega. Kas siin on mõeldud tervet saadikutekorpust või teatud saadikute arvu? Kui siin on mõeldud tervet saadikutekorpust, siis ma võtan oma ettepaneku tagasi. Kui siin on mõeldud teatud saadikute arvu, siis sellises redaktsioonis see läbi ei lähe, sest sellises redaktsioonis saab iga Ülemnõukogu saadik lugeda ennast nõukogusse kuuluvaks. Aitäh!

E. Põldroos

Lugupeetud kolleegid! Loomulikult ei olnud mõeldud, et me kõik hakkame selles nõukogus tööle, see on täiesti selge. Ma teeksin omalt poolt ettepaneku selle lõigu teisest reast sõna "saadikud" maha võtta, siis jääks nii: "Eesti Rahvusraamatukogu nõukogu koosseisu kuuluvad Eesti Vabariigi Ülemnõukogu, Eesti Teaduste Akadeemia jne. esindajad". Ja sellega oleks asi lahendatud.

Juhataja

Suur tänu! Kas Arvo Junti nõustub selle lahendusega? Sellisel juhul me ei pane seda hääletamisele. Arvo Junti.

A. Junti

Iga probleemi lahenduse pakkumine tõstatab kümneid teisi küsimusi. Siis me peaksime vaatama, kes selle moodustab jne. Aga ma arvan, et sellest probleemist ta päästab meid üle. Aitäh!

K. Koha

Lugupeetud juhataja! Võib-olla sama ettepaneku juures me piiritleksime seaduses ära ka nõukogu koosseisu suuruse ja kvoodid vastavatelt erialadelt.

Juhataja

Mul ei ole veel kirjalikku ettepanekut, kuid kaasettekandjal on õigus lõppsõna korras öelda oma arvamus selle küsimuse kohta.

E. Põldroos

Siin tuleb vastuolu seaduse muu tekstiga, kuna siin on öeldud, et nõukogu statuudi kinnitab presiidium ja statuudis määratakse ka nõukogu koosseis. Ma arvan, et seda ei peaks seaduses ära märkima, pealegi see on küsimus, mis võib muutuda.

Juhataja

Tähendab, see polnud küsimus, see oli Kalju Koha suusõnaline ettepanek, kirjalikku ettepanekut mulle laekunud ei ole, võib-olla Kalju Koha loobub?

Lugupeetud Ülemnõukogu! Minul ei ole rohkem parandusettepanekuid. Kas ettekandjad soovivad veel lõppsõna või on kõik öeldud? Ei soovi. Asugem otsustama. Kohaloleku kontroll. Kohal on 71 rahvasaadikut, puudub 34.

Lugupeetud Ülemnõukogu, kes on selle poolt, et võtta vastu Eesti Vabariigi seadus Eesti Rahvusraamatukogust teisel lugemisel? Palun hääletada!

Selle ettepaneku poolt on 71 rahvasaadikut, vastuolijaid ja erapooletuid ei ole. Seadus on vastu võetud. Villu Jürjo.

V. Jürjo

Austatud juhataja! Head kolleegid! Meie Eesti niinimetatud "Vesivärvate" ümber on sumina ja kõmu pall järjest veerenud ja meie eetikakomisjonile on laekunud selle kohta hulgaliselt kirju ja avaldusi. Sealhulgas on laekunud neli avaldust kuult Ülemnõukogu saadikult. Selle tõttu pidasime täna erakorralise komisjoni istungi ja vormistasime järgmise otsuse.

Kuna esitatud taotlustes on korduvalt püstitatud küsimus väliskomisjoni praeguste juhtide pädevusest antud küsimusega tegelda, siis me leidsime, ja see põhimõte on meil kogu aeg olnud, et iga saadikul, loomulikult ka igal saadikurühmal ja alalisel komisjonil on täielik õigus tegelda kõigis neid huvitavates küsimustes saadiku tegevuse uurimisega.

Kuna aga meile on esitatud personaalselt kahtlusi kahe väliskomisjoni liikme, härrade Indrek Toome ja Tiit Made erapooletuse suhtes, et võib-olla on neil isiklike huvisid nendes küsimustes, siis eetikast lähtudes meie komisjon ei soovita nendel sellest uurimisest osa võtta, me soovitasime selles küsimuses säilitada erapooletust.

Kuivõrd oli taotlus ka komisjoni esimeestelt Tõnu Antonilt ja Ants Veetõusmelt, lähtudes ajakirjanduses ilmunud teatest, et neid kavatsetakse väliskomisjoni ette kutsuda, siis meie komisjon leiab, et tegevus ei ole antud juhul piisavalt motiveeritud ja on rahvasaadikute endi otsustada, kas nad soovivad seletusi anda või mitte.

Lisaks sellele pöördub eetikakomisjon väliskomisjoni poole palvega, enne kui nad oma tulemusi avalikustama hakkavad, informeerida sellest eetikakomisjoni. Tänan tähelepanu eest!

A. Paju

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma oleksin pöördunud eetikakomisjoni esimehe poole ainult ühe väikese tähelepanekuga. Mille alusel on eetikakomisjonil põhjust öelda, et kutsutakse kedagi ülekuulamisele? Võib-olla ehk on kohtuotsus, selle järgi hakatakse meid üles pooma. Andestage mulle palun, Villu Jürjo!

V. Väljas

Ma ei hakka polemiseerima, kuid selle sõna etümoloogiast lähtudes tahaksin ma ütelda, et neid probleeme käsitletakse siis, kui ka inimesed on kohal. Heites pilgu saali, ei näe ma siin ei ühte ega teist asjaosalist. Mul ei ole mingit volitust esineda väliskomisjoni nimel, kuid selle komisjoni liikmena ma arvan, et eetikakomisjoni esimehel ei sobi kasutada sellist kõnepruuki nagu "ülekuulamine". Ma arvan, et sellega on öeldud minu poolt kõik. Diskussiooni pole mõtet jätkata, sest see ei ole ju mõeldav, praegu tõesti ei ole kohal ei väliskomisjoni esimeest ega aseesimeest. Ma usun, et Ülemnõukogu Presiidiumil on küllalt võimu ja väge, et need asjad nii nagu kord ja kohus paika panna. Tänan!

V. Jürjo

Ma palun vabandust, ma ei lugenud punkt-punktilt ametlikku teksti, vaid tegin vaba kokkuvõtte! Meie ametlikus otsuses ei ole sõna "ülekuulamine" ja ka meie pöördumises saadikute poole on väljend "kutsuda ette", mitte "üle kuulata", nii et ma palun vabandust, ma kasutasin ebakorrektselt väljendit!

Juhataja

Suur tänu! Järgmine plenaaristung on kell 16.00, kuid ma panen kõigile südamele tulla esmaspäeval saali kell 12.00. Head õhtut!